

Tigbɛmɔnmɔnt tà
Matie
kɛle' tù nnɔ
Nà wɔngh kugbɔnku kuu te
ma bo

Matie yé Yesu Kristo ya panpaankaab piik nin bile nnɔ ya uba nɛ. U kɛle' u'gbɔnku kuu ki de' binib bà nnɔ lii yé Sufmbɛ nɛ ki pekre' ki paan' Kristo ya sɛn bo.

U wuɔn' kugbɔnku kuu ni ki ye Yesu nɛ yé uyo bo Uwien lâ pùon' Sufmbɛ ki ye u li sɔn wà wɔ ní baa kí lá ñmien bɛ kí li yé bi'ber nnɔ. U kɛle' Kujɔtiekpaaku ya gbɔnku ya gber ku'ni tù yɛbe, ki wuɔn' Yesu sɔnsɔn' tù len' nà nnɔ ma bo, ki tɔke' ki ye Uwien ya bel nɛkn' ní ñɔ.

Kugbɔnku kuu ya cincinm, liyul 1 kí tĩ baa iyul 2, Matie lienh Yesu ya màam nin u'buwaam bo nɛ. Yesu yé ubɛr nɛ ki baa' wɔ ní ñɛn binib bi'biere ni.

Kí cin iyul 3:1 kí tĩ baa iyul 4:11, Matie lienh San sii' Yesu Uwien ya ñunm ma bo nin Satan biike' wɔ ma bo nɛ.

Kí cin iyul 4:12 kí tĩ baa 18: 35, Matie lienh Yesu tien' nà Galile ya tinfɛnm ni nnɔ nɛ. U pɔn' mikpɛnjɛnm mà yɛbe nɛ ki wɔkn' binib Uwien ya bel ya gber, ki cèrɛ' biwiɛnb faake' ki yɛbe.

Kí cin iyul 19 kí tĩ baa iyul 25, Yesu jon' Yerusalem bó, ki tĩ wɔkn' binib Uwien ya gber ni'bó. U wɔkn' binib ugbengbenyo ya gber, ki tɔke' bɛ ki ye bi la cèrɛ uba ní lɛrɛ kí tuln bɛ.

Kí cin iyul 26 kí tì baa iyul 28, Matie lienh Sufmbɛ ya ciɛnb cuo' Yesu, ki cèrɛ' bi bun' wɔ tibuur, ki kpɛ' wɔ udɔpɔnpɔn bo nin u mɛkre' ma bo ya gbɛr nɛ.

Yesu ya yaajɛb ya yel
(Luk 3:23-38)

¹ *Yesu Kristo ya yaajɛb ya yel ya gbɔnku sɔ nɔ. U là yé *Dafid ya yaabil nɛ, nɛ Dafid mɔ yé *Abraham ya yaabil. ² *Abraham là maa' *Isaak, nɛ *Isaak mɔ maa' *Sakɔb, *Sakɔb mɔ maa' Suda nin u'ninjɛb. ³ Suda mɔ maa' Fares nin Sera. Bi'naa ya yel si Tamar. Fares mɔ maa' Esilɔm, Esilɔm mɔ maa' Alam, ⁴ Alam mɔ maa' Aminadab, Aminadab mɔ maa' Nasɔn, Nasɔn mɔ maa' Salima, ⁵ Salima mɔ maa' Bos. U'naa ya yel si Lahab. Bos mɔ maa' Yobɛd. U'naa ya yel si Lut. Yobɛd mɔ maa' Yɛse, ⁶ Yɛse mɔ maa' ubɛr *Dafid. *Dafid mɔ maa' Salomɔn. U'naa là yé Yuri ya po nɛ, nɛ *Dafid taa' wɔ ki kuɔn'. ⁷ Salomɔn mɔ maa' Erobowam, Erobowam mɔ maa' Abiya, Abiya mɔ maa' Asafu, ⁸ Asafu mɔ maa' Yosafat, Yosafat mɔ maa' Yolam, Yolam mɔ maa' Osiyas, ⁹ Osiyas mɔ maa' Yowatam, Yowatam mɔ maa' Ahas, Ahas mɔ maa' Esekiyas, ¹⁰ Esekiyas mɔ maa' Manase, Manase mɔ maa' Amos, Amos mɔ maa' Yosiyas, ¹¹ Yosiyas mɔ maa' Yekoniya nin u'ninjɛb uyo wà Israyɛl yaab ya nɛnnɛndb là tɔn' nin bɛ lituəl ki cuo' bɛ ki jon' *Babilonn nɔ. ¹² Bi cuo' bɛ ki jon' Babilonn ma nɔ, ni ya puoli bó nɛ Yekoniya maa' Salatɛl, Salatɛl mɔ maa' Sorobabel, ¹³ Sorobabel mɔ maa' Abiyud, Abiyud mɔ maa' Eliyakim, Eliyakim mɔ maa' Asɔ, ¹⁴ Asɔ mɔ maa' Sadɔk, Sadɔk mɔ maa'

Akim, Akim mɔ maa' Eliyud, ¹⁵ Eliyud mɔ maa' Eleyasaa, Eleyasaa mɔ maa' Matan, Matan mɔ maa' *Sakɔb, ¹⁶ *Sakɔb mɔ maa' *Yosef, wà yé Mari ya cɛ nnɔ. Mari mɔ maa' *Yesu wà bi yih wɔ *Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nnɔ.

¹⁷ Kí ñɛ *Abraham kí li ηmɔηmɔbe kí tĩ baa *Dafid, bi là te yaajɛb piik nin binan nɛ. Kí ñɛ *Dafid kí li ηmɔηmɔbe kí tĩ baa uyo wà Israyel yaab ya nɛnnɛndb là cuo' bɛ ki jon' Babilonn nnɔ, bi'mɔ là te yaajɛb piik nin binan nɛ. Uyo wà bi'nɛnnɛndb là cuo' bɛ ki jon' Babilonn nnɔ kí li ηmɔηmɔbe kí tĩ baa *Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo ya yo, bi'mɔ là te yaajɛb piik nin binan nɛ.

Yesu ya mɔam ya gɛr

(Luk 2:1-7)

¹⁸ Bi maa' Yesu Kristo ma bo sɔ. Bi là pun' u'naa Mari uje uba nɛ bi yih wɔ *Yosef. Wa laan là kuɔn' wɔ, nɛ *Mifuoñaanm cèrɛ' u punbe'. ¹⁹ U'cɛ *Yosef yé ugbemɔndaan ma nnɔ, nɛ kí yíe wɔ ní bɔle kí ηɔrɛ wɔ ηɔ tigbɛr nnɔ la ñɛ saali. ²⁰ U maaleh nnɔ ma nnɔ, nɛ kí laa' Yonbdaan ya tond uba tidɛknt ni. Utond nnɔ tɔke' wɔ ki ye: «*Yosef, *Dafid ya yaabile, la fɛnge kí ye ηa ní taa a'po Mari kí baa a'den, kime *Mifuoñaanm nɛ cèrɛ' u punbe'. ²¹ U li maa kibujɛbuk, nɛ á yin kè *Yesu*, kime wɔn nɛ li ñɛn u'bol yaab bi'biere ni.»

²² Nɛn kɛ là tien' ηɔ Yonbdaan là cèrɛ' u'ñɔbonsɔknl len' nà nnɔ, nɛ ní tien nɛ. U là len' kí ye: ²³ «Ujɛfaan wà ηa bɛn jɛ li punbe kí maa kibujɛbuk. Bi li yin kè Emaniel.» Ni'tingi si: «
 <Uwien te nin tɛ.> »

* **1:21** Yesu ya tingi si: Uwien ηmiɛndɛh binib nɛ.

24 Nε *Yosef finde', ki tien' Yonbdaan ya tond tōke' wō ki ye wō n̄ tien nà nnō, nε ki taa' u'po Mari, 25 ka duōn' nin wō haali u t̄i maa' kibujebuk, nε u yin' kè Yesu.

2

Bibenbenb biba baa' ki puke' Yesu

1 Tō, bi maa' *Yesu Betelem ya du ni nε, Sude ya tinfenm ni, uyo wà Herod yé uber nnō. Bi maa' *Yesu ma nnō, nε binib bà ηmabe mibenm iηmaabii bo ya biba n̄en' lenpuoli bó ní ki baa' Yerusalem, 2 nε ki niire' ki ye: «Bi maa' kibuk kà k̄i yé Sufmbe ya ber nnō te le saan-i? Kimε ti laa' ki'ηmaabil lenpuoli bó nε ki baa' t̄i puke kè.» 3 UBER Herod nin Yerusalem ya nib ke cii' tigber nnō ma nnō, nε tū beke' be cεen. 4 Nε u yin' *Sufmbe nin *bitōtuarciēnb nin *Yiko ya wōnwōknb ke, ki niire' be ki ye bi li maa Uwien ya Nigendke Kristo le saan-i?

5 Nε bi ye: «Betelem ya du wà te Sude ya tinfenm ni nnō ni, kimε *Uwien ya n̄obonsōknl là kele' ki ye Uwien ye:

6 «Sin Betelem ya du wà te Sude ya tinfenm ni nnō, ηa mōnbe ki yé dufenm Sude ya tinfenm ya du ke ni,

kimε uber li n̄ε sin ni nε,
kí li yé wà li likeh n'nib Israyel yaab.» »

7 Nεn bo nε Herod bōle' ki yin' bibenbenb nnō, ki niire' be liηmaabil nnō cinbe ki puo' uyo wà, 8 nε ki sōn' be Betelem bó ki ye: «Li joh mēn kí t̄i nuun kí bende kibuk nnō ya gber mōnmōnm. Ni laa' kè la, ní liebe ní kí lá tōke nni, n'mō n̄ jo kí t̄i puke kè.»

⁹ U len' ki gben', nε bi siere' ki bure'. Bi joh ma nnɔ nε ki laa' liŋmaabil là bi là laa' lè lenpuoli bó nnɔ, le bε usen ki tì baa' kibuk nnɔ te nà saan nnɔ, nε ki sere' ni'saan paaki. ¹⁰ Bi laa' lè nnɔ ma nnɔ, nε bi'yenm sɔnge' ki tì kende'. ¹¹ Bi kɔn' iden nnɔ, nε ki laa' kibuk nnɔ nin ki'naa Mari. Bi gbaan', ki puke' kibuk nnɔ, ki ñen' bi'kɔl ni tibonmɔnmɔnt ki de' kè. Bi de' kè miñðkm nin liŋubl liba bi yih lè ansan nin mikpɔm miba bi yih mè miir*.

¹² Ni ya puoli bó nε Uwien tɔke' bε tidεknt ni ki ye bi la liεbe ubεr Herod bó. Nεn bo nε bi ñen' usenpaanke ki kun'.

Bi taa' Yesu ki sen' ki jon' Esipt bó

¹³ Bi kun' ma nnɔ nε *Yosef laa' Yonbdaan ya tond uba tidεknt ni. Nε utond nnɔ tɔke' wɔ ki ye: «Fii kí taa kibuk kɛ nɔ nin ki'naa kí sen kí jo *Esipt bó, kí tì ní li te ni'bó, kí li gu lidaali là n li tɔke nε kí ye á liεbe ní, kimε ubεr Herod li nuun kibuk nnɔ wɔ ní ku kè.»

¹⁴ Nεn saan nε Yosef fii' ki taa' kibuk nnɔ nin ki'naa kuñonku ki jon' *Esipt, ¹⁵ ki tì te ni'bó haali Herod tì kpo'. Ni tien' nɔ Yonbdaan là cère' u'ñɔbonsɔknl len' nà nnɔ nè ní tien nε. U là ye: «Uwien ye: «N yin' n'buk kè ní ñε ní *Esipt ni.» »

Ubεr Herod ku' mubujεbumu

¹⁶ Tɔ, Herod bende' ki ye bibenbenb nnɔ lere' wɔ ma nnɔ, nε u'benku ni ben' ki gbien', nε u cère' u'sojambε ku' Betelεm ya du nin u'dugbaan kε ya bujεbumu mùa kε nɔmɔbe ibin ile nin mùa nɔ laan baa' ibin ile nnɔ. U là niire' bibenbenb nnɔ bi cinbe

* **2:11** Miir yé mikpɔm miba ya bol nε. Bi taah kusiiku kuba ya bol ya siim nε ki teh mè. Mi'daaku faa cεen nε.

ki laa' liŋmaabil nnɔ uyo wà. Nɛn nɛ cèrɛ' u jiɛ' ki kpaan' ibin ile. ¹⁷ U ku' mubumu nnɔ ma nnɔ nɛ nĩ tien' *Uwien ya ñɔbonsɔknl Seremi là len' ma ki ye:

¹⁸ «Bi cii' imuɔ bó Lama ya du ni, udaan uba muɔh ikumuɔ, ki kpɛndeh ki gbiekeh. Lasɛl nɛ muɔh u'bumu bo, uba ŋa ní fre kí suon wɔ, kimɛ u'bumu ŋa ji te.»

Bi taa' Yesu ki siere' Esipt ni

¹⁹ Nĩ tete, nɛ Herod tí kpo'. U kpo' ma nnɔ, nɛ *Yosɛf laa' Yonbdaan ya tond uba tidɛknt ni, *Esipt ni. ²⁰ Nɛ u tɔke' wɔ ki ye: «Fii kí taa kibuk nnɔ nin ki'naa kí liebe Israyɛl ya du bó, kimɛ binib bà là nuunh bɛ ní ku kè nnɔ kpo'-a.»

²¹ Nɛ u fii' ki taa' kibuk nnɔ nin ki'naa, ki liebeh Israyɛl ya du bó. ²² *Yosɛf cii' ubɛr Herod ya bijɛ Akelayus teke' u'baa ya bɛl Sude ya tinɛnm ni. Nɛn bo nɛ u fɛnge', ka yíe wɔ ní baa ni'bó, nɛ Uwien wuɔn' wɔ tidɛknt ni nɛ u bure' Galile ya tinɛnm bó. ²³ U tí baa', nɛ ki kɔ udu uba ni, bi yih wù Nasarɛt. Nĩ tien' nnɔ ŋɔ *Uwien ya ñɔbonsɔknb là len' nà nnɔ nɛ ní tien nɛ. Bi là len' ki ye: «Bi li yin wɔ Nasarɛt ya du ya nil nɛ.»

3

San wà siih binib Uwien ya ñunm nnɔ ya gbɛr (Mark 1:1-8; Luk 3:1-18; San 1:19-28)

¹ San wà siih binib Uwien ya ñunm nnɔ baa' uyo uba ki te kupenpelku ni, Sude ya tinɛnm ni, ki kpaandeh ki teh: ² «Lèbre mɛn ni'tetem, kimɛ

Uwien ya bɛl nɛkn' ní ɲɔ.» ³*Uwien ya ñɔbonsɔknl
Esayi là len' San ya gbɛr ki ye:

«Udaan uba te kupenpelku ni ki wuureh ki teh:

⟨Tùɔre mɛn Yonbdaan ya sɛn,

kí cubn u'sɛngbɛmu kí de wɔ.⟩ »

⁴ San là guo liliɛrl là nnɔ, bi taa' ñɔkma ya kobr
nɛ ki lon' lè. U là gbin kugbɔnku ya ningbɛnl nɛ
u'ciɛk ni. U'jier là si inacu nin tisiir nɛ. ⁵ Binib
ñɛh ní Yerusalem nin Sude ya tinfɛnm kɛ nin Sudɛn
ya kpenl ya tinfɛnm kɛ ni, ki bàareh u'saan, ⁶ ki
kpiireh bi'biɛre, nɛ u siih bɛ Uwien ya ñunm,
Sudɛn ya kpenl ni.

⁷ San laa' *Farisiɛnmbɛ nin Saduseyɛnmbɛ
bàareh u'saan ki yɛbe ki yíe wɔ ní sɪi bɛ Uwien
ya ñunm. Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Iwaaleb ninbi, ɲmɛ
nɛ wuɔn' nɛ ni li tien ma kí ñɛ Uwien ya benpiebe
wà we ní nnɔ ni? ⁸ Li sɔnh mɛn itùon yà wɔngɛh
ki teh ni mɔnbe ki lèbre' ni'tetem, ⁹ ki la li maaleh
ni'yɛnm ni ki teh: ⟨Ti'yaajɛ si *Abraham ma nnɔ,
ní dèkre' nɛ⟩, kimɛ n tɔkeh nɛ nɛ, Uwien li fre kí
cèrɛ itɛn yíe nɔ ní kpende *Abraham ya yaabii.
¹⁰ Uwien bonde' liyɛl ɲɔ wɔ ní kpɪkre isiin. Isiin yà
kɛ ɲa lùonh biimɔnmɔn la, u li gɛ yí kí wiɛ umu
ni nɛ. ¹¹ Min taah miñunm nɛ ki siih nɛ Uwien ya
ñunm, ki wɔngɛh ki teh ni lèbre' ni'tetem. Ama
wà li paan n'puoli bó ní nnɔ ɲmɔbe mituɔm ki cɛn'
nni. Ma kpɛ ní cɛkre u'tacaan. Wɔn nɛ lá li cèrɛ
*Mifuoñaanm nin umu ní jiiɛre ní ni'bo. ¹² U taa'
kiyonyiek wɔ ní tɪ lende u'ji. U li taa mijibim kí
cùɔn ubɔnbuɔn ni, kí taa tifent kí wiɛ umu wà ɲa ní
kpiin ni.»

San sɪi' Yesu Uwien ya ñunm
(*Mark 1:9-11; Luk 3:21-22*)

¹³ Tɔ, u ya yo ne *Yesu ñen' Galile ya tinfenm bó ní ki baa' San saan, Suden ya kpenl saan ɲɔ San ní sɪi wɔ Uwien ya ñunm. ¹⁴ San ɲa tuo', ne ki tɔke' wɔ ki ye: «Sin wà bi li sɪi min Uwien ya ñunm nnɔ, a'mɔ ji liebe' ki baa' min saan-ii?» ¹⁵ Ne *Yesu ye: «Tuo kí tien nnɔ fenfenɔ. Nnɔ ne ti li fre kí tien Uwien yíe nà kɛ.» Ne San tuo' ki sɪi' wɔ Uwien ya ñunm. ¹⁶ U sɪi' *Yesu ma nnɔ ne u ñen' miñunm ni i ya tãan bo. Kutaaku yàare', ne u laa' *Uwien ya Fuoñaanm jinh ní ki naan unenjel, ki lá kèle' u'bo. ¹⁷ Ne unieke uba ñen' paaki bó ní ki ye: «N'bijɛ sɔ, n yíe wɔ, ne n'yenm sange u'bo.»

4

Satan biike' Yesu
(*Mark 1:12-13; Luk 4:1-13*)

¹ U ya yo ne *Mifuoñaanm take' *Yesu ki jon' kupenpelku ni ɲɔ usenpol ní tɪ biike wɔ. ² *Yesu lòle' buñɔbu iwien pinan nin tiñɔnt pinan. Ni ya puoli bó ne mikònm cuo' wɔ, ³ ne *usenpol unibiikl baa' u'saan, ki lá tɔke' wɔ ki ye: «A yé *Uwien ya Bijɛ la, cère iten yíe ní kpende kpɔnɔ.»

⁴ Ne *Yesu jihin' wɔ ki ye: «Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Nil ɲa li fuobe jier baba bo; u li fuobe iñɔbon yà kɛ ñeh Uwien ya ñɔbu ni nnɔ mɔ bo ne.» »

⁵ Ne *usenpol taa' wɔ ki jon' Uwien ya du Yerusalem ni, ki tɪ duon' wɔ *Uwien ya duku ya paaki lekleki, ⁶ ne ki tɔke' wɔ ki ye: «A yé *Uwien ya Bijɛ la, maabe kí ci tingi, kime ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Sin bo, Uwien li cère u'tondb ní guøre ηε,
ηᵛ a'taal la με tenl.» »

⁷ Nε *Yesu ye: «Nì tí kεle' *Uwien ya gbɔnku ni mɔ
ki ye: «N̄a ní biike a'Yonbdaan Uwien.» »

⁸ *Usenpol tí taa' wɔ ki tí don' lijɔfɔfɔkrl liba bo, ki
wuɔn' wɔ uηendun ya bεl kε nin i'faal, ⁹ nε ki tɔke'
wɔ ki ye: «A gbaan' n'nintuɔli ki puke' nni la, n li
taa nεn kε kí de sin nε.»

¹⁰ Nε *Yesu ye: «Sin, Satan, siere n'saan, kimε n̄
kεle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:
«A li gbaan kí kpieke a'Yonbdaan Uwien nε,
kí li pukeh wɔn baba.» »

¹¹ Nεn saan nε *usenpol siere' ki dàan' wɔ. Nε
*Uwien ya tondb baa' kí lá toreh wɔ.

Yesu cin' u'tuonl Galile ni
(Mark 1:14-15; Luk 4:14-15)

¹² *Yesu cii' bi cuo' San ki tí pεkn', nε u siere'
ni'saan ki liebe' Galile ya tinfenm bó. ¹³ U bure' ki tí
baa' Nasaret, ki gèbre' ki tí te Kapernawum ya du
ni. Udu nnɔ te miñunciεnm saan nε, Sabulɔn nin
Nεftali ya tinfenm ni. ¹⁴ U kεle' ni'saan ma nnɔ, nε
n̄ tien' *Uwien ya n̄ɔbonsɔknl Esayi là len' ma ki
ye:

¹⁵ «Sabulɔn nin Nεftali yaabe,
ninbi bà kɔ ki kpieke Galile ya ñunciεnm,
Suden ya kpenpuol bó nnɔ,
mitinfenm mà bi yih mè bà ηa yé Sufmbε ya
tinfenm nnɔ.

¹⁶ Binib bà là te licinñunl ni nnɔ,
bi laa' kuwenwenciεnku.
Binib bà mikuum là kpàakeh bε, mi'jinjinku yiin
bi'bo nnɔ,
kuwenwenku wende' bi'bo.»

17 Kí ñε u ya yo kí taa kí li joh, nε *Yesu cin' ki kpaandeh ki teh: «Lèbre μεν ní'tetem, kimε Uwien ya bel nεkn' ní ηο.»

*Yesu yin' bijenbεb binan bε ní paan u'bo
(Mark 1:16-20; Luk 5:1-11)*

18 *Yesu cuonh ki kpàakeh Galile ya ñunciεnm, nε ki laa' ninjiεb bile, bi te ki wiεnh bubεbu. Bi là yé bijenbεb nε. Bi yih uba Simōn, ki baanh wο Pier*, ki yih u'ninjε Andre. 19 Nε u tōke' bε ki ye: «Paan μεν n'bo ní, ηο ní cère ní li taakeh binib ki dienh nni.»

20 Bi dàan' bi'bàan i ya tàan bo, nε ki paan' u'bo.

21 U jende' waamu, nε ki tí laa' ninjiεb bile mο, Sebede ya bijieβ Saak nin u'ninjε San. Ben nin bi'baa Sebede te bi'ñεrbu ni, ki tùōreh bi'bàan. Nε *Yesu yin' bε. 22 Nε bi dàan' bi'baa nin buñεrbu nnο i ya tàan bo, ki paan' u'bo.

*Yesu kpaandeh Uwien ya gbεr, ki buuh biwiεnb
(Luk 6:17-19)*

23 Nε *Yesu cuonh Galile ya tinfenm kε ni, ki kōh Sufmbε ya táan ya dur ni, ki wōknh binib Uwien ya gbεr, ki kpaandeh Uwien ya bel ya gbεmōnmōnt, nε ki buuh iwien kε ya bol. 24 Nε u'yel kpienh Siri ya tinfenm kε ni. Bi tukeh binib bà bun iwien kε ya bol ki bàareh u'saan nε u buuh bi'kε. Ben si: isenpol ñaake bà nin bà luh libinbil nin bà ya gbεnεnt faan'. 25 Nε inigociεn ñεn' ní Galile ya tinfenm ni nin mitinfenm mà bi yih mē Idu Piik nnο ni nin Yerusalem ni nin Sude ya tinfenm ni nin Suden ya kpenpuol bó, nε ki paan' u'bo.

---

* **4:18** Pier ya tingi si: litenpenl nε.

5

Yesu wəknh u'panpaankaab lijuəl bo

Uwien ya mənəm te binib bə bo

(Luk 6:20-23)

¹ *Yesu laa' inigol nnə ma nnə, nε ki don' ki tī kèle' lijuəl liba bo. U'panpaankaab taan' u'saan, ² nε u cin' ki wəknh bε ki teh:

³ «Binib bə ηməbe ijiinyεnmaale nnə,

Uwien ya mənəm te bi'bo,

kimε *Uwien ya bεl yé bi'yaal nε.

⁴ Binib bə muəh nnə, Uwien ya mənəm te bi'bo,

kimε Uwien li sənge bi'yεnm.

⁵ Binib bə jiindeh bi'ba tingi nnə, Uwien ya mənəm te bi'bo,

kimε uηendun wuu li yé bi ya faal nε.

⁶ Binib bə ya nun mən bε í li yé binimənb nnə,

Uwien ya mənəm te bi'bo,

kimε bi lá li lε bi yíe nà.

⁷ Binib bə muəh bi'təb micεεεkm nnə,

Uwien ya mənəm te bi'bo,

kimε Uwien li muə bε micεεεkm.

⁸ Binib bə taa' bi'ba ki de' Uwien, bi'fəl bo ηa ηməbe jəknt nnə,

Uwien ya mənəm te bi'bo,

kimε bεn nε li lε Uwien.

⁹ Binib bə nuunh uyenduən ya sən nnə,

Uwien ya mənəm te bi'bo,

kimε Uwien li yin bε u'bumu.

¹⁰ Binib bə jinh ijend bi'nimənt bo nnə,

Uwien ya mənəm te bi'bo,

kimε bεn nε si Uwien ya bεl.

¹¹ «Binib sukreh nε, ki jèndeh nε, ki lienh ni'bo inəbonbil kε ya bol min bo la, Uwien ya mənəm te

ni'bo. ¹² Li te men uyensonge ni, kí li poknh, kime ni li le lisuul là yebe paaki bó. Bi là jènde' *Uwien ya ñòbonsòknb bà là te uyo bo nnò mò nnò ne.»

Ninbi ne yé miyaam nin kuwenwenku unjendun wuu ni

(Mark 9:50; Luk 14:34-35)

¹³ «Ninbi ne yé unjendun wuu ya yaam. Ama miyaam saa' ka ji ñme la, niba ña te kí ji ní fre kí ñmaake mèn. Ma ji yé bonn, bi li wule mèn ne, ne binib ní li taanh mi'bo ki gèbreh.

¹⁴ «Ninbi ne yé unjendun wuu ya wenwenku. Udu wà te ligbengbenl bo ña ñmàbe bòlm. ¹⁵ Unil sè' lifrl la, wa ní taa senku kí cubn li'bo. U li taa lè kí tuòn likpenkpenl bo ne, lè ní li wendeh bà ke te iden ni.

¹⁶ Ní'mò ya wenwenku ní li wendeh binib ya nun bó, be ní li lenh ni teh nà ní mòn nnò, ñò kí pèke ni'Baa wà te paaki bó.»

Yiko ya wòknm

¹⁷ «La maaleh men ki teh n baa' ní lá gben *yiko nin Uwien ya ñòbonsòknb ya gber ne. Ma baa' ní lá gben tù. N baa' ní lá tien tù cinbe ki ye ma bo ne. ¹⁸ N tókeh ne imòn ne, yiko nnò uba kpein mònòn ña ní juore fènm, u'ke lí li tien ne. Kutaaku nin kitink li wuòke kí kpaan ma ke la, yiko nnò ya gbeyòyòl liba mònòn ña ní juore fènm. ¹⁹ Nen bo, wà ke kende' yiko nnò ni uba bo waamu mònòn, ki wòkn' binib be ní li teh u'yaam la, u li yé uwaal ne Uwien ya bel ni. Wà ke tuo' *yiko nnò, ki wòkn' binib nnò la, u li yé ucien ne Uwien ya bel ni. ²⁰ N tókeh ne ne, ní'nimònt ña cèn' *Yiko ya wònwòknb nin *Farisienmbe jaar la, na lí li kò *Uwien ya bel ni.»

La cère mɛn ni'benku ni ní li beh tɔb bo

²¹ «Ní cii' bi là tɔke' uyo bo yaab ki ye: «La ku nil. Unil ku' u'tɔ la, bi li bu wɔ tibuur nɛ.» ²² Ama min tɔkeh nɛ ki teh wà kɛ ya benku ni ben' u'tɔ bo la, bi li bu wɔ tibuur nɛ. Wà kɛ tɔke' u'tɔ ki ye u yé fɛnm la, tibuur ya ciɛnb li bu wɔ tibuur nɛ. Wà kɛ tɔke' u'tɔ ki ye u yé uwaar la, u kpɛ wɔ ní kɔ umu wà ɲa ní kpiin ni nɛ. ²³ Nɛn bo, a joh á pu Uwien mipum u'ponpuol bo, ki tĩ tiere' ki ye sin nin a'tɔ ɲmɔbe mimaam la, ²⁴ taa a'pum nnɔ kɪ ble li'saan, kɪ jo ní tĩ gben mɛ kɪ yaan, kɪ liɛbe ní kɪ lá pu Uwien a'pum nnɔ.

²⁵ «Sin nin unil ɲmɔbe mimaam nɛ u tuke mɛ ki joh tibuur la, taan nin wɔ buñɔbu tonm, uyo wà ni laan te usɛn ni. Nnɔ ɲa ní la, u li taa ɲɛ kɪ tĩ ɲukn tibuur ya ciɛn, u'mɔ ní taa ɲɛ kɪ ɲukn lipɛkl ya ciɛn wɔ ní pɛkn ɲɛ. ²⁶ N tɔkeh ɲɛ imɔn nɛ, ɲa tĩ pɛn' ki gben' tibuur ya like la, ɲa ní ñɛ len.»

Linanmaal ya gbɛr

²⁷ «Ní cii' bi là tɔke' uyo bo yaab ki ye: «La teh nanmaal.» ²⁸ Ama min tɔkeh nɛ ki teh wà kɛ liike' upii ɲɔ u'mɛnku kɔn' u'ni la, u duɔn' nin upii nnɔ ɲɔ u'fɛl ni. ²⁹ Nɛn bo, a'ɲɔjienunbu nɛ cèreh a biih la, likre bù kɪ wiɛ kɪ jɛnde a'ba saan. A'gbɛnɛnt ya niba bó juore' fɛnm la, ní tu nin a'gbɛnɛnt kɛ ní kɔ umu wà ɲa ní kpiin ni. ³⁰ A'ɲɔjie nɛ cèreh a biih la, cere wù kɪ wiɛ kɪ jɛnde a'ba saan. A'gbɛnɛnt ya niba bó juore' fɛnm la, ní tu nin a'gbɛnɛnt kɛ ní kɔ umu wà ɲa ní kpiin ni.»

Ujɛ la wiɛ u'po

(Matie 19:9; Mark 10:11-12; Luk 16:18)

31 «Bi tí là liêbe' ki ye: «Unil wiε' u'po la, wə́ rí kele kugbɔ́nku kí de wə́, kí wuɔ́n kí ye u wiε' wə́ nε.» 32 Ama min tɔ́keh nε ki teh uje wà ke ya po ɲa tien' nanɲmaal ɲɔ́ u wiε' wə́ la, u sureh upii nnɔ́ wə́ rí kpɛnde unanɲmaa nε. Uje wà kuɔ́n' bi wiε' upii wà la, u tien' linaɲmaal nε.»

Yesu len' ipòl ya gber

33 «Ni tí cii' bi là tɔ́ke' uyo bo yaab ki ye: «La pole tonnɛnku bo. A pole' Uwien la, á tien a pole' ki ye bà.» 34 Ama min tɔ́keh nε ki teh ni la lí rí pole. Ni la pole taaku, kimε kutaaku yé Uwien ya bɛrbiɛk nε. 35 Ni la pole tink mɔ́, kimε kitink yé Uwien ya tãan paandeh nà bo nε. Ni la pole Yerusalem mɔ́, kimε Yerusalem yé Uwien Ubɛrciɛn ya du nε. 36 La pole a'yul, kimε ɲa rí fre kí cère a'yurku kuba mɔ́nɔ́n rí kpɛnde kuyupɛnpiɛnku, ka rí fre kí cère kù rí kpɛnde kuyubɔ́nbɔ́nku mɔ́. 37 Ni'lenm ni, nĩ yé imɔ́n la, ní ye «imɔ́n». Nĩ tí yé kutonnɛnku la, ní ye nĩ yé «kutonnɛnku». Ni ji pukn' nà ke la, nĩ yé usɛnpɔ́l, ubiɛrɔ́ yaann nε.»

La teh mɛn biere ki tuukeh fɛn (Luk 6:29-30)

38 «Ni tí cii' bi là tɔ́ke' uyo bo yaab ki ye: «Unil fiε' u'tɔ́ ya nunbu la, bε rí fiε u'mɔ́ yaabu. Unil fekre' u'tɔ́ ya ɲinl la, bε rí fekre u'mɔ́ yaal.» 39 Ama min tɔ́keh nε ki teh unil tien' ɲε mibiɛrm la, la jiin wə́ biɛrm. Unil kpàbe' a'nɔ́jiekpiɛnku la, pekre a'nɔ́gɛnkiɛnku mɔ́ kí de wə́. 40 Unil taa' ɲε ki jon' tibuur wə́ rí tí fie a'liɛrwawaal la, cèbe wə́ a'liɛrgbenku mɔ́. 41 Unil wə́bn' ɲε ki ye á tuke u'tukl kí p̄iɛre wə́ kɔ́nsini uba la, p̄iɛre wə́ kɔ́nsini ule.

⁴² Wà miε' ηε nibonn la, pu wɔ. Wà mɔ yíe á kpende wɔ nibonn la, la sikre wɔ buɔn.»

Li yíe men ni'nennendb

(Luk 6:27-28, 32-36)

⁴³ «Ni tí cii' bi là tɔke' uyo bo yaab ki ye: <Li yíe wà yíe ηε, kí li nen wà nen ηε.> ⁴⁴ Ama min tɔkeh ne ki teh: <Li yíe men ni'nennendb, kí li kàareh ki dienh binib bà jèndeh ne, ⁴⁵ ηɔ kí li yé ni'Baa wà te paaki bó ya bumu, kime wɔn ne cèreh u'wien puɔreh ki wendeh bibierdenb nin binimànb, ki cèreh utaa mɔ niih ki dienh binimànb nin bibierdenb.> ⁴⁶ Ni yíe bà yíe ne baba la, ni li ε li ε suul ba? Bilenpotekb mɔnɔn ηa teh nnɔ-ɔɔ? ⁴⁷ Ni fuondeh ni'yaab baba la, be lèbre'? Bà ηa yé Sufmbε mɔnɔn ηa teh nnɔ-ɔɔ? ⁴⁸ Nen bo, ninbi li te men mɔnmɔnm kí tí gben ten ni'Baa wà te paaki bó te ma bo.»

6

Ni li punh mipum ma bo

¹ «Li ben men, ki la teh nimànt binib ya nun bó ki nuunh be rí ε kí pèke ne. Ni teh nnɔ la, na rí ε suul ni'Baa wà te paaki bó saan.

² «A pun' ucεεkdaan nibonn la, la cuonh ki kpaandeh ni'ke saan ten inuɔn ilele ya nib teh ma itáan ya dur ni nin isenje ni ηɔ binib rí ε kí pèke be. N tɔkeh ne imòn ne, bi laa' bi'suul ηɔ. ³ A pun' ucεεkdaan nibonn la, la cère a'nɔgen rí li ben a'nɔjie de' nà. ⁴ Pu wɔ lididikl bo. A'Baa wà lenh a teh nà lididikl bo nnɔ ne li su ηε.»

Ni li kàareh ma bo

(Luk 11:2-4)

⁵ «Ni kàareh la, ni la li te ten iñuon ilele ya nib. Bi yíe be ní li sieh itáan ya dur ni nin isennaan ni ne ki kàareh ño binib ní li lenh be. N tókeh ne imòn ne, bi laa' bi'suul ño. ⁶ Sin wòn, a tí rí yíe á kàare la, kò a'duku ni, kí piin, kí kàare a'Baa wà ña lenh wò nnò. A'Baa wà lenh a teh ná lididiki bo nnò ne li su ñe.

⁷ «Ni kàareh la, ni la li kàareh ki ñòbleh ki tekreh ten bà ña pe Uwien ya sen bo. Bi maaleh ki teh bi lienh ki gbiekeh ne la, Uwien li cenge bi'bó. ⁸ La teh men ten ben, kime ni'Baa ben ná wíebe ne kí le na laan mie' wò nè. ⁹ Ní li kàareh ki teh nò:

«Ti'Baa wà te paaki bó,
cère binib ke ní li boh a'yel,

¹⁰ Cère a'bel ní baa ní,
cère a'yíem ní tien tingi ni ten paaki bó.

¹¹ De te dinnò ya wentunl ya jier,

¹² fère te ti'biil,

ten ti'mò fèreh ma bà biih te nnò.

¹³ La cère tí lu mibiikm ni.

Ama fie te usenpol ubiero ya nuò ni*.

[Kime sin ne si libel nin ufaa nin ukpieke

uyo wà ña ñmòbe gbenm.]†

¹⁴ «Kime ni fèreh binib bi'biil la, ni'Baa wà te paaki bó mò li fère ne ni'yaal. ¹⁵ Ama na fèreh binib bi'biil la, ni'Baa mò ña ní fère ne ni'yaal.»

Ni lòle' buñabu la, ni li teh ma bo

¹⁶ «Ni lòle' buñabu la, ni la li saah ni'nun bó ten iñuon ilele ya nib. Bi saah bi'nun bó ño binib ní

* **6:13** Bi li fre kí lebre fie te usenpol ubiero ya nuò ni kí ye ñen' te mibiern ni mò. † **6:13** Bi kpie' ki kele' tigbont tà nnò ya tuba ni: kime sin ne si libel nin ufaa nin ukpieke uyo wà ña ñmòbe gbenm ña te tu'ni.

bende kí ye bi lùo buñɔbu nɛ. N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, bi laa' bi'suul ηɔ. ¹⁷ Sin wɔn, a lɔle' buñɔbu la, fɛnde a'nun bó, kí luobe a'yur mikpɔm, ¹⁸ ηɔ binib la bende kí ye a lùo ñɔbu. Ama a'Baa wà te a'saan lididiki bo nɛ bɛn. Wɔn wà lenh a teh nà lididiki bo nnɔ nɛ li su ηɛ.»

Paaki bó ya faal
(Luk 12:33-34)

¹⁹ «La li nuunh mɛn ní lɛ lifaal kí gbien uηɛndun wuu ni. Kimɛ likuotuul nin uyonyon li saa lè. Nɛ Binasub mɔ li lɔnbe kí kɔ kí suu lè. ²⁰ Ama li nuunh mɛn lifaal là yebe paaki bó. Nɛn bó kuotuul ηa ní mɔ lè, nasu mɔ ηa ní lɔnbe kí kɔ kí suu lè. ²¹ Kimɛ a'faal te nà saan la, a'fɛl mɔ dɔ nɛn saan nɛ.»

Bununbu yé tighɛnɛnt ya frl nɛ
(Luk 11:34-36)

²² «Bununbu yé tighɛnɛnt ya frl nɛ. A'nun mɔn la, a'gbɛnɛnt kɛ te kuwenwenku ni nɛ. ²³ Ama a'nun ηa mɔn la, a'gbɛnɛnt kɛ te licinñunl ni nɛ. A'nun yà cèreh a te kuwenwenku ni nnɔ ηa ji lenh la, a te licinñunl là ni nnɔ ji li te milɛ bo?»

Nil ηa ní fre kí li pɛ cɛnbaambɛ bile bo
(Luk 16:13; 12:22-31)

²⁴ «Nil ηa ní fre kí li pɛ cɛnbaambɛ bile bo. U li nɛn uba nɛ, kí li yíe utɔ. U li se uba ya ciɛk bó nɛ, kí li likeh utɔ fɛnm. Na ní fre kí li pɛ Uwien bo ki liebe' kí pɛ ilike mɔ bo.»

La cère mɛn ni'nun ní li mɔn tijier nin tiwɛngolkaar bo

²⁵ «Nɛn bo nɛ n tɔkeh nɛ ki teh ni la cère nè ní li wiɛbe nɛ ni li tien ma kí li fuobe bo, ki la li maaleh kí teh: <Ti li ji ba?> Kí la cère nɛ ní li wiɛbe nɛ

ni'gbenent bo, ki la li maaleh ki teh: <Ti li gole ba?> Limiel ɲa cɛn' tijier-ii? Tigbenent mɔ ɲa cɛn' tiwɛngolkaar-ii? ²⁶ Liike mɛn inuɔn yà laanh paaki bó te ma bo. Ya koh, ka ceh ki cɔngeh bɔnbuɔn ni. Ama ni'Baa wà te paaki bó nɛ jindeh yí. Na nín cɛn' yí pelpel-ii? ²⁷ Ni'ni ɲmɛ nɛ u'níinm ni, u li fre kí fɔkn u'miel waamu mɔnɔn kí pukn-i?

²⁸ «Bɛ bo nɛ ni cèreh ní wiɛbe nɛ tiwɛngolkaar bo? Maale mɛn kí liike kumuɔku ni ya sir puh ma bo, ta sɔnh tuonl, ka loh kpɛlcɛr. ²⁹ Ama n tɔkeh nɛ nɛ, ubɛr Salomɔn nin u'fàaciɛnl kɛ, wa là gole' kpɛlcɛr tù mɔn ki baa' mipuum nnɔ ya miba mɔnɔn. ³⁰ Uwien cèreh timɔsir tà te dinnɔ kubaaku ni, ki li wun teke umu puh mipúmɔnmɔnm la, bɛ li cère wa ní tien ninbi binib mimɔnm kí cɛn timuɔr-i? Ni'tekjim nɛ pɔre' nɛ. ³¹ Nɛn bo, ni la cère nè ní li wiɛbe nɛ, ki la li maaleh ki teh: <Ti li ji ba? Ti li ɲu ba? Ti li gole ba?> ³² Kimɛ bà ɲa pɛ Uwien ya sɛn bo ya nun nɛ mɔn tu ya bont kɛ bo. Ni'Baa wà te paaki bó bɛn ki ye ni ciɛke tibont nnɔ kɛ. ³³ Laan li nuunh mɛn *Uwien ya bɛl, kí li teh Uwien yíe nà, u li taa tibont nnɔ kɛ kí pukn nɛ. ³⁴ Nɛn bo, la cère mɛn nè ní li wiɛbe nɛ wenli wà we ní nɔ bo. Wenli nɛ ni li wun maale wenli ya gbɛr bo. Lidaali là kɛ nin li'jɛnd nɛ.»

7

La biindeh mɛn tɔb (Luk 6:37-38, 41-42)

¹ «La biindeh mɛn nib ɲɔ Uwien mɔ la biin nɛ.
² Ni biindeh binib ma bo la, Uwien mɔ li biin nɛ nnɔ nɛ. Ni taah nà ki bíkreh tibont ki dienh binítɔb nnɔ Uwien mɔ li taa nɛn nɛ kí biike kí de nɛ. ³ Bɛ

tien' a lenh kumuaku kua te a'to ya nunbu ni, ka ji lenh jaantelke wa puon a'yaabu ni? ⁴ A li tien mila ki take a'to ki ye: «Cere ni nen kumuaku kua te a'nunbu ni no», no jaantelke puon a'yaabu ni? ⁵ Sin inuon ilele ya nilo, kpie ki nen jaantelke wa puon a'nunbu ni no, ki li lenh monmonm, ki yaan ki fre ki nen kumuaku a'to yaabu ni.

⁶ «La taah men tibont ta ye Uwien jaar ki dien isengbele, no i la la liebe ki kekere ne. La taah men ni'laan ki dien fangambe, no bi la tete i'bo.»

*Li mieh men, ki li nuunh, ki li nih kunaganku
(Luk 11:9-13)*

⁷ «Li mieh men, bi li pu ne; li nuunh men, ni li le; li nih men kunaganku, bi li piire. ⁸ Kime wa ke mieh la, bi punh wo ne. Wa ke nuunh la, u lenh ne. Wa ke mo nih kunaganku la, bi piireh ne. ⁹ Ni'ni nme ya buk mie' wo kpono la, u li de ke litenli-i? ¹⁰ Bii ki mie' wo ujen la, u li de ke uwe? ¹¹ Ninbi bibierdenb, ni ben ki dien ni'bumu na mon la, be li tien ni'Baa wa te paaki bo na cere binib ba mieh wo na mon no be ni le ne!»

¹² «Nen bo, ni ye binib ni li teh ne na ke no, ni'mo ni li teh be nen. *Yiko ya gbanku nin Uwien ya nabonsaknb waknh na ke no ya tingi nino.»

*Ni li ne bunabubu bua ki ko
(Luk 13:24)*

¹³ «Ne men bunabubu bua wiebe ki ko, kime bunabubu bua pie nin usen wa pie jondeh te fenm bo ne. Binib kpiendeh usen wa pie ne ki yebe. ¹⁴ Bunabubu bua nin usen wa joh limiel bo no na pie. Binib ba nuunh ki lenh u ya sen na yebe.»

*Binib ya tetem ne li cère be ní bende bi yé bidɛnb bà
(Luk 6:43-44)*

¹⁵ «Liike men ni'yul bo nin bitonnenñɔbonsɔknɔ. Bi bàareh ni'saan ki te suoo ten ipe ne, ama ki nín ji yé ikèr ki bre. ¹⁶ Bi'tùon ne li cère ní bende bi yé binib bà ya bol. Ba pàh cɛcɛ benenk bo. Ka pàh kenken mɔ konkonbu bo. ¹⁷ Nen bo, busumɔnmɔnbu ke lùonh ibii yà mɔn ne. Busubu bùa ña mɔn mɔ lùonh ibii yà ña mɔn ne. ¹⁸ Busumɔnmɔnbu ña ní fre kí lùon ibii yà ña mɔn. Busubu bùa ña mɔn mɔ ña ní fre kí lùon ibii yà mɔn. ¹⁹ Busubu bùa ke ña lùonh ibii yà mɔn la, bi li gɛ bù kí wiɛ umu ni ne. ²⁰ Nen bo, binib ya tùon ne li cère ní bende bi yé binib bà ya bol.»

*Uwien ya bɛl ni ya kɔm ya gbɛr
(Luk 13:25-27)*

²¹ «Na yé wà ke yih nni ki teh: «Yonbdaan, Yonbdaan», ne li kɔ Uwien ya bɛl ni. Ama wà teh n'Baa wà te paaki bó yíe ma bo, ne li kɔ u'bel ni. ²² Lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnɔ, binib bà yebe li tɔke nni kí ye: «Yonbdaan, Yonbdaan, a ya yel bo ña ní ne ti sɔkn' Uwien ya gbɛr, ki ñɔre' isenpol binib saan, ki tien' miyɔkm ya bont-ii?» ²³ Ne n li tɔke be kí ye: «Jende men n'saan, ma ben ne fiebu. Ni yé bà teh nà bre ne.» »

*Binib bile men' bi'dur ma bo
(Luk 6:47-49)*

²⁴ «Tɔ, wà ke ciikh n'gbɛr tuu nɔ, ki teh tù ye ma la, u naan uje wà ñmɔbe miyɛnfuom, ki men' u'duku kutentiɛku bo ne. ²⁵ Utaa nii', miwuɔm kɔn', ki puube' ki yile' kuduku nnɔ bo, kutafaaku mɔ fii' ki lɛkn' ku'bo. Kù se kutentiɛku bo ma nnɔ, ne ka lu'.

²⁶ «Ama wà kɛ ciɪh n'gbɛr tuu nɔ, ka teh tù ye ma la, u naan ujejɔr wà mɛn' u'duku litɛngbil bo nɛ. ²⁷ Utaa nii', miwuɔm kɔn', ki puube' ki yile' kuduku nnɔ bo, kutafaaku mɔ fii' ki lɛkn' ku'bo, nɛ kù lu' kpɛlkpɛl.»

Yesu ya wɔknm ɲmɔbe mituɔm

²⁸ *Yesu wɔkn' ki tɪ gben', nɛ u wɔkn' linigol nnɔ iɲɔbon yà nnɔ cuo' bɛ miyɔkm cɛɛn. ²⁹ Kimɛ wa wɔknh bɛ tɛn *Yiko ya wɔnwɔknb wɔknh ma bo, u wɔknh bɛ tɛn unil wà du u wɔknh nà nnɔ bo nɛ.

8

Yesu cère' ujend uba lùore'

(Mark 1:40-45; Luk 5:12-16)

¹ *Yesu jiih lijuɔl bo, nɛ linigociɛnl pɛ u'bo. ² Tɔ, ujend uba baa' ki lá gbaan' u'nintuɔli, nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, a yíe la, a li fre kí cère ní lùore.» ³ Nɛ *Yesu tɛnde' u'nuɔ ki mɛ' wɔ, nɛ ki ye: «N yíe, lùore.» Nɛ u pɔk ki lùore' i ya tàan bo. ⁴ Nɛ *Yesu ye: «Liike a'yul bo ki la tɔke nil, ama jo kí tɪ lɛ utɔtuɔrke, kí tien lituɔrl tɛn Moyis là ye bɛ ní li teh ma bo. Nɛn nɛ li wuɔn kí ye a lùore'.»

Yesu buu' sojacien uba ya tonsɔnl

(Luk 7:1-10)

⁵ *Yesu cuonh ki tɪ kɔh Kapɛrnawum ya du ni uyo wà nnɔ, nɛ sojambe kobk ya cien uba baa' u'saan ki gbáan' wɔ ki ye: ⁶ «Yonbdaan, n'tonsɔnl nɛ wɔbe' ki dɔ iden, ki wɔlndeh cɛɛn.» ⁷ Nɛ *Yesu ye: «Min li jo kí tɪ buu wɔ.» ⁸ Nɛ u tɔke' *Yesu ki ye: «O, Yonbdaan, ma kpɛ á baa kí kɔ n'den. A li len' mɔnɔn ki ye «Faake» la, n'tonsɔnl nnɔ li faake nɛ. ⁹ Kimɛ min mɔnɔn ɲmɔbe binib bà yé nin nni

bicienb, nε ki mɔ yé sojambe biba ya cien. N tɔke' uba ki ye: «Li joh» la, u joh nε, n tɔke' utɔ ki ye «Den» la, u baareh nε. N tí tɔke' n'tonsɔnl ki ye wɔ rí tien nà la, u teh nen nε.»

10 *Yesu cii' u'ñɔbon ma nnɔ, nε nĩ cuo' wɔ miyɔkm, nε u tɔke' binib bà pε u'bo nnɔ ki ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, ma laan laa' nil wà ηmɔbe miε ya tekjim Israyel yaab ni mɔnɔn. 11 N tɔkeh nε nε, binib yebe ki li ñε lenpuoli bó ní nin nintuɔli bó ní, kí lá kèle kí ji *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb saan tijier *Uwien ya bεl ni. 12 Ama bi li ñen bà bi li si *Uwien ya bεl nnɔ kí wiε saali licinñunl ni. Nen saan nε bi li te ki muɔh, ki ηmɔnh iñɔgben.» 13 *Yesu tɔke' sojambe ya cien nnɔ ki ye: «Li kunh. Nè rí tien' ηε ten a teke' nni ki jin' ma bo.» Nε ucien nnɔ ya tonsɔnl faake' i ya tãan bo.

*Yesu buu' binib bà bun iwien ke ya bol
(Mark 1:29-34; Luk 4:38-41)*

14 *Yesu jon' Pier den, nε ki laa' Pier ya cɔbnaa dɔ ki bun, u'gbenent ton. 15 *Yesu mε' u'nuɔ, nε u'gbenent sɔnge'. Nen saan nε u fii' ki cènde' wɔ.

16 Ni'daali ya tajuɔku, nε bi tuke' binib ligol ki baa' Yesu saan isenpol ηaake bε. *Yesu ηɔre' isenpol nnɔ nin u'ñɔmaam, nε ki cère' bà ke bun nnɔ faake'. 17 U tien' nnɔ ηɔ uñɔbonsɔknl Esayi là len' nà nnɔ nè rí tien nε. U là len' ki ye: «Wɔn nε ñen' ti'jiint, ki teke' ti'wien ke ki tuke'.»

*Binib bà yie bε rí paan Yesu bo ya gber
(Luk 9:57-62)*

18 Tɔ, *Yesu laa' linigol guɔn' wɔ, nε u tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Cère mɛn tí puore kí jo miñunciem ya gbaatɔl bó.» 19 Yiko ya wɔnwɔknl

uba baa' u'saan, ne ki tãke' wã ki ye: «Cenbaa, a joh nã bó ke la, n li pe a'bo ne.» ²⁰ Ne *Yesu tãke' wã ki ye: «Inek ñmãbe ifele, inuon mã ñmãbe titer, ama *Unil ya Bijε wãn ña ñmãbe u li kpòkn nã saan yul.»

²¹ Ne u'panpaankaab ya uba mã tãke' wã ki ye: «Yonbdaan, cẽbe nni rí jo kí tí sube n'baa ñã kí liẽbe ní kí paan a'bo.» ²² Ne *Yesu tãke' wã ki ye: «Li pe n'bo, kí cẽre bitenkpiib rí li subeh bi'tãb.»

Yesu cẽre' kutafaaku ñmile'
(Mark 4:35-41; Luk 8:22-25)

²³ *Yesu kãn' buñerbu ne u'panpaankaab mã paan' u'bo. ²⁴ Bi joh ma nnã ne kutafaabiiku kuba fii' miñunm bo ki cẽreh inungbegbel fih ki yildeh buñerbu nnã bo. Nin nen ke ñã *Yesu wãn dã ne ki gãh. ²⁵ Ne bi baa' ki lá finde' wã, ki tãke' wã ki ye: «Yonbdaan, ñmien te, ti benh tí luo ne.» ²⁶ Ne u ye: «Be tien' ni sen' bujεwaanbu? Ni'tekjim ne pãre' ne.» Nen saan ne u fii' ki tien' kutafaaku nin miñunm bo. Ne kutafaaku nin miñunm ke ñmile' cim. ²⁷ Ni cuo' binib miyãkm, ne bi niireh ki teh: «U yé be ya nitunbu sã, kutafaaku nin miñunm ke tí boh wã?»

Yesu ñãre' isenpol binib bile saan
(Mark 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸ Bi tí baa' miñunciennm ya gbaatãl, Gadara yaab ya tinfennm ni, ne binib bile ñen' ikul bó ní ki cende' wã. Isenpol ne là ñaake be. Bi là bre cẽen ne, ne nib ña kaabe ki ñeh ni'bó ya sen. ²⁹ Bi laa' *Yesu ma nnã, ne ki wuureh i ya tãan bo ki teh: «Uwien ya Bijε, tinbi nin sin tu le ne? A baa' á lá jẽnde te ne uyo ña laan baa'-aa!»

³⁰ Tɔ, fangambɛ biba mɔ là te ka fɔke nin ni'saan ki yebe ka dindin, bi kpaah bɛ. ³¹ Nɛ isenpol nnɔ gbáan' *Yesu ki ye: «A ɲɔre' tɛ binib biɛ saan la, á cèbe tɛ tí jo kí tĩ kɔ fangambɛ biɛ nɔ.» ³² Nɛ *Yesu ye: «Li joh mɛn.» Nɛ ì siere' binib nnɔ saan, ki tĩ kɔn' fangambɛ nnɔ. I ya tàan bo, nɛ fangambɛ nnɔ kɛ sɛn' ki tinde' ligbɛngbɛn, ki tĩ lu' miñunm ni ki luɔ'.

³³ Bà kpaah fangambɛ nnɔ sɛn' ki jon' udu bó, ki tĩ tɔke' binib *Yesu cère' bijɛb nnɔ faake' ma bo nin nà kɛ tien'. ³⁴ Udu nnɔ ya nib kɛ ñɛn' ki lá tuobe' *Yesu usɛn ni, nɛ ki gbáan' wɔ ki ye wɔ ń ñɛ bi'tinfɛnm ni.

9

*Ujɛ uba ya tàan nin u'nuɔ faan' Yesu cère u faake'
(Mark 2:1-12; Luk 5:17-26)*

¹ *Yesu liebe' ki kɔn' buñɛrɓu ki tí puore' miñunciɛnm ki kun' u'du ni. ² Nɛ bi tuke' ujɛ uba linagɛnl bo u'tàan nin u'nuɔ kɛ faan' ki baa' u'saan. U laa' bi teke' wɔ ki jin' ma nnɔ, nɛ u tɔke' ujɛ wà ya tàan nin u'nuɔ faan' nnɔ ki ye: «N'bukɛ, cuo a'ba, n fère' ɲɛ a'biere ɲɔ.»

³ Nɛn saan nɛ *Yiko ya wɔnwɔknɓ biba maaleh ki teh: «Ujɛ wuɔ sukreh Uwien nɛ.»

⁴ *Yesu bɛnde' bi'yɛnmaale, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Bɛ tien' ni ɲmɔbe yii ya yɛnmaalbiere? ⁵ Ni lɛ ba nɛ faa? N tɔke wɔ kí ye n fère' wɔ u'biere nɛ faa bii wɔ ń fii kí cuon nɛ faa? ⁶ Nɛn bo, n li wuɔn nɛ kí ye *Unil ya Bijɛ ɲmɔbe mituɔm unɛndun wuu ni wɔ ń fère binib bi'biere.» Nɛ ki tɔke' wà ya nuɔ nin u'tàan faan' nnɔ ki ye: «Fii, kí yuure a'nagɛnl, kí li kunh.»

⁷ Nε u fii', ki kun'. ⁸ Linigol nnɔ laa' nnɔ ma nnɔ, nε nĩ cuo' bε bujεwaanbu, nε bi pɛke' Uwien u de' binib mituɔm mà nnɔ bo.

Yesu yin' Matie wɔ rí paan u'bo
(Mark 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ *Yesu siere' ni'saan ki joh ma nnɔ, nε ki laa' ulɛnpotekl uba kε lɛnpotekbùol, bi yih wɔ Matie. Nε *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Paan n'bo ní.» Nε u fii' ki paan' u'bo.

¹⁰ Ni ya puoli bó nε *Yesu te Matie den ki jinh tijier. Bilɛnpotekb ligol nin bibiɛrdɛnb mɔ baa' ki kε wɔn nin u'panpaankaab saan, ki jinh.

¹¹ *Farisiɛnmbε laa' nnɔ ma nnɔ, nε ki niire' u'panpaankaab ki ye: «Bε tien' ni'cɛnbaa tε ki jinh nin bilɛnpotekb nin bibiɛrdɛnb-i?»

¹² *Yesu cii' bi len' ma bo, nε ki tɔke' bε ki ye: «Binib bà ηmɔbe laanfιε ηa nuunh dɔktιε, bà bun nε nuunh dɔktιε.» ¹³ Nĩ kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Uwien ηa yίe bε rí li teh tuɔrε ki dienh wɔ, ama u yίe bε rí li muɔh tɔb micεcεkm nε. Nɛn bo, li joh mɛn kí tĩ benge iñɔbon yιε nɔ ya tingi. Kimε ma baa' rí yin nimɔnb, n baa' rí yin bibiɛrdɛnb nε.»

Uñɔlɔle ya gber
(Mark 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ Tɔ, San ya panpaankaab baa' ki lá niire' Yesu ki ye: «Bε tien' tinbi nin *Farisiɛnmbε lùoh buñɔbu, nε a ya panpaankaab bɛn ηa lùoh?» ¹⁵ Nε u jiin' bε ye: «Binib bà bi yin' bε upiikuɔn li fre kí li te uyensaa ni uyo wà piicε laan te bi'saan-ii? Ama uyo uba we ní bε rí ñɛn piicε nnɔ bi'saan. U ya yo nε bi li lɔle buñɔbu.»

16 Nε ki tí ye: «Uba ηa rí taa kpεlɔɔfɛ̀nku ya jenl, kí lekn liliεrkpaal. U tien' nnɔ la, kukpεlɔɔfɛ̀nku ya jenl nnɔ li kεre liliεrkpaal nnɔ nε libɔnl nnɔ rí yεbre kí pukn. 17 Uba mɔ ηa rí taa midaam mà ηa laan muɔ' ki ben' kí piεke iyɔkpaan ni. U tien' nnɔ la, iyɔl nnɔ li kpiεre kí saa, nε midaam nnɔ mɔ rí wule kí ñende. Bi piεkeh midaam mà ηa laan muɔ' ki ben' iyɔfɛ̀n ni nε. Bi tien' nnɔ la, liyɔl nnɔ ηa rí saa, midaam nnɔ mɔ ηa rí wule.»

Yesu cère' upii uba faake', ki mεkre' kibupiik kiba mɔ
(Mark 5:21-43; Luk 8:40-56)

18 *Yesu te ki lienh, nε uciεn uba baa', ki lá gbaan' u'nintuɔli ki tɔke' wɔ ki ye: «N'bisε kpo' itaan yiε bo nε. Ama dεn kí taa a'nuɔ kí paan u'bo, ηɔ wɔ rí liεbe kí li fuobe.» 19 Nε *Yesu fii' ki paan' u'bo nin u'panpaankaab.

20-21 Tɔ, upii uba mɔ là te ni'saan, ki laa' tifer ibin piik nin ile ta gben'. U maale' u'yεnm ni ki ye: «N mε' u'wεngolkaar mɔnɔn la, n li faake nε.» Nε ki baa' *Yesu ya puoli bó ní, ki nεkn' wɔ, nε ki mε' u'wεngolkaar ya ñɔgben.

22 *Yesu jibe' ki laa' wɔ, nε ki tɔke' wɔ ki ye: «N'bisε, cuo a'ba. A'tekjim nε ηmien' ηε.» Nε u pɔk ki faake' i ya tɔan bo.

23 *Yesu tí baa' uciεn nnɔ den, nε ki laa' biwopieb nin linigol te ni'saan ki ηmɔbe kuwaaku ki gbien'. 24 Nε u tɔke' bε ki ye: «Ñε mεn saali, kimε kibupiik nnɔ ηa kpo', kí gɔh nε.» U len' nnɔ ma nnɔ, nε bi lεh wɔ. 25 Bi ηɔre' linigol nnɔ ki ñen' saali, nε u kɔn' kibupiik nnɔ dɔ kuduku kùa ni nnɔ, ki cuo' ki'nuɔ,

nε kɪ fii'. ²⁶ Nε tigr̃ɛr̃ ññɔ̃ yere' ki gbe mitinf̃ɛnm̃ ññɔ̃ ni ni'kε saan.

Yesu c̃ere' ij̃ɔ̃n ile likre'

²⁷ *Yesu siere' ni'saan ki bure'. U joh ma ññɔ̃, nε ij̃ɔ̃n ile pε u'bo, ki wuureh ki teh: «*Dafid ya yaabile*, muɔ̃ tε micεc̃εkm.»

²⁸ *Yesu t̃i baa' iden, ij̃ɔ̃n ññɔ̃ ñεkn' wɔ̃, nε u niire' yè ki ye: «Ni teke' ki jin' ki ye n li fre kɪ likre nε-εε?» Nε ï̃jiin' wɔ̃ ki ye: «A li fre, Yonbdaan.» ²⁹ Nε u mε' i'nun, ki t̃ake' yè ki ye: «Nè ñ̃ tien nε t̃en ni teke' nni ki jin' ma bo.» ³⁰ Nε ï̃likre'. Nεn saan nε u t̃ɔ̃re' ki kp̃εkp̃ε' i'bo ki ye ï̃ la t̃ake nil. ³¹ Ama bi ñ̃en' ma ññɔ̃, nε ki lienh u'bo mitinf̃ɛnm̃ ññɔ̃ ni ni'kε saan.

Yesu buu' ulent̃ɛb uba

³² Tɔ̃, uyo wà bi ñ̃eh ññɔ̃, nε bi tuke' ní uje uba usenpol c̃ere' u'lenl t̃ebe' ki baa' *Yesu saan. ³³ *Yesu ñ̃ore' usenpol ññɔ̃, nε u ji freh ki lienh. Ni cuo' linigol miyɔ̃km̃ c̃εen, nε bi ye: «Ta laan laa' niε ya bonn tinbi Israyel yaab ni.»

³⁴ Ama *Farisiεnm̃bε b̃en lienh ki teh isenpol ya cien nε de' wɔ̃ mituɔ̃m u ñ̃uɔ̃h isenpol binib saan.

Yesu muɔ̃h inigol micεc̃εkm

³⁵ *Yesu cuonh iduc̃enciεñ kε ni nin iduwawaale ni, ki wɔ̃kñh binib it̃aan ya dur ni, ki kpaandeh Uwien ya b̃el ya gb̃em̃ñm̃ont, ki buuh iw̃ieñ kε ya bol. ³⁶ U laa' inigol, nε ki muɔ̃' bε micεc̃εkm̃ c̃εen, kimε bi d̃ore', bi'yenm̃ saa', nε bi te t̃en ipe yà ñ̃a ñ̃m̃obe wa kpaah yè. ³⁷ Nε u t̃ake' u'panpaankaab ki

---

* **9:27** Dafid ya yaabile yé miyinm̃ mà uyo uba la, bi taah mè ki yih Uwien là p̃uon' ki ye u li s̃on wà ní wɔ̃ ñ̃ li yé ub̃er̃ ññɔ̃ nε. Bi kele' tigr̃b̃ont̃ t̃à Gr̃εkm̃bε ya lenm̃ ni ññɔ̃, bi kele' ki ye Dafid ya Bijε nε.

ye: «Tijier ben' ki yebe, ama bà li taan tù ña ji yebe.
³⁸ Nɛn bo, gbáan mɛn ukpɛdaan wɔ́ n̄ sɔn bitonsɔnb
 bɛ n̄ t̄i taan u'jier.»

10

Yesu ya tondb piik nin bile
(Mark 3:13-19; Luk 6:12-16)

¹ Nɛ *Yesu yin' u'panpaankaab piik nin bile nnɔ́ n̄, ki de' bɛ mituɔm bɛ n̄ li ñuɔh isɛnpol binib saan, kí li buuh iw̄iɛn kɛ ya bol.

² U'tondb piik nin bile nnɔ́ ya yel sɔ: ukpiɛk, Simɔn wà bí yih wɔ́ Pier nnɔ́ nin u'ninjɛ Andre, Sebede ya bijjɛb Saak nin u'ninjɛ San, ³ Filip nin Batelemi, Toma nin Matie ulɛnpotekl, Alfe ya bijjɛ Saak nin Tade, ⁴ Simɔn wà ya nun mɔ́n u'du ya gber* bo nin Sudas Iskariyɔt wà lá li kuɔre Yesu nnɔ́.

Yesu sɔn' u'tondb piik nin bile
(Mark 6:7-13; Luk 9:1-6)

⁵ *Yesu sɔn' u'tondb piik nin bile nnɔ́, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «La jo mɛn bà ña yé Sufmbɛ ya du ni. Ni'taal la tɛ Samari ya tinfɛnm ya du uba mɔ́nɔn ni. ⁶ Ama li joh mɛn Israyɛl yaab saan, kime ben nɛ te ten ipe yà t̄urɛ' usɛn. ⁷ Ni joh la, n̄ li kpaandeh ki teh Uwien ya bɛl nɛkn' n̄ ñɔ! ⁸ Kí li buuh biw̄iɛnb, kí li mɛkreh bitɛnkpiib, kí li c̄ɛreh ijend lùɔreh, kí li ñuɔh isɛnpol binib saan. Ni laa' mituɔm nnɔ́ ma, na p̄ɛn' niba. Ni'mɔ́ n̄ li buuh binib, ki la li nuunh paaku. ⁹ Ni joh la, ni la tuke ñɔkm, ki la tuke like ya kur, ki la c̄uɔn likbu buba nin bu'tɔbu; ¹⁰ ki la

* **10:4** Yesu ya yo, Sufmbɛ ni, biba ya nun là mɔ́n bi'du ya gber bo nɛ, nɛ bi m̄h bɛ n̄ fie bi'du Erom yaab saan.

tuke sɛnjokəl, ki la tuke lier ile, ki la tuke tacaan, ki la ŋuuke gbien, kimɛ utons�ɔnl kɛ jinh u'tuonl bo nɛ.

¹¹ «Ni tɪ baa' udu wà ni la, ní nuun unimòn wà li teke nɛ u'den, kí li te nɛn saan kí tɪ baa' uyo wà ni li siere udu nnɔ ni. ¹² Ni kɔn' iden yà ni la, ní fuonde iden nnɔ ya nib kí ye: «Li te mɛn uyɛnduɔn ni.» ¹³ Iden nnɔ ya nib teke' nɛ la, uyɛnduɔn nnɔ li yé bi'yu nɛ. Ama ba teke' nɛ la, u li juore ni'yu nɛ. ¹⁴ Iden yà ya nib bii udu wà ya nib ŋa teke' nɛ, ka teke' ni'gbɛr mɔ la, ñɛ mɛn nè kí kpakpaare ni'taan ya tengunku† kí wiɛ nè. ¹⁵ N tɔkeh nɛ imòn nɛ, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnɔ, binib nnɔ ya tudɛre li cɛn Sodəm nin Gomər ya du ya nib yu.»

*Bi li jènde Yesu ya nib ma bo
(Mark 13:9-13; Luk 21:12-17)*

¹⁶ «N sɔnh nɛ ma nɔ, ni li te tɛn ipe nɛ te ikèr ya siik ni. Nɛn bo, ní li ceke tɛn iwɛ, kí li te suoo tɛn inɛnjel. ¹⁷ Li bɛn mɛn binib bó, bi lá li cuo nɛ kí jon tibuur, kí ñi nɛ inalɛbe bi'taan ya dur ni. ¹⁸ Min bo, bi lá li tuke nɛ kí jo tibuur idu ya ciɛnb nin bibɛrb saan. Nnɔ nɛ ni li yé n'mònkunb bɛn nin bà ŋa yé Sufmbɛ kɛ saan. ¹⁹ Bi cuo' nɛ ki jon' tibuur la, la ñin mɛn ni li len ma bo bii ni li len kí ye bà. Uyo lá baa' la, ni li bɛnde ni li len kí ye bà. ²⁰ Kimɛ na yé ninbi nɛ li len, ni'Baa *Uwien ya Fuoñaanm nɛ li cèrɛ ní len.

²¹ «U ya yo nɛ unil li kuɔre u'ninjɛ, bɛ ní ku wɔ. Baa mɔ li kuɔre u'buk, bɛ ní ku kè. Mubumu mɔ li fii kí sere mu'naambɛ nin mu'baambɛ bo, kí cèrɛ

---

† **10:14** Sufmbɛ bo kí kpakpaare itaan ya tengunku ya tingi si: nà kɛ ji tu unil la, ni yé u'yaar nɛ, na ji yé uba yaar.

bέ rí ku bέ. ²² Min bo nέ binib kέ li nέn nέ. Ama wà kέ li mĩnde kí li ηm̄m̄m̄be kí tĩ f̄ore nn̄o, w̄on nέ li ηm̄ere. ²³ Bi j̄endeh nέ udu uba ni la, ní s̄en kí jo udut̄o ni. N t̄akeh nέ im̄̀n nέ, *Unil ya Bijέ li baa ní kí lέ na laan b̄on' Israyel ya du kέ.

²⁴ «Wà bengeh ηa rí c̄en wà w̄aknh w̄o. Utons̄onl m̄o ηa rí c̄en u'c̄enbaa. ²⁵ Nĩ k̄pέ wà bengeh rí li te t̄en wà w̄aknh w̄o nέ, utons̄onl m̄o rí li te t̄en u'c̄enbaa. Bi yin' ududaan is̄enpol ya c̄ien Belsebul la, ba rí yin u'den yaab m̄o nà c̄en' nn̄o-ɔɔ?»

Li fenge m̄en Uwien baba
(Luk 12:2-7)

²⁶ «N̄en bo, la fenge m̄en nib. Niba ηa te ki buo ηo ba lá li n̄en n̄e upaan bo. Tigber tuba m̄o ηa te kí juore kí li buo ηo ba lá li bende t̄u. ²⁷ N t̄akeh nέ nà licin̄n̄unl ni nn̄o, kpaande n̄e m̄en kuwenwenku ni. N bunbeh nέ nà litubl ni nn̄o, kpaande n̄e m̄en kudulekaaku ya paaki. ²⁸ La fenge m̄en nib, kimé bi kuuleh tigben̄ent baba nέ. Ba rí fre kí ku naank. Li fenge m̄en wà li fre kí ku tigben̄ent nin kinaank kέ umu wà ηa rí k̄piin ni. ²⁹ Bi li fre kí kuore inūon ile iηέ nέ? Nin n̄en kέ ηo uba m̄on̄on ηa rí lu kí k̄po ηo ni' Baa ηa ben. ³⁰ Ninbi w̄on, Uwien ben haali ni'yur m̄on̄on ya n̄ɔbu. ³¹ N̄en bo, la fenge m̄en. Ni c̄en' inūon ligol.»

Li lienh binib ya nun bó ki teh a yé Yesu yo
(Luk 12:8-9)

³² «Wà kέ lienh binib ya nun bó ki teh u yé n'ȳo la, n'm̄o li len n'Baa wà te paaki bó ya nun bó kí ye udaan m̄o yé n'ȳo nέ. ³³ Ama wà kέ lienh binib ya nun bó ki teh wa yé n'ȳo la, n'm̄o li len n'Baa wà te paaki bó ya nun bó kí ye udaan m̄o ηa yé n'ȳo.»

Na yé ñǎkpaan, nǎ yé lituəl nε
(Luk 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ «Ni la li maaleh ki teh n tuke' uñǎkpaan nε ki baa' uñendun wuu ni. N tuke' lituəl nε ki baa'.

³⁵ N baa' ní pàare kibujebuk nin ki'baa nε, kí pàare kibupiik nin ki'naa, kí pàare yaabise mǎ nin u'cε ya naa. ³⁶ Unil den yaab nε li yé u'nennendb.

³⁷ «Wà kε yíe u'naa bii u'baa ki cεn' min la, wa kpe wǎ ní li yé n'yo. Unil wà kε mǎ yíe u'bise bii u'bije ki cεn' min la, u'mǎ ña kpe wǎ ní li yé n'yo. ³⁸ Wà kε ña yuunh u'dǎpǎnpǎn ki bukeh ki paakeh n'bo la, wa kpe wǎ ní li yé n'yo.†

³⁹ «Wà nuunh wǎ ní fie u'miel la, wǎn nε li kpo kí juore fεnm. Wà li tuo kí kpo min bo nnǎ, wǎn nε li lε limiel.»

Uwien li su binib ma bo
(Mark 9:41)

⁴⁰ «Unil teke' nε la, u teke' min nε. Unil teke' nni la, u teke' wà sǎn' nni ní nnǎ nε. ⁴¹ Unil teke' *Uwien ya ñǎbonsǎknl ki ye u yé *Uwien ya ñǎbonsǎknl ma nnǎ nε cère' u teke' wǎ la, u li lε *Uwien ya ñǎbonsǎknl ya suul. Unil teke' unimǎn ki ye u yé unimǎn ma nnǎ nε cère' u teke' wǎ la, u li lε unimǎn ya suul. ⁴² N tǎkeh nε imǎn nε, wà kε de' ibaan yíe nǎ ya uba kiñunyibuok baba mǎnǎn, ki ye u yé n'panpaankε ma nnǎ nε cère' u de' wǎ la, wà ní lúo u'suul fiebu.»

---

† **10:38** *Yesu ya yo, bi là ye bε ní kpe unil la, wǎn bugben nε tukeh u'dǎpǎnpǎn ki joh bi li tí kpe wǎ ná saan.

11

San wà siih binib Uwien ya ñunm sòn' u'panpaankaab Yesu saan

(Luk 7:18-35)

¹ *Yesu tǎke' u'panpaankaab piik nin bile bi li tien ma ki tǐ gben' ma nnɔ, nɛ ki siere' ni'saan, ki jon' ki tǐ wǎknh binib Uwien ya gbɛr, ki kpaandeh tù mitinfɛnm nnɔ ya du ni.

² Tɔ, San wà siih binib Uwien ya ñunm te lipɛkl ni uyo wà nnɔ nɛ ki cii' *Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo ya tùon bó. Nɛ ki sòn' u'panpaankaab u'saan, ki ye bɛ ní tǐ niire wɔ kí ye ³ wɔn nɛ yé wà li baa ní* nnɔ bii bi li guure utɔ nɛ?

⁴ Bi tǐ niire' Yesu, nɛ u tǎke' bɛ ki ye: «Liebe mɛn kí tǐ tǎke San ni cii' nà nin ni laa' nà: ⁵ ijùɔn likreh, iwǎb cuonh, ijend lùoreh, igbaan ciih, bitɛnkpiib mɛkreh, nɛ bijiinb ciih Uwien ya gbɛmɔnmɔnt. ⁶ Wà ña tùre' Uwien ya sɛn min bo la, Uwien ya mɔnm te u'bo.»

⁷ San ya panpaankaab liebeh uyo wà nnɔ, nɛ *Yesu cin' ki tǎkeh linigol San ya gbɛr ki teh: «Ni là jon' kupenpelku ni ní tǐ liike ba? Ni là jon' ní tǐ liike limuɔnl là mitafaam jèngɛh lè nɛ-ɛɛ? ⁸ Ni nín là jon' ní tǐ liike ba? Ni là jon' ní tǐ liike unil wà guo tikpɛlcɛmɔnmɔnt nɛ-ɛɛ? Binib bà guoh tikpɛlcɛmɔnmɔnt kǎh bibɛrb den nɛ. ⁹ Tɔ, ni nín là jon' ní tǐ liike ni lɛ bonn nɛ? Ni là jon' ní tǐ liike *Uwien ya ñɔbonsɔknl nɛ-ɛɛ? N tǎkeh nɛ imɔn nɛ, u cɛn' *Uwien ya ñɔbonsɔknl mɔnɔn. ¹⁰ Kimɛ wɔn San bo nɛ ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Liike,

---

* **11:3** Bi ye Wà li baa ní la, bi niireh Uwien là pùon' ki ye u li sòn wà ní wɔ ní lá ñmien Sufmbɛ nnɔ nɛ.

n li sɔn n'tond wɔ́ n' liere ηε, kí lá tùare a'sen.› 11 N tɔkeh nε imòn nε, ba laan maa' nil uba u cɛn' San wà siih binib Uwien ya ñunm nnɔ. Ama unil wà yé uwaal Uwien ya bel ni cɛn' wɔ. 12 Kí ñε San là siih binib Uwien ya ñunm uyo wà kí lá baa fɛnfɛnnɔ, bi piikeh Uwien ya bel nin ufaa nε, nε bà faa nuunh bε n' fie lè†. 13 *Uwien ya ñɔbonsɔknb kε nin yiko là len' n' li te ma bo, kí lá baa San ya yo. 14 Ni yíe ní cii mɔnmɔnm la, ní li bɛn kí ye San yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl *Eli wà bi li liebe ní nnɔ nε. 15 Wà ηmɔbe litubl la, wɔ́ n' cii.

16 «N li taa ba kí nenge fɛnfɛnnɔ ya nib-i? Bi naan tɛn mubumu nε kε kidaak ni ki jeleh, ki tɔkeh mu'tɔmu

17 ki teh: <Ti piebe' nε liwol,
nε na ηɔn' ciɛk.

Ti gɛn' ikuyuon,
nε na kpiɛnde'.›

18 «Kime San baa' ki kùɔ tijier tubambε, ki lùoh buñɔbu, ka ñuh daam, nε bi ye usɛnpol nε ηaake wɔ. 19 *Unil ya Bijε baa' ki jinh ki ñuh, nε bi ye: <Liike mɛn ujε wuɔ́ yé ufɔnfuɔb nε, ki yé uɔɛyibl, ki jɔreh nin bilɛnpotekb nin bibiɛrdɛnb.› Tɔ, Uwien ya tòn nε wɔngɛh u'yɛnfuom mɔn ki kɛ ma bo.»

*Ni bre idu yà ña tuo' ki teke' Yesu ki jin' nnɔ bo
(Luk 10:13-15)*

---

† 11:12 Migbiirm miε ya ciim te bolm mile bo nε: Kí ñε San là siih binib Uwien ya ñunm uyo wà kí lá baa fɛnfɛnnɔ, bi piikeh Uwien ya bel nin ufaa nε, nε bà faa nuunh bε n' fie lè bii kí ñε San là siih binib Uwien ya ñunm uyo wà kí lá baa fɛnfɛnnɔ, binib ya nun mɔn bε n' kɔ Uwien ya bel ni nin ufaa nε.

20 Tɔ, *Yesu cin' ki kɔnh nin idu iba ya nib. U là tien' miyɔkm ya bont tù yɛbe idu nnɔ ni, nɛ i'nib ɲa lèbre' bi'tetem. Nɛn nɛ cère' u kɔnh nin bɛ. 21 U len' ki ye: «Korasinn yaabɛ, nɪ bre ni'bo. Betsayida yaabɛ, nɪ bre ni'mɔ bo. Kimɛ ni laa' miyɔkm ya bont tà ni'bùol nɔ, Tir nin Sidɔn yaab mɔ bi là laa' tù la, bi bi tien' tɛn bi kɛ mikuum nɛ, ki pùnpùkn' mifɛntɛm, ɲɔ kí wuɔn kí ye bi lèbre' bi'tetem nɪ wuɔke'. 22 N tɔkeh nɛ nɛ, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnɔ, ni ya tudɛre li cɛn Tir nin Sidɔn yaab yu. 23 Ninbi Kapɛrnawum yaabɛ, ni maaleh ki teh Uwien li duon nɛ paaki nɛ-ɛɛ? U li jiin nɛ kutɛnkpiiku ni nɛ. Kimɛ ni laa' miyɔkm ya bont tà ni'bùol nɔ, Sodɔm yaab mɔ bi là laa' tù la, bi'du nnɔ bi biɛ ki te nɛ haali nin dinnɔ. 24 N tɔkeh nɛ nɛ, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnɔ, ni ya tudɛre li cɛn Sodɔm yaab yu.»

Dɛn mɛn Yesu saan kí ɛ lifuorl
(Luk 10:21-22)

25 U ya yo nɛ *Yesu len' ki ye: «Baa, sin kutaaku nin kitink ya Yonbdaan, a bɔle' tibont tà biyɛnfodɛnb nin bibɛnbɛnb nnɔ, a taa' tù ki wuɔn' biwaab nɛ. Nɛn bo nɛ n pèkeh ɲɛ. 26 Imɔn, Baa, a yíe nɛ ki tien' nnɔ.

27 «Tɔ, n'Baa nɛ taa' tibont kɛ ki ɲukn' nni. N'Baa ɲa nɪ la, uba ɲa bɛn min u'Bijɛ yé udaan wà. Min u'Bijɛ ɲa nɪ la, uba mɔ ɲa bɛn n'Baa yé udaan wà. Binib bà n yíe ki taa' n'Baa ki wuɔn' bɛ nnɔ mɔ bɛn u yé udaan wà.

28 «Ninbi bà kɛ tuke ituk i kpiɛke ki jii' nnɔ, dɛn mɛn n'saan, n li de nɛ lifuorl. 29 Buke mɛn n'najɛɛbiku, kí cère n wɔkn nɛ, kimɛ n te suoo nɛ,

ki ηmɔbe liyɛnguol. Ni li ɛ lifuorl n'saan, ³⁰ kime n'najɛɔɛbiku ya bukm ηa faa. N'tukl mɔ ηa kpiɛke.»

12

Saba ya daali ya gber

(*Mark 2:23-28; Luk 6:1-5*)

¹ *Saba uba ya daali, *Yesu nin u'panpaankaab gɛbreh ikp̄aan iba ni. Mikònm cuo' u'panpaankaab, nɛ bi cin' ki coh ijifen* ki cienh ki nukeh ki ηmɔnh. ² *Farisiɛnmbɛ laa' bi teh nnɔ ma nnɔ, nɛ bi tɔke' *Yesu ki ye: «Liike a'panpaankaab teh yiko ye bi la teh nà *Saba ya daali ma.» ³ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Na kaan' *Uwien ya gbɔnku ni *Dafid là tien' ma bo nɛ-ɛɛ? Mikònm là cuo' wɔn nin u'nib, ⁴ nɛ u kɔn' Uwien ya ninbonl ni, ki taa' kpɔnɔ wà bi taa' ki de' Uwien nnɔ wɔn nin bɛn ηmɔn'. Ama bitɔtuɔrkaab baba ηa n̄i la, wɔn nin u'nib ηa ηmɔbe sɛn bɛ n̄i ηmɔn kpɔnɔ nnɔ. ⁵ Bii na kaan' nà kele' yiko ya gbɔnku ni nɛ? N̄i kele' ki ye *Saba ya daali la, bitɔtuɔrkaab kɛndeh *Saba ya daali ya yiko bo nɛ Uwien ya duku† ni, ama uba ηa biindeh bɛ. ⁶ N tɔkeh nɛ nɛ, unil te niɛ saan nɔ ki cɛn' Uwien ya duku‡. ⁷ N̄i kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Uwien ηa yíe bɛ n̄i li teh tuɔrɛ ki dienh wɔ ama u yíe bɛ n̄i li muɔh tɔb micɛɛckm nɛ.» Ni bi bɛn iñɔbon nnɔ ya tingi la, na bi li biindeh binib bà ηa

* **12:1** Bi yin' nà ijifen migbiirm miɛ ni nnɔ yé *Sufmbɛ donbó ya jier tuba nɛ bi yih tù ble. † **12:5** Migbiirm miɛ ni bi ye Uwien ya duku la, ba niireh kuduku nnɔ ya benku ni baba, bi niireh iluo mɔ nɛ. Nà saan kɛ bi ye Uwien ya duku la, bi sɔbe ki niireh iluo nnɔ nɛ. ‡ **12:6** Bi li fre kí lebre Unil te niɛ saan nɔ ki cɛn' Uwien ya duku kí ye nà cɛn' Uwien ya duku te niɛ saan nɔ mɔ.

ηmabe biil nɔ. ⁸ Tɔ, *Unil ya Bijε ne ηmabe usen wɔ
 ń wuɔn bi li tien nà *Saba ya daali.»

*Ujε uba ya nuɔ faan', Yesu cère u faake' Saba ya
 daali*

(Mark 3:1-6; Luk 6:6-11)

⁹ Tɔ, *Yesu siere' ni'saan, ne ki kɔn' bi'taanl ya
 duku ni. ¹⁰ Ujε uba mɔ te len u'nuɔ uba faan'. Ne bi
 niire' Yesu ki ye: «Unil ηmabe usen wɔ ń buu uwien
 Saba ya daali-ii?» Kimε bi là nuunh bi li dule nà
 bo kí biin wɔ ne. ¹¹ Ne u ye: «Ni'ni ηmε ne ηmabe
 upebaab, ne upe nnɔ lu' kubùoku ni *Saba ya daali
 la, wa ń ñen wɔ? ¹² Unil ηa cen' upe-ee? Nen ne
 wuɔn' ki ye ti'yiko ye unil ηmabe usen wɔ ń tien nà
 mɔn *Saba ya daali.» ¹³ Ne ki tɔke' ujε wà ya nuɔ
 faan' nnɔ ki ye: «Tende a'nuɔ.» U tende' u'nuɔ ne
 u jire' u'ciem ten u'tɔ. ¹⁴ Nen saan ne *Farisienmbe
 nnɔ ñen' ki taan' ki kele' be ń gbiere kí liike bi li tien
 ma kí ku Yesu.

Yesu yé Uwien ya tonsɔnl ne

¹⁵ *Yesu cii' ma nnɔ ne ki siere' ni'saan. Lin-
 igocienl paan' u'bo, ne u buu' bi'ni biwiεnb ke, ¹⁶ ki
 kpεkpε' bi'bo ki ye bi la cère be ń bende wɔ. ¹⁷ U
 tien' nnɔ ηɔ *Uwien ya ñɔbonsɔknl Esayi là len' nà
 nnɔ nè ń tien ne. U là len' ki ye Uwien ye:

¹⁸ «N'tonsɔnl sɔ nɔ,

N yíe wɔ,

N'yεnm sɔnge u'bo,

ne n gènde' wɔ.

N li jiiin n'Fuoñaanm u'bo,

ηɔ wɔ ń li tɔkeh inibol ke n li bu binib tibuur ma bo.

¹⁹ Wa ń li nuunh gber, ka ń li wuureh,

ba ń cii u'waaku bó isenje ni.

20 Wa rí tonde limuɔnl là kuɔ' ki gbàabe,
ka rí kpiin lifrl là benh lè rí kpiin,
u li te nnɔ nɛ kí tí baa uyo wà
u li cère nibonmɔnn rí liere usɛn.

21 «Wɔn bo nɛ inibol kɛ li ηmɔbe lidɛndɛnl.»

*Biba ye Yesu ηmɔbe Belsebul ya tuɔm nɛ
(Mark 3:20-30; Luk 11:14-23)*

22 U ya yo nɛ bi tuke' ní uje uba ki baa' *Yesu saan.
Usɛnpol nɛ cère' u yé ujuɔn, u'lenl mɔ tɛbe'. *Yesu
buu' wɔ, nɛ u ji freh ki lienh, ki lenh mɔ. 23 Ní cuo'
linigol nnɔ kɛ miyɔkm, nɛ bi lienh ki teh: «Uje wuɔ
ηa lii yé *Dafid ya yaabil-ii?»

24 Ama *Farisienmbɛ cii' nnɔ ma nnɔ, nɛ ki
lienh ki teh isɛnpol ya ciɛn Belsebul nɛ dienh wɔ
mituɔm u ηuɔh isɛnpol binib saan. 25 *Yesu bɛn
bi'yɛnmaale ma nnɔ, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Libɛl là
kɛ ya nib bore' tɔb ki kɔnh bi'ηmiɛl ni la, libɛl nnɔ
li juore fɛnm nɛ. Udu uba ya nib bii iden iba ya
nib mɔ bore' tɔb, ki kɔnh bi'ηmiɛl ni la, udu nnɔ
bii iden nnɔ mɔ li juore fɛnm nɛ. 26 Nɛn bo, Satan
liɛbe' ki ηuɔh wɔn Satan binib saan la, u kɔnh nin
u'ba nɛ, nɛ u'bɛl li tien mila ka rí juore fɛnm-i?

27 Ni len' ki ye isɛnpol ya ciɛn *Belsebul nɛ de' nni
mituɔm n ηuɔh isɛnpol binib saan. Tɔ, ηmɛ nín de'
ni'panpaankaab mɔ mituɔm bi ηuɔh isɛnpol binib
saan-i? Ni'panpaankaab teh ma bo nɛ li wuɔn kí
ye ni ηmɔbe imɔn bii na ηmɔbe. 28 Ama *Uwien
ya Fuoñaanm nɛ dienh nni mituɔm n ηuɔh isɛnpol.
Nɛn nɛ wuɔn' ki ye Uwien ya bɛl baa' ní ni'saan.
29 Mitɔm la, uba ηa rí fre kí kɔ ufɛfaa den, kí fie
u'bont, ka ηmɔbe tuɔm mà u li kpiɛ kí lòle wɔ kí

yaan. U lòle' wə la, u ya yo nε u li fre kí kə u'den kí fie u'bont.

³⁰ «Wà kε ηa se n'ciək bó la, u nεn nni nε. Wà kε ηa taakeh kí toreh nni la, u kpiendeh nε. ³¹ Nεn bo, n təkεh nε nε, Uwien li fère binib bi'biere kε, kí fère bε bi sukreh wə isuk yà kε. Ama unil suke' *Mifuoñaanm mεn la, Uwien ηa rí fère wə. ³² Unil len' *Unil ya Bijε bo fεnfεnm la, Uwien li fère wə. Ama unil len' *Mifuoñanm mεn bo fεnfεnm la, Uwien ηa rí fère wə kitink kiε bo, ka rí fère wə paaki bó mə.»

Busubu nin bu'bii ya gber

(Luk 6:43-45)

³³ «Ní li bεn kí ye busubu mən la, bu'bii mə li mən nε. Bù bre la, bu'bii mə li bre nε. Busubu ya bii nε li cère bε rí bende bù yé busubu bùa ya bol. ³⁴ Iwaaleb ninbi, ni bre ma nnə, ni li tien mila kí len iñəbon yà mən-i? Kime unil kε len' ki kun' nà bó la, nǐ ñen' iyenmaale yà te u'fɛl bo nε. ³⁵ Unimə̀n ya yenmaalmə̀nmə̀n nε cèreh u teh nà mən, nε ubierdaan ya yenmaalbiere cèreh u teh nà bre.

³⁶ «N təkεh nε nε, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnə, nεn daali nε u li niire bε bi là len' ñəbonfεnfεnm wà kε nnə ya gber. ³⁷ A'lenm bo, nε Uwien li bù ηε ugbemə̀ndaan bii u li biin ηε.»

Bi yíe Yesu rí tien miyəkɔm ya bonn

(Mark 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ U ya yo nε *Yiko ya wənwəknb biba nin *Farisiεnmbε biba təkε' *Yesu ki ye: «Cεnbaa, ti yíe á tien miyəkɔm ya bonn niba nε tí lε.» ³⁹ Nε u təkε' bε ki ye: «Ninbi fεnfεnnə ya nibε, ni yé binibierb nε, ka cuube Uwien saan, nε ki nuunh ní lε miyəkɔm

ya bonn. *Uwien ya ñəbonsəknl *Sonas ya yəkm ya bonn baba ŋa ní la, na ji li le yəkm ya bontənn niba. ⁴⁰ Sonas là tien' ujenciən ya benku ni iwien ita nin tiñənt tuta ma nnə, nnə nɛ *Unil ya Bijɛ mə li tien kitink ni iwien ita nin tiñənt tuta. ⁴¹ Uwien li bu binib tibuur lidaali là nnə, Ninif yaab li fii kí sere fɛnfənnə ya nib ya nun bó kí biin bɛ. Kime *Sonas là kpaande' Ninif ya du ni Uwien ya gber ma nnə, bi là cii' nɛ ki lèbre' bi'tetem. Ama unil te niɛ saan nə ki cɛn' *Sonas. § ⁴² Uwien li bu binib tibuur lidaali là nnə, *Seba ya piiber li fii kí biin fɛnfənnə ya nib, kime u là ñɛn' ní fənfəkm nɛ wə rí lá cenge Salomən ya yɛnfogber. Ama unil te niɛ saan nə ki cɛn' Salomən.»*

Iɛnpol liɛbe' unil bo la, ní bre u'bo ma bo
(Luk 11:24-26)

⁴³ «Uɛnpol siere' unil saan la, u cuonh ki lindeh kupenpelku ni nɛ, ki nuunh u li kèle nà saan kí fuore. U tĩ luo' la, ⁴⁴ nɛ wə rí ye u li liɛbe ki tĩ kə u là ñɛn' nà saan nnə nɛ. U li liɛbe ní kí le niba ŋa te u'kənkuaŋ nnə ni, bi tùəre' ki ŋère' wù, ki tien' tibonmənmənt len. ⁴⁵ Nɛn saan nɛ u li jo kí tĩ taa ní iɛnpol ilole yà bre ki cɛn' wəŋ, i'kɛ rí lá li ŋaake unil nnə bo, kí cère wə rí juore fɛnm kí cɛn u là te mikpiɛkm ma bo. Ní li te nnə nɛ fɛnfənnə ya nibierb mə bo.»

Yesu ya naa nin u'ninjieɓ
(Mark 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶ *Yesu laan biɛ ki lienh nin linigol nnə, nɛ u'naa nin u'ninjieɓ baa' ki lá se saali ki nuunh bɛ rí təke wə tigber. ⁴⁷ [Nɛ linigol nnə ni uba təke' wə ki ye:

§ 12:41 Liike 12:6. * 12:42 Liike 12:6.

«A'naa nin a'ninjieb se saali ki nuunh be ń tōke ηe tigber.»] ⁴⁸ Ne *Yesu jiin' wō ki ye: «Ŋme yé n'naa? Bi ε yé n'ninjiebi?» ⁴⁹ Ne ki tende' u'nuo ki wuon' u'panpaankaab ki ye: «Liike men, n'naa nin n'ninjieb so. ⁵⁰ Unil wà ke teh n'Baa wà te paaki bó yie ma la, wōn ne yé n'ninje, ki yé n'ninse, ki yé n'naa.»

13

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm

(Mark 4:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Nen daali ne *Yesu ñen' ki jon' ki ti kèle' miñunciem ya gbaal. ² Linigocienl taan' u'saan, ne u kōn' ki kèle' buñerbu buba ni. Linigol nno ke se miñunm ya gbaal. ³ Ne u tōkeh be tibont tù yebe mikpenjenm ni. U tōkeh be ki teh: «Ukpaal uba ne là jon' wō ń ti plè tibonbuor ya bim. ⁴ U plèh ma nno, miba lu' usengbe, ne inuon baa' ki lá ki jin' mè. ⁵ Mitōm lu' kutentieku bo, tenbim ηa yebe nà saan. Tenbim ηa yebe ma nno, ne mi pen' tonm. ⁶ Uwien ñen' ki tonge', ne ki se' mè. Ma ηmōbe ñaan mōnmōnm ma nno, ne mi waan', ki kpo'. ⁷ Mitōm mō lu' kujegorku ni. Ne kujegorku kpere', ki wōbn', ki ku' mè. ⁸ Mitōm mō lu' kitinmōnmōnk bo, ne ki lūon'. Miba lūon' kokobk, mitōm piluoluob, mitōm mō pitata.

⁹ «Wà ηmōbe litubl la, wō ń cii.»

Be tien' Yesu pōh binib mikpenjenm-i?

(Mark 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰ Ne u'panpaankaab baa' ki lá niire' wō ki ye: «Be tien' a pōh be mikpenjenm-i?» ¹¹ Ne u jiin' be ki ye: «Uwien cère' ninbi ne bende' u'bel ya

gbɛbɔlkaar, ama wa cɛrɛ' bɛn bɛndɛ'. ¹² Kimɛ wà ñmɔbe la, bi li de wɔ kí pukn, nɛ wɔ ní li ñmɔbe kí gbien. Wà ña ñmɔbe la, bi li fie u ñmɔbe nà waamu nnɔ mɔnɔn nɛ. ¹³ Nɛn nɛ cɛrɛ' n pɔh bɛ mikpɛnjɛnm. Kimɛ bi likeh nɛ ka lɛnh, ki cengeh ka ciih, ka bɛndɛh ni'tingi mɔ. ¹⁴ Bi te nnɔ ñɔ *Uwien ya ñɔbonsɔknl Esayi là len' nà nnɔ nè ní tien nɛ. U là ye:

«Ni li ciih ka bɛndɛh ni'tingi,
kí li likeh ka lɛnh.

¹⁵ Kimɛ udu wuu ya nib ya yul faa nɛ.

Bi kpɛ bi'tub nɛ,

ki ñuun',

ka yíe bi'nun ní lɛ,

ka yíe bi'tub ní ci,

ka yíe bɛ ní bɛndɛ ni'tingi bi'yɛnm ni,

ka yíe bɛ ní lɛbre bi'tetem,

ñɔ ní buu bɛ.» »

¹⁶ «Ninbi wɔn, Uwien ya mɔnm te ni'bo, kimɛ ni'nun lɛnh, ni'tub mɔ ciih. ¹⁷ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, *Uwien ya ñɔbonsɔknb nin bigbɛmɔndɛnb ligol là yíe bɛ ní lɛ ni lɛnh nà nɔ, nɛ ka laa' nè, ki yíe bɛ ní ci ni ciih nà nɔ, nɛ ka ci' nè.»

*Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpɛnjɛnm ya tingi
(Mark 4:13-20; Luk 8:11-15)*

¹⁸ «Ninbi, cenge mɛn wà plè' tibonbuor ya bim ya kpɛnjɛnm ya tingi. ¹⁹ Wà kɛ ciih Uwien ya bɛl ya gbɛr, ka bɛndɛh tu'tingi la, usɛnpol ubiɛrɔ bàareh nɛ, ki ñɛndɛh bi bule' nà u'fɛl ni nnɔ. Mibim mà lu' usɛngbɛ nnɔ ya tingi nínɔ. ²⁰ Mibim mà lu' kutɛntiɛku bo nnɔ mɔ yé unil wà ciih Uwien ya gbɛr, ki teknh tù tontonm nin uyɛnsɔnge, ²¹ ama ka cɛrɛh tù kpaakeh ñaan u'fɛl ni, ka wuɔkreh u'ni

mə nɛ. Liwəbl bii ijend tu' wə tu'bo la, u pək kɪ taa tɔ kɪ wiɛ nɛ. ²² Mibim mə lu' kujɛgorku ni nnə mə yé unil wà ciuh tigber nnə, uɛndun ya gber nin lifaal ya yɛnmaale yà lɛreh binib nnə, wəbndeh tɔ, ki cèreh ta ɾ fre kɪ sən tuonl nɛ. ²³ Mibim mə lu' kitinmən mən k bo nnə mə yé unil wà ciuh tigber nnə, ki bɛndeh tu'tingi ki te tɛn mibim mə lùonh nɛ. Miba lùonh kokobk, mitəm piluoluob, mitəm mə pitata.»

Utelmentɛ ya kpɛnjɛnm

²⁴ *Yesu tí pən' linigol nnə mikpɛnjɛntəm ki ye: «Uwien ya bɛl naan ukpaal wà plè' ifi u'kpàabu ni nɛ. ²⁵ Binib tí duən' ki gùən' uyo wà nnə, nɛ u'nɛnnɛnd baa' ki taa' utelmentɛ ki plè' ki ɲmèrɛ' ifi nnə ni, nɛ ki bure'. ²⁶ Ifi nnə tí kpére' ki maa' ma nnə, nɛ bi laa' utelmentɛ mə te i'ni. ²⁷ Nɛ ukpaal nnə ya tonsənb niire' wə ki ye: «Cɛnbaa, ɲa là plè' ifi baba nɛ a'kpàabu ni-ii? Utelmentɛ wuə mə ɲɛn' la?» ²⁸ Nɛ u ye: «N'nɛnnɛnd nɛ tien' nnə.» Nɛ bi niire' wə ki ye: «A yíe tí jo kɪ tí ɲɛɲɛbe wə-ɔɔ?» ²⁹ Nɛ u ye: «Hnhn. Dàan mɛn. Ni ye ní ɲɛbe utelmentɛ nnə la, nba la ni li ɲɛbe kɪ kpəbe ifi iba. ³⁰ Cère mɛn ifi nnə nin utelmentɛ nnə kɛ ɾ li te kɪ tí be. Ní tí kpaan' uceceyo la, n li təkɛ bifiiceb kɪ ye bɛ ɾ kpɛ kɪ ɲɛɲɛbe utelmentɛ nnə kɪ lɔlɔle, kɪ tí sɛ, ɲə kɪ yaan kɪ ce ifi nnə kɪ tí cùən n'bənbuən ni.» »

Mibim mə ɲilke ya kpɛnjɛnm

(Mark 4:30-32; Luk 13:18-19)

³¹ *Yesu tí pən' bɛ mikpɛnjɛntəm ki ye: «Uwien ya bɛl naan mibim mə bi yih mɛ mutaar uje uba taa' mɛ kɪ bule' u'kpàabu ni nɛ. ³² Mɛn nɛ yé mibim mə ɲilke tikpinsir kɛ ya bim ni. Ama mɪ pɛn' la,

mí li kpére kí gèbre kpinsiiku ke kpinsiiku, kí tien busubu ne inuon ní li bàareh ki lá tereh bu'sigben bo ki kòh.»

Kpɔnɔ ya ñake ya kpenjenm
(Luk 13:20-21)

³³ *Yesu tí pɔn' be mikpenjentɔm ki ye: «Uwien ya beɪ naan kpɔnɔ ya ñake wà upii uba bun' kpɔnɔyom mà dindin, ki taa' wù ki tien' len, ne kpɔnɔ nnɔ ke nuule' ne.»

Be tien' Yesu pɔh binib mikpenjenm-i?
(Mark 4:33-34)

³⁴ *Yesu tɔkeh inigol ni'ke mikpenjenm ni ne. Wa tɔkeh be tuba ka pɔn' be kpenjenm. ³⁵ U teh nnɔ ñɔ *Uwien ya ñɔbonsɔknl là len' nà nnɔ nè ní tien ne. U là yé:
«N li yàare n'ñɔbu kí pɔ mikpenjenm, kí kpiire tibonbɔlkaar tà là te haali uɛndun ya cincinyo nnɔ.»

Utelmentɛ ya kpenjenm ya tingi

³⁶ *Yesu daan' linigol nnɔ, ki liɛbe' ki kun'. Ne u'panpaankaab baa' u'saan ki niire' wɔ ki ye: «Tɔke te utelmentɛ wà te ifi ni nnɔ ya kpenjenm ya tingi.» ³⁷ Ne u ye: «Ukpaal wà plè' ifi nnɔ yé *Unil ya Bijɛ ne. ³⁸ Bukpàabu nnɔ yé uɛndun wuu ne. Ifi nnɔ yé Uwien ya beɪ ni ya nib ne. Utelmentɛ nnɔ yé usenpol ubierɔ ya nib ne. ³⁹ Ukpaal ya nennend wà plè' utelmentɛ nnɔ yé usenpol ne. Lificel yé uɛndun ya gbenm ne. Ne bificeb nnɔ yé *Uwien ya tondb. ⁴⁰ Utelmentɛ ya ñebm kí tì se nnɔ yé uɛndun ya gbenm lá li te ma bo ne. ⁴¹ *Unil ya Bijɛ li sɔn ní u'tonsɔnb Uwien ya tondb uɛndun wuu ni, be ní lá cuo bà tulndeh binib nin bibierɛnb

ke kí ñen be u'bel ni, ⁴² kí tí wiε umucien ni. Nen saan ne bi li muoh ki ηmōnh iñogben. ⁴³ U ya yo ne binimōnb li te bi'Baa ya bel ni ki windeh ten uwien. Wà ηmōbe litubl la, wō ní cii.»

Lifaal là buo ya kpenjenm

⁴⁴ «Uwien ya bel naan lifaal là buo bukpàabu buba ni ne. Unil uba laa' lifaal nnō, ne ki taa' lè ki ñebre' ki bōle'. Ní ηmaake' wō ki tí kende', ne u jon' ki tí kuore' u'bont ke, ki liebe' ki tí de' bukpàabu nnō.»

Lilēnbimōnmōnl ya kpenjenm

⁴⁵ «Uwien ya bel liebe' ki naan ukpenkpend wà cuonh ki nuunh ilēnbii* yà mōn wō ní de ne. ⁴⁶ U tí laa' lilēnbimōnmōnl là ηmōbe kudaaku ki gbien', ne ki jon' ki tí kuore' u'bont ke, ki liebe' ki tí de' lè.»

Bubebu ya kpenjenm

⁴⁷ «Uwien ya bel tí liebe' ki naan bubebu ne bi wiε' bù miñunm ni, ki cuo' ijēn ke ya bol. ⁴⁸ Bù gbe ijēn ma nnō, ne bi dēre' bù ki ñen' liwēl bo, ki kēle' ki gēngēnde' bi jinh yà ki kpīen' ikpēncub ni, ki taa' ba jinh yà ki wiε'. ⁴⁹ Uηēndun ya gbenm mō lá li te nnō ne. Uwien ya tondb lá li baa uηēndun ni, kí bore bibierdēnb nin binimōnb ⁵⁰ kí taa bibierdēnb kí wiε umucien ni. Nen saan ne bi li muoh ki ηmōnh iñogben.»

Tibonkpaar nin tibonfēnt ya gber

⁵¹ *Yesu niire' u'panpaankaab ki ye: «Ni cii' ni'ke ya tingi-ii?» Ne bi tuo' hnn. ⁵² Ne u ye: «Nnō ne *Yiko ya wōnwōknl wà ke paan' Uwien ya bel ya

---

* **13:45** Bi yin' nà lilēnbil nnō yé nibonn nà windeh ne. Bi wokreh miñuncienm ya wēnfuobk kiba ne ki ñendeh nē.

gber bo la, u naan udendaan wà ñendeh u'faal ni tibonkpaar nin tibonfɛnt nɛ.»

Nasarɛt ya nib ɲa teke' Yesu ki jin'
(*Mark 6:1-6; Luk 4:16-30*)

⁵³ Tɔ, *Yesu pɔn' mikpɛnɛnm nnɔ ki tĩ gben' ma nnɔ, nɛ ki siere' ni'saan, ⁵⁴ ki liebe' u'du ni, ki wɔknh binib Uwien ya gber bi'taanl ya duku ni. U'wɔknm cuo' bɛ miyɔkm, nɛ bi niireh tɔb ki teh: «U laa' la miɛ ya yɛnfuom-i? U laa' la miɛ ya tuɔm ki teh miyɔkm ya bont-i? ⁵⁵ Kanpinta ya bije ɲa ñí-ii? Ba yih u'naa Mari-ii? Saak nin *Yosef nin Simɔn nin Sudas ya ninɲe ɲa ñí-ii? ⁵⁶ U'ninsieɓ kɛ ɲa te niɛ saan-ii? U nín laa' nɛn kɛ lɛ saan-i?» ⁵⁷ Nnɔ nɛ bi'yɛnm ɲa ɲmaake' u'bo, nɛ ba teke' u'gber.

Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «*Uwien ya ñɔbonsɔknl kɛ ñɔbonsɔknl ya tiɛma du ni yaab nin u'den yaab baba nɛ ɲa boh wɔ.» ⁵⁸ Ba teke' wɔ ki jin' ma nnɔ, nɛ wa tien' yɔkm ya bont tũ yɛbe ni'saan.

14

San wà là siih binib Uwien ya ñunm ya kuum
(*Mark 6:14-29; Luk 9:7-9*)

¹ U ya yo nɛ Galile ya bɛr Herod, cii' bi lienh *Yesu bó, ² nɛ ki tɔke' u'tonsɔnb ki ye: «San wà là siih binib Uwien ya ñunm nnɔ nɛ. U mɛkre' bitɛnkpiib ni nɛ. Nɛn nɛ cɛre' u ɲmɔbe mituɔm ki teh miyɔkm ya bont.»

³ Tɔ, nà cɛre' Herod len' nnɔ si: u là sɔn' u'sojambɛ bi tĩ cuo' San, ki lɔle' wɔ tikudɔkr, ki pɛkn', ɲɔ nɛ ñ ɲmaake u'ninɲe Filip ya po Herodiyad nɛ. ⁴ Kime San là tɔke' Herod ki ye wa ɲmɔbe sɛn wɔ ñ taa u'ninɲe Filip ya po Herodiyad kí kuɔn.

⁵ San là len' nnə nɛ Herod yíe wə́ rí ku wə́, ama ki ji fenge Sufmbɛ, kimɛ bi lienh ki teh San yé *Uwien ya ñɔbonsəknl nɛ.

⁶ Herod maa' uwien wà nnə gɔbre' ki baa', nɛ u tien' kunacenku. Herodiyad ya bisɛ baa' ki lá ηən' kiciɛk Herod nin u yin' bà kunacenku nnə ya nun bó. Herod ya yɛnm sɔnge' u'bo, ⁷ nɛ u pole' ki ye u miɛ' wə́ nà kɛ la, u li de wə́.

⁸ Nɛ u'naa sure' wə́ u tɔke' Herod ki ye: «N yíe á tükre San wà siih binib Uwien ya ñunm nnə ya yul nɛ, kí kpíen kikensenk ni kí de nni.» ⁹ U len' nnə ma nnə, nɛ ñí saa' ubɛr Herod ya yɛnm. Ama u pole' bicɛnb ya nun bó ma nnə, nɛn nɛ cère' wa yíe'. ¹⁰ Nɛn saan nɛ u sən' soja uba ki ye wə́ rí jo lipɛkl bó kí tì tükre San ya yul ní. ¹¹ Soja nnə tuke' lí'yul nnə ní kikensenk ni, ki lá de' ujɛfaan nnə. Nɛ u'mə taa' ki tì de' u'naa. ¹² San ya panpaankaab baa' ki lá yuure' u'gbɛnɛnt ki tì sube', nɛ ki jon' ki tì tɔke' *Yesu tigbɛr nnə.

Yesu jin' linigociɛnl liba

(Mark 6:30-44; Luk 9:10-17; San 6:1-14)

¹³ *Yesu cii' nnə ma nnə, nɛ wən nin u'panpaankaab kən' buñɛrbu ki bure' bi'baba nib ηa te nà bó. Inigol cii' u bure', nɛ ki ñɛn' idu ni, ki cuon' ki paan' u'bo. ¹⁴ *Yesu ñɛn' buñɛrbu ni uyo wà nnə, nɛ ki laa' linigociɛnl liba. Nɛ ki muɔ' bɛ micɛɛkm cɛɛn, ki buu' bi'ni bà bun.

¹⁵ Ní juɔre', nɛ u'panpaankaab baa' ki lá tɔke' wə́ ki ye: «Ti te ñɛn ηa te nà saan nɛ, nɛ ñí gɛbre' tijier ya ji yo ma nɔ, cère linigol liɛ lè rí jo idu ni kí tì de tijier kí ji.» ¹⁶ Nɛ u ye: «Na ciɛke bɛ rí jo, ninbi bugbɛn, de bɛ mɛn bɛ rí ji.» ¹⁷ Nɛ bi ye: «Ti ηməbe

kpɔnɔ uŋun nin ijen ile baba nɛ.» ¹⁸ Nɛ u ye: «Taa ní mɛn.» ¹⁹ Nɛ ki tɔke' linigol nnɔ ki ye lè ní kèle timuɔr bo tingi ni. Nɛ ki yuure' kpɔnɔ uŋun nin ijen ile nnɔ, ki yaare' ki liike' paaki, ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ', ki taa' ki de' u'panpaankaab, nɛ bi gbiire' linigol nnɔ. ²⁰ Bi'ke ηmɔn' ki gbo', nɛ bi tantaan' kpɔnɔjen nin ijenjen yà sɛn' nnɔ, ki gbien' ikpɛncub piik nin ile. ²¹ Binib bà jin' tijier nnɔ, bijɛb là li baa tɛn itur iŋun. Ba kaan' piib nin bumu.

*Yesu cuonh miñunm bo
(Mark 6:45-52; San 6:15-21)*

²² I ya tàan bo, nɛ *Yesu wɔbn' u'panpaankaab ki ye bɛ ní liebe kí kɔ buñɛrbu nnɔ kí liere wɔ usɛn, kí puore miñuncienm kí jo ligbaatɔl, ηɔ wɔ ní cèbe linigol nnɔ kí yaan. ²³ U cèbe' lè, nɛ ki don' lijuɔl bo u'baba wɔ ní kàare. Ní tí biire' ki laa' u biɛ ki te lijuɔl nnɔ bo nɛ. ²⁴ U ya yo ki laa' u'panpaankaab mɔ te buñɛrbu ni ki jɛnde' liwɛl ηɔ. Kutafaaku fii' ki tobreh bɛ, iñungbegbel jèngɛh buñɛrbu nnɔ. ²⁵ Ikuojɛ muɔh uyo wà nnɔ, nɛ u cuonh miñunm bo, ki tuo bi'saan. ²⁶ U'panpaankaab laa' u cuonh miñunm bo ma nnɔ, nɛ bi'fɛl sɛn' cɛɛn. Bi maaleh ki teh ní yé uɛnfɛnd nɛ, nɛ ki wuure' ijenwaanwuure.

²⁷ Nɛ u tɔke' bɛ i ya tàan bo ki ye: «Cuo mɛn ní'ba. Min *Yesu nɛ. La sɛn mɛn jɛwaanbu.» ²⁸ Nɛ Pɛr ye: «Yonbdaan, ní mɔnbe ki yé sin nɛ la, cère n'mɔ ní cuon miñunm bo kí baa a'saan.» ²⁹ Nɛ *Yesu ye: «Dɛn.» Nɛ u ñɛn' buñɛrbu ni, ki cuonh miñunm bo ki joh *Yesu saan. ³⁰ Ama u laa' kutafaaku joh ki faa ma nnɔ, bujɛwaanbu cuo' wɔ, nɛ u cin' ki feleh ki kɔh miñunm ni, nɛ ki wuure' ki ye: «Yonbdaan,

ημιεν nni.» ³¹ *Yesu tēnde' u'nuo ki cuo' wə i ya taa' bo nε ki təkē' wə ki ye: «A'tekjim nε pəre' ηε. Bε tien' a jieh?» ³² Bi'kε bile kən' buñerbu ni uyo wə nnə, nε kutafaaku nnə go. ³³ Nεn saan nε bə te buñerbu ni nnə gbaan' *Yesu ya nintuəli ki ye: «Imən, a mənbe ki yé Uwien ya Bijε nε.»

Yesu cère' biwiēnb faake' Genesarεt ya tinfenm ni (Mark 6:53-56)

³⁴ Bi tī baa' miñunciēnm ya gbaatəl, Genesarεt ya tinfenm ni, nε ki ñen' buñerbu ni. ³⁵ Ni'saan ya nib bende' Yesu, nε ki sənkn' mitinfenm nnə ya nib kε, bi taa' biwiēnb kε ki baa' u'saan, ³⁶ ki gbáanh wə ki teh wə ní cère biwiēnb ní mε u'lierku ya ñəgben baba. Bə kε mε' u'lierku ya ñəgben nnə kε faake' nε.

15

Yesu nin Sufmbε ya yaajεbok ya gber (Mark 7:1-13)

¹ Tə, *Farisienmbε nin *Yiko ya wənwəknb biba ñen' Yerusalem bó ki baa' *Yesu saan, nε ki ni-ire' wə ki ye: ² «Bε tien' a'panpaankaab saah ti'yaajεbok-i? Kime bi jinh tijier nε ka nire' ki paan' iyaajεbok ye ma bo.» ³ Nε *Yesu jiin' bε ki ye: «Bε tien' ninbi kēndeh Uwien ya wəbl bo ni'yaajεbok bo? ⁴ Kime Uwien là len' ki ye: «Li boh a'naa nin a'baa», ki tī len' ki ye: «Unil təkē' u'naa bii u'baa liñəbonbil la, bε ní ku wə.» ⁵ Ama ninbi wəknh binib ki cēreh wə kε lienh ki teh u bi li de u'naa bii u'baa nà nnə, wa ji li fre kí de wə nε, ní yé Uwien yaann nε. ⁶ Nε udaan ηa ji boh u'naa nin u'baa. Nnə nε ni taah ni'yaajεbok ki lèbeh Uwien ya gber. ⁷ Ninbi iñuən ilele ya nibε, *Uwien ya ñəbonsəknl

Esayi là len' ni'gber ma nnɔ, u là ηmɔbe imɔn nɛ. U là len' ki ye Uwien ye:

8 «Binib biɛ pɛkeh nni buñɔbu ni nɛ,

bi'yɛnm ηa nɛke n'saan.

9 Bi pukeh nni fɛnm nɛ,

ki wɔknh binib iyaajɛbok baba.» »

Tibont tà kuɔndeh unil tijɔknt

(Mark 7:14-23)

10 *Yesu yin' linigol nnɔ, nɛ ki tɔke' lè ki ye: «Li cengeh mɛn, ηɔ kí cii n li tɔke nɛ tigber tà nɔ ya tingi.

11 Tibont tà kɔh unil ya ñɔbu ni ηa ní fre kí kuɔn wɔ jɔknt. Tà ñɛh u'ñɔbu ni nnɔ, tun nɛ kuɔndeh wɔ tijɔknt.»

12 Nɛn saan nɛ *Yesu ya panpaankaab nɛkn' wɔ ki tɔke' wɔ ki ye: «A bɛn a'lenm miɛ wire' *Farisiɛnmbɛ-ɛɛ?»

13 Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Kusiiku kùà kɛ n'Baa wà te paaki bó ηa caan' kù la, u li ηɛbe kù nɛ. 14 La tɔnge bɛ mɛn. Bi yé ijùɔn nɛ ki ðɛh ijùɔn. Ujuɔn ðɛh ujuɔn la, bi'kɛ bile li lu kubùoku ni nɛ.» 15 Nɛ Pier tɔke' wɔ ki ye: «Tɔke tɛ mikpɛnɛnm nnɔ ya tingi.»

16 Nɛ u ye: «Ni'mɔ ηa laan biɛ ki bɛn tibont ya tingi nɛ-ɛɛ? 17 Na bɛn ki ye tibont tà kɔh unil ya ñɔbu ni nnɔ kɔh u'puoku ni nɛ, nɛ u joh kunincɛnku ki ñɛndeh tù-uu? 18 Ama tibont tà te unil ya fɛl ni nnɔ, nɛ ñɛh u'ñɔbu ni, ki kuɔndeh wɔ tijɔknt.

19 Kimɛ iyɛnmaalbiere nin linikul nin linaηmaal nin lisɔnsɔndl nin bunasubu nin kutonnɛnku nin isuk kɛ ñɛh unil ya fɛl ni nɛ. 20 Tuu ya bont nɛ kuɔndeh unil tijɔknt. Kí ji tijier ka ní nire kí paan iyaajɛbok ye ma bo wɔn ηa ní fre kí kuɔn nil jɔknt.»

*Upii uba teke' Yesu ki jin', ka yé Suf
(Mark 7:24-30)*

21 *Yesu siere' ni'saan, ne ki bure' Tir nin Sidon ya tinfenm bó. 22 Tó, upii uba là te mitinfenm nnó ni ki yé Kanaan ya pii, ki baa' ki lá wuureh ki teh: «Yonbdaan, *Dafid ya yaabile*, muo nni micεεkm. Usenpol ne njaake n'bisε ki jèndeh wó cεεn.»

23 *Yesu nja gere' wó. Ne u'panpaankaab nek'n' wó ki tóke' wó ki ye wó n' nore upii bugben, u pe bi'bo ki nmobe kuwaaku ne. 24 Ne *Yesu ye: «Uwien sòn' nni ní n' lá tore Israyel yaab baba ne, kimε ben ne te ten ipe yà tùre' usen.»

25 Ama upii nnó baa' ki lá gbaan' u'nintuoli ne ki gbáanh wó ki teh: «Yonbdaan, tore nni.» 26 Ne *Yesu ye: «Na mán be n' taa mubumu ya jier ki wiε' isengbele.» 27 Ne upii nnó ye: «Yonbdaan, n' yé imón ne, ama isengbele mánón jinh ijieyoyól yà ñeh i'denb ya tebl bo ki luh nnó ne.» 28 Ne *Yesu ye: «Upii, a teke' nni ki jin' n' yebe. Nè n' tien a yíe ma bo.» Ne u'bisε pók ki faake' i ya taan bo.

Yesu cèreh' biwiεnb faake' ki yebe

29 *Yesu siere' ni'saan ki t' baa' Galile ya ñuncienm ya gbaal, ne ki don' lijuól bo ki kèle'. 30 Ne binib bàareh u'saan ki yebe, ki tukeh ní idien nin ijùón nin itejenb nin igbaanlentεb nin biwientób bi yebe, ki lá blinh *Yesu ya nintuoli. Ne u cèreh bi'ke faakreh. 31 Binib nnó laa' igbaanlentεb lienh, itejenb jire' i'ciεm, idien cuonh cucul, ijùón mō lenh ma nnó ne n' cuo' be miyókm, ne bi pèkeh Israyel yaab ya Wien.

---

* 15:22 Liike 9:27.

Yesu ti jin' linigocienl liba
(*Mark 8:1-10*)

³² Nε *Yesu yin' u'panpaankaab ki tōke' be ki ye: «Linigol lie nō ηmōbe nni micεεekm cεen nε. Bi te n'saan ma wienta sō, ba ji ηmōbe niba be rí ji. Ma yíe rí cèbe be be rí li kunh, ka jin' niba ηō kí tí dōre usen ni.» ³³ Nε bi ye: «Ti te ñien ηa te nà saan nε. Ti li le la kpōnō wō rí li yebe kí de lie ya nigol lè rí ηmōn kí gbo?» ³⁴ Nε u niire' be ki ye: «Ni ηmōbe kpōnō uηε?» Nε bi ye: «Ulole nin mujenwawaamu mō waamu.» ³⁵ Nε u tōke' linigol nnō ki ye lè rí kèle tingi ni, ³⁶ nε ki yuure' kpōnō ulole nin mujenwawaamu nnō, ki faare' Uwien, ki kōkuō', ki taa' ki de' u'panpaankaab, bi gbiire' linigol nnō. ³⁷ Bi'ke ηmōn' ki gbo', nε bi tantaan' tijenjent tà sien' nnō, ki gbien' ikenden ilole. ³⁸ Binib bà ηmōn' nnō, bijeb là te itur inan nε. Ba kaan' piib nin bumu.

³⁹ U cèbe' linigol nnō, nε ki kōn' buñerbu ki bure' Magadan ya tinfenm bó.

16

Bi yíe Yesu rí tien miyōkm ya bonn
(*Mark 8:11-13; Luk 12:54-56*)

¹ *Farisienmbe nin Saduseyenmbe biba baa' *Yesu saan, ki yíe be rí biike wō, nε ki tōke' wō ki ye wō rí tien miyōkm ya bonn, kí wuōn be kí ye u'tuōm ñen' Uwien saan nε. ² Nε u tōke' be ki ye: «[Kutaajuōku ni laa' kutaaku wien la, ni tōkeh ki teh taa ηa rí nii nε. ³ Nε kutenηaaku ni laa' kutaaku biike la, ni tōkeh ki teh utaa li nii dinnō. Ni likeh kutaaku bo, nε ki bēndeh utaa li nii bii wa rí nii. Nε ka ji li fre kí sekn kí bēnde tibont tà teh fēnfennō

nɔ ya tingi-ii?]*⁴ Ninbi fɛnfɛnnɔ ya nibɛ, ni yɛ binibierb nɛ, ka cuube Uwien saan, nɛ ki nuunh nɪ lɛ miyɔkm ya bonn. *Uwien ya nɔbonsɔknl Sonas ya yɔkm ya bonn baba ŋa nɪ la, na ji li lɛ yɔkm ya bontɔnn niba.» U len' nnɔ ma nnɔ, nɛ ki siere' ki dɔan' bɛ.

Yesu lienh Farisienmbɛ nin Saduseyɛnmbɛ ya kpɔnɔ ya nɔke bɔ

(Mark 8:14-21)

⁵ *Yesu ya panpaankaab joh bɛ nɪ puore miɲunciɛnm ma nnɔ, bi sunde' ka tuke' kpɔnɔ. ⁶ Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Li bɛn mɛn *Farisienmbɛ nin Saduseyɛnmbɛ ya kpɔnɔ ya nɔke bɔ.» ⁷ Nɛ bi maaleh ki teh: «Ta tuke' kpɔnɔ ma nnɔ nɛ cɛrɛ' u len' nnɔ.»

⁸ *Yesu bɛnde' bi maaleh ki teh bɔ, nɛ ki niire' bɛ ki ye: «Bɛ tien' ni lienh ki teh na tuke' kpɔnɔ? Ni'tekjim nɛ pɔrɛ' nɛ. ⁹ Na laan biɛ ki cii' tibont ya tingi nɛ-ɛɛ? Na tien n lɔ taa' kpɔnɔ unjun ki jin' bijɛb itur injun ma nnɔ, ni lɔ tantaan' nɔ sɛn' nnɔ ikpɛncub ubiɛn wɔ nɛ-ɛɛ? ¹⁰ Na tien n lɔ taa' kpɔnɔ ulole ki jin' bijɛb itur inan ma nnɔ, ni lɔ tantaan' nɔ sɛn' nnɔ ikɛnden ubiɛn wɔ nɛ-ɛɛ? ¹¹ N ye nɪ li bɛn *Farisienmbɛ nin Saduseyɛnmbɛ ya kpɔnɔ ya nɔke bɔ ma nnɔ, na bɛn ki ye ma lienh kpɔnɔ ya gbɛr-ii?»

¹² Nɛn saan nɛ bi bɛnde' ki ye wa lienh kpɔnɔ ya nɔke ya gbɛr, ama u ye bɛ nɪ li bɛn Farisienmbɛ nin Saduseyɛnmbɛ ya wɔknm bɔ nɛ.

Piɛr len' ki ye Yesu yɛ Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nɛ

(Mark 8:27-30; Luk 9:18-21)

* **16:3** Bi kpɛɛ' ki kele' tigbɔnt tɔ nnɔ ya tuba ni 16:2a-3 ŋa te tu'ni.

13 *Yesu tĩ baa' Sesare Filip ya tinfenm ni nin u'panpaankaab, nε ki niire' bε ki ye: «Binib lienh ki teh *Unil ya Bijε yé ημε?» 14 Nε bi jiin' wɔ ki ye: «Biba lienh ki teh a yé San wà siih binib Uwien ya ñunm nnɔ nε. Bitɔb lienh ki teh a yé *Eli nε. Bitɔb mɔ lienh ki teh a yé Seremi bii Uwien ya ñɔbonsɔknb ya uba nε.» 15 Nε u niire' bε ki ye: «Ninbi nín teh n yé ημε?» 16 Nε Simɔn Pier jiin' wɔ ki ye: «A yé Uwien ya Nigεndkε Kristo nε. A yé wɔn Uwien wà fuobe ya Bijε nε.» 17 Nε *Yesu ye: «Simɔn, Sonas ya bijε, Uwien ya mɔnm te a'bo. Na yé nisaal nε kpiire' ki wuɔn' ηε. N'Baa wà te paaki bó nε kpiire' ki wuɔn' ηε. 18 Pier, n ye a yé litenpenl nε. Nε li ya tenpenl bo nε n li sien n'taanl yaab ten kuduku se litenpuul bo ma bo. Mikuum ya tuɔm ηa rí faake nin n'taanl nnɔ. 19 N li de ηε Uwien ya bel ya dupien. A yĩ' nibonn nà uηendun wuu ni la, bi li yĩ nè paaki bó mɔ nε. A tuo' nibonn nà uηendun wuu ni la, bi li tuo nè paaki bó mɔ nε.»

20 Nεn saan nε *Yesu kpekpe' bi'bo ki ye bi la tɔke nil kí ye u yé *Uwien ya Nigεndkε Kristo.

*Yesu len' u'kuum nin u'mεkrm bó
(Mark 8:31–9:1; Luk 9:22-27)*

21 Kí ñε u ya yo nε *Yesu cin' ki tɔkeh u'panpaankaab ki teh ñi kpe wɔ rí jo Yerusalem, *Sufmbε ya cienb nin *bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb rí tĩ jènde wɔ kí gbien, kí ku wɔ, nε wienta daali wɔ rí mεkre bitenkpɔib ni.

22 Nεn saan nε Pier taa' wɔ ki jende', ki tĩ kɔnh nin wɔ ki teh: «Yonbdaan, Uwien rí cère nè rí tien mitafaam kí gèbre. U la cère nè rí tu ηε.»

23 Nε *Yesu jiεbe' ki tɔke' Pier ki ye: «Paare n'puoli; Satan, a lieke nni usen nε. Kimε a'yenmaale ɲa ñen' Uwien saan, i yé binib yi nε.»

24 Nε ki tɔke u'panpaankaab ki ye: «Unil yíe wɔ ní paan n'bo la, u la tange uba, wɔ ní li yuunh u'dɔpɔnpɔn ki bukeh, kí li paakeh n'bo†. 25 Kimε wà kε yíe wɔ ní fie u'miel la, wɔn nε li kpo kí juore fεnm. Ama wà kε li tuo kí kpo min bo la, wɔn nε li ε limiel. 26 Unil laa' uɲɛndun wuu ni ya bont kε ɲɔ ki tí luo' limiel la, u laa' bε ya kpele nε? Bii unil li taa bà kí pε kí teke u'miel-i? 27 Lidaali liba, Unil ya Bijε lá li baa ní, kí li tɔke nin u'tonsɔnb Uwien ya tondb, kí li ɲmɔbe u'Baa Uwien ya kpieke. U ya yo nε u li jiin unil kε u sɔn' ma bo. 28 N tɔkeh nε imɔn nε, binib bà se niε saan nɔ ya biba li lε *Unil ya Bijε we ní u'bel ni nε kí yaan kí kpo.»

17

Yesu ya gbɛnɛnt lɛbre' (Mark 9:2-13; Luk 9:28-36)

1 Iwien iluob gɛbre', nε *Yesu taa' Pier nin Saak nin u'ninje San ki jende' ki tí don' lijɔfɔkrl liba bo. 2 U'gbɛnɛnt lɛbre' bi'nun bó nε u'nun bó windeh tɛn uwien. U'wɛngolkaar pende' tɛn kuwenwenku. 3 Nε bi laa' Moyis nin Eli puɔ' u'saan bi tɔkeh tigber. 4 Nε Pier tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ti te niε saan ma nɔ, ní mɔn nε. A yíe la, á cère ní pɔ niε saan ininbon* ita, sin liba, Moyis liba, *Eli mɔ liba.»

† 16:24 Liike 10:38. * 17:4 Sufmbε là taah tiwɛngbont bii tikpɛlɛɛjuɔkt nε ki pɔh ininbon.

5 U lienh u'ñobu ña laan lu' nε kutεwɔlgɔnpenpienku kuba baa' ki lá pibn' bi'bo. Nε bi cii' uniεke uba bó kutεwɔlgɔnku nnɔ ni u ye: «N'Bijε sɔ nɔ, n yíe wɔ; nε n'yεnm sange u'bo. Li cengeh mεn u'bó.»

6 U'panpaankaab cii' uniεke nnɔ bó ma nnɔ, nε bujεwaanbu cuo' bε ki tĩ kende', nε bi pùon' tingi ni. 7 *Yesu baa' ki lá mε' bε, nε ki tɔke' bε ki ye: «Fii mεn. La cère mεn jεwaanbu rí li ñmɔbe nε.» 8 Bi yaare' ma nnɔ, ba ji laa' nitɔ, bi laa' Yesu baba nε.

9 Bi jiih lijuɔl nnɔ ya tingi ma nnɔ, nε *Yesu kpεkpε' bi'bo ki ye: «Ni la tɔke uba ni laa' ná nɔ, kí tĩ baa uyo wà Unil ya Bijε li mεkre bitenkpiib ni nnɔ.»

10 Nε u'panpaankaab nnɔ niire' wɔ ki ye: «Bε tien' *Yiko ya wɔnwɔknɔ lienh ki teh *Eli li baa nε kí yaan Kristo rí baa ní?» 11 Nε u jiiñ' bε ki ye: «*Eli li mɔnbe kí baa kí lá tùɔre tibont kε nε kí yaan. 12 N tɔkeh nε nε, *Eli baa' ñɔ. Ama ba bende' wɔ, nε ki tien' wɔ bi yíe ma bo. Bi jènde' wɔ ma bo nnɔ, bi li jènde *Unil ya Bijε mɔ nnɔ nε.»

13 *Yesu len' nnɔ ma nnɔ, nε u'panpaankaab bende' ki ye u lienh San wà là siih binib Uwien ya ñunm nnɔ ya gber nε.

*Yesu ñɔre' usεnpol kibuk kiba saan
(Mark 9:14-29; Luk 9:37-43)*

14 Tɔ, *Yesu nin u'panpaankaab nnɔ tĩ baa' lin-igol saan uyo wà nnɔ, nε uje uba baa' ki lá gbaan' u'nintuɔli, 15 ki tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, muɔ n'buk micεεkm. Kí luh libinbil nε ki jèndeh ki gbiekeh. Kí sɔbe ki luh umu nin miñunm ni nε. 16 N tuke' kè ki baa' ní a'panpaankaab saan, nε ba fre' ki cère' kí faake'.» 17 Nε *Yesu ye: «Ninbi fεnfennɔ

ya nibε, na teke' Uwien ki jin', ki yé binib bà bre. N li wuake ni'saan kí tĩ kpaan mila nε? N li ηmabe sukle ni'bo kí tĩ kpaan mila nε?» Nε ki ye: «Taa mεn kibuk nnɔ ní.» ¹⁸ Bi taa' kè ní, nε u tien' usenpol wà ηaake kè nnɔ bo, nε u siere' ki'saan. Nε kí faake' i ya tàan bo.

¹⁹ Ni ya puoli bó nε *Yesu ya panpaankaab baa' ki lá niire' wɔ bi'baba bo ki ye: «Bε tien' tinbi ηa fre' ki ηɔre' usenpol nnɔ?» ²⁰ Nε u tɔke' bε ki ye: «Ni'tekjim nε ηa yεbe. Nεn nε cère' na fre' ki ηɔre' wɔ. N tɔkeh nε imɔn nε, ni bi ηmabe mitekjim mĩ waa ten kusiiku kùa bi yih kù mutaar nnɔ ya bim mɔnɔn la, ni bi li fre kí tɔke lijuɔl liε kí ye: «Siere niε saan, kí tĩ sere niε bó,» nε lè rí siere. Na bi li gbεle niba. ²¹ [Ama usenpol wuɔ ya bol wɔn, na lòle' ñɔbu ki kàare' la, na rí fre kí ηɔre wɔ.]†

*Yesu tí len' u'kuum nin u'mεkrm bó
(Mark 9:30-32; Luk 9:43b-45)*

²² Lidaali liba, *Yesu nin u'panpaankaab taan' Galile ni, nε u tɔke' bε ki ye: «Bi li taa *Unil ya Bijε kí ηukn binib, ²³ bε rí ku wɔ. Ama wienta daali, u li mεkre bitenkpiib ni.» Nε bi'yεnm saa' ki gbien'.

Uwien ya duku ya lenpo

²⁴ *Yesu nin u'panpaankaab baa' Kapεrnawum ya du ni. Nε binib bà teknh Uwien ya duku ya lenpo nnɔ baa' ki lá niire' Pier ki ye: «A'cεnbaa wɔn ηa pèh Uwien ya duku ya lenpo nε-a?» ²⁵ Nε u ye: «U pèh nε.»

Pier tĩ baa' iden, nε *Yesu kpiε' ki niire' ki ye: «Simɔn, u ηεndun wuu ya bεrb teknh bi'du ya nib

† **17:21** Bi kpiε' ki kele' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 21 ηa te tu'ni.

saan nε lεnpo bii bicεnb saan-i? A maaleh ki teh ba?»[‡] ²⁶ Nε u jiin' wɔ ki ye: «Bi teknh bicεnb saan nε.» Nε *Yesu ye: «Nnɔ la, bi'du ya nib bεn fuoreh nε-a! ²⁷ Ama ta yίe tí bii bε. Li joh miñunciεnm bó kí tí wiε ufebe. A li cuo ujenkpiεk wà nnɔ, á yàare' u'ñɔbu, a li lε bulikbu u'ñɔbu ni. A taa kí tí pè min nin sin bo.»

18

Nmε yé unikpekpiεk-i?

(Mark 9:33-37; Luk 9:46-48)

¹ U ya yo nε *Yesu ya panpaankaab baa' ki lá niire' wɔ ki ye: «Nmε yé unikpekpiεk Uwien ya bεl ni?» ² Nε u yin' kibuk kiba, ki taa' kè ki sien' bi'siik ni, ³ nε ki ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, na cère' ni'tetem te tεn mubumu yaam la, na n kɔ *Uwien ya bεl ni. ⁴ Unil wà kε jiin' u'ba tingi ki te tεn kibuk kiε nɔ te ma bo la, u ya daan nε yé unikpekpiεk Uwien ya bεl ni. ⁵ Wà kε teke' kibuk tεn kiε n'yel bo la, u teke' min nε.»

La cère ubaan uba n tùre Uwien ya sεn

(Mark 9:42-48; Luk 17:1-2)

⁶ «Ama ibaan yà teke' nni ki jin' nɔ, unil cère' i'ni uba tùre' Uwien ya sεn la, bi bi taa' linèciεnl, ki jɔn' u'tule ni, ki ture' wɔ ki wiε' miñunciεnm ya lùɔl ni la, ni bi li tu udaan bo. ⁷ Mibiikm yé nibonn nà bre uñɛndun bo nε. Mibiikm lí li tuu ki te nε. Ama nñ bre unil wà cèreh mibiikm bàareh nnɔ bo.

⁸ «A'nuɔ bii a'taal nε cèreh a biih la, cere tù kí wiε kí jεnde a'ba saan. A n̄mɔbe unuɔ uba bii litaal liba,

[‡] **17:25** Yesu ya yo ya berb n̄a là teknh bi'du ya nib lεnpo. Bi là teknh bi jèkeh idu ya nnɔ ya nib nin bicεnb nε lεnpo.

ηο κι laa' limiel là ηα ημῶβε gbenm la, nĩ tu nin á li ημῶβε inuῶ ile nin itaan ile, ηο κι kῶ umu wà ηα ρĩ kpiin ni. ⁹ A'nunbu ne cèreh a biih la, likre bù κι wiε κι jende a'ba saan. A ημῶβε bununbu buba, κι laa' limiel là ηα ημῶβε gbenm la, nĩ tu nin á li ημῶβε inun ile, ηο κι kῶ umu wà ηα ρĩ kpiin ni.»

Upe wà bole' ya kpenjenm
(Luk 15:3-7)

¹⁰ «Li ben men κι la yin ibaan yiε ya uba fenm. N tῶkeh ne ne, *Uwien ya tondb bà gu be nnῶ tuu κι tien bi'bó n'Baa wà te paaki bó ya nun bó ne. ¹¹ [Unil ya Bijε baa' unjendun wuu ni wῶ ρĩ lá ηmien binib bà tῶre' Uwien ya sen ne.]*

¹² «Unil ημῶβε ipe kobk, i'ni uba bole' la, ni maaleh κι teh u li tien mila? Wa ρĩ cère ipe piwe nin iwe nnῶ kupekpaabaaku ni, κι jo κι tĩ nuun wà bole' nnῶ-ῶῶ? ¹³ N tῶkeh ne imḁn ne, u tĩ laa' wῶ la, u'yenm li sῶnge upebaab nnῶ bo, κι cen ipe piwe nin iwe yà ηα bole' nnῶ bo. ¹⁴ Nnῶ ne, ni'Baa wà te paaki bó ηα yie ibaan yiε ya uba ρĩ tῶre.»

A'tῶ bii' ηε la, a li tien ma bo

¹⁵ «A'tῶ bii' ηε la, nĩkn κι jo κι tĩ le wῶ ni'lele bo, κι tῶke wῶ u'biil. U cii' κι de' ηε la, tigber nnῶ gben' nĩnῶ. ¹⁶ U yie', ka cii' κι de' ηε la, nĩkn κι taa unil uba bii bile, κι kpῶbn a'ba bó, κι tĩ ρĩ jo u'saan κι tĩ le wῶ, ηο ρĩ gben tigber nnῶ, kimε nĩ kele' Uwien ya gbῶnku ni κι ye: «Bi ye be ρĩ gben tigber tà ke la, bi li cenge bimḁnkunb bile bii bita bó ne κι yaan κι gben tῶ.» ¹⁷ Ama u yie', ka cii' κι de' bi'mῶ la, taa tῶ κι tῶke *Kristo ya taanl yaab. U yie', ka cii' κι

* **18:11** Bi kpie' κι kele' tigbῶnt tà nnῶ ya tuba ni migbiirm 11 ηα te tu'ni.

de' bi'mə la, á liike wə ten unil wà ŋa ben Wien bii ulɛnpotekl.

¹⁸ «N təkhe nɛ imə̀n nɛ, ni yĩe' nibonn nà kɛ uŋɛndun wuu ni la, bi li yĩe nɛ paaki bó mɔ nɛ. Ni tuo' nibonn nà kɛ uŋɛndun wuu ni la, bi li tuo nɛ paaki bó mɔ nɛ.

¹⁹ «N tí təkhe nɛ imə̀n nɛ, ni'ni bile kpaan' buŋɔbu uŋɛndun wuu ni, ki kàare' ki miɛ' n'Baa wà te paaki bó nà kɛ la, u li de bɛ nɛ nɛ. ²⁰ Kimɛ binib bile bii bita taan' nà saan n'yel bo la, n te bi'siik ni.»

Utonsənl wà ŋa tuo' ki fère' u'tɔ ya gbɛr

²¹ Nɛn saan nɛ Pier baa' ki lá niire' wə ki ye: «Yonbdaan, n'tɔ biih nni la, n li fère wə bolm miŋɛ nɛ? N li fère wə haali bolm milole nɛ-ɛɛ?» ²² Nɛ *Yesu jiin' wə ki ye: «Na yé á fère wə bolm milole; fère wə haali pilolole bolm milole.

²³ «Nɛn bo, Uwien ya bɛl naan ubɛrciɛn wà yíe wə ní bɛnde u'faal kpɛ ma u'tonsənb saan nnɔ nɛ.

²⁴ U cin' ma nnɔ, bi taa' ní u'tonsənl uba nɛ, u kɔn' lifɛ̀nl ni u'cɛnbaa saan ilike tibɔ̀tɔ̀r tibɔ̀tɔ̀r ta dindin. ²⁵ Wa ŋmɔbe like kí pè lifɛ̀nl nnɔ ma nnɔ, nɛ u'cɛnbaa ye lifɛ̀nl nnɔ bo, bɛ ní taa wɔn nin u'po nin u'bumu nin u ŋmɔbe tibont tà kɛ kí kuɔre, kí taa ilike ní. ²⁶ Nɛ utonsənl nnɔ gbaan' u'cɛnbaa ya nintuəli, ki gbáanh wə ki teh: «N'cɛnbaa, ñikn kí tien sukɛ. N li pè ŋɛ n kɔn' lifɛ̀nl là ni a'saan nnɔ kɛ.» ²⁷ Nɛ u'cɛnbaa muɔ' wə micɛcɛkm cɛɛn, ki cɛ̀bɛ' wə lifɛ̀nl nnɔ, nɛ ki taa' wə ki wiɛ'.

²⁸ «Ama utonsənl nnɔ ñɛn' saali, ki laa' u'tonsəntɔ uba u ŋmɔbe u'fɛ̀nl ilike kubɔ̀tuɔ̀ku, nɛ u cuo' wə, ki sɛre' u'tule ni, ki təkhe' wə ki ye: «Pè nni a ŋmɔbe n'fɛ̀nl là nnɔ kɛ.» ²⁹ Nɛ u'tonsəntɔ nnɔ gbaan' u'nintuəli, ki gbáanh wə ki teh: «Nikn kí tien sukɛ.

N li pè ηε.> ³⁰ Nε wa tuo', ki cuo' wə ki tĩ pεkn', wə n̄ li te len haali nin uyo wà u li tĩ pè lifɛnl nnə. ³¹ U'tonsəntəb laa' n̄ tien' ma, bi'yεnm saa' ki gbien', nε bi jon' ki tĩ təkε' bi'cεnbaa nà kε tien'. ³² Nεn saan nε bi'cεnbaa yin' wə, ki təkε' wə ki ye: «Utonsənbierə sin! A gbáan' nni ma nnə, nε n cèbe' ηε a'fɛnl kε. ³³ A'mə ηa bi li muə a'tonsəntə micεcεkm tɛn n muə' ηε ma bo-oo?» ³⁴ U'cεnbaa ya benku ni ben' u'bo, nε u cère' bi dεre' u'tub ki taa' wə ki tĩ pεkn', wə n̄ li te len haali nin uyo wà u li tĩ pè lifɛnl nnə kε kí gben.

³⁵ «Ni'ni wà kε ηa fèreh u'tə u'biil nin u'fɛl kε la, n'Baa wà te paaki bó mə li dεre u'tub nnə nε.»

19

Uwien taan' nà la, nil la bore nè (Mark 10:1-12)

¹ *Yesu len' ki tĩ gben' uyo wà nnə, nε ki n̄ɛn' Galile ya tinfɛnm ni, ki jon' Sude ya tinfɛnm mà te Suden ya kpenpuol bó nnə ni. ² Linigocienl paan' u'bo, nε u tĩ cère' bi'ni bà yé biwienb faake'.

³ *Farisiεnmbε biba nεkn' wə, ki yíe bε n̄ biike wə, nε ki niire' wə ki ye: «Uje ηməbe usen wə n̄ wiε u'po maam kε maam bo-oo?» ⁴ Nε *Yesu jiin' bε ki ye: «Na kaan' nà kele' *Uwien ya gbənkɔ ni nnə nε-εε? N̄i kele' ki ye micincinm Uwien là n̄ɛn' bε ma nnə, «u là n̄ɛn' uje nin upii nε», ⁵ nε ki ye: «Nεn nε cère' uje kuə'n' upii la, u li dàan u'naa nin u'baa, wə'n nin u'po n̄ taan, nε bεn bile nnə n̄ taan kí tien unibaab.»

⁶ Nnə nε ba ji te nib bile, bi ji yé unibaab nε. Tə, Uwien taan' nà la, nil la bore nè.»

⁷ Nε bi liebe' ki niire' wə ki ye: «Bε tien' Moyis là ye unil ye wə n̄ wiε u'po la, wə n̄ kele kugbənkɔ

kí de wɔ́ kí wuɔ́n kí ye u wiɛ' wɔ́ nɛ?» ⁸ Nɛ *Yesu ye: «Ni'yufaa bo nɛ cèrɛ' Moyis là de' nɛ usɛn ní li wiɛnh ní'puob. Ama micincinm na là te nnɔ. ⁹ N tɔkeh nɛ nɛ, uje wà ya po ɲa tien' nanɲmaal ɲɔ u wiɛ' wɔ́ kí tí kuɔ́n' upiitɔ́ la, uje nnɔ́ tien' linaɲmaal nɛ.»

¹⁰ Nɛ *Yesu ya panpaankaab tɔke' wɔ́ kí ye: «Uje nin u'po ya gber te nnɔ́ la, uje ɲa bi kuɔ́n' pii la, ní bi tu.» ¹¹ Nɛ *Yesu ye: «Nib kɛ ɲa ní fre kí tien ni len' nà nɔ. Uwien de' bà mituɔ́m bi la kuɔ́n piib nnɔ́, bɛn nɛ li tuo. ¹² Isɛn yà cèreh binib ɲa kuɔ́ndeh piib ɲa tɛtɛ. Biba te, bi maa' bɛ, ba yé jɛb. Bitɔb te, bi fàare' bɛ nɛ. Bitɔb mɔ́ te, ka kuɔ́ndeh piib Uwien ya bɛl ya tuonl bo nɛ. Wà kɛ li fre kí cii la, wɔ́ ní cii.»

Yesu nin mubumu

(Mark 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³ Nɛn saan nɛ bi tukeh mubumu ki bàareh *Yesu saan ɲɔ́ wɔ́ ní taa u'nuɔ́ kí paan mu'bo, kí kàare kí de mù. Nɛ u'panpaankaab kɔ́nh nin bɛ.

¹⁴ Nɛ *Yesu tɔke' bɛ kí ye: «Cèrɛ mɛn mubumu mù ní li bàareh n'saan. La piendeh mù mɛn, kimɛ binib bà te tɛn mubumu nɛ si Uwien ya bɛl.» ¹⁵ U taa' u'nuɔ́ kí paan' mu'bo kí gben', nɛ kí siere' ní'saan.

Ufàadaan uba ya gber

(Mark 10:17-31; Luk 18:18-30)

¹⁶ Tɔ́, unacenfaan uba baa' *Yesu saan, kí niire' wɔ́ kí ye: «Cɛnbaa, n li tien milɛ mɔ́nm ɲɔ́ kí lɛ limiɛl là ɲa ɲmɔ́be gbenm-i?» ¹⁷ Nɛ *Yesu jiin' wɔ́ kí ye: «Bɛ tien' a niireh nni nà mɔ́n bo? Wà mɔ́n te uba nɛ. A yíe á lɛ limiɛl là ɲa ɲmɔ́be gbenm la, li boh *iwɔ́b.» ¹⁸ Nɛ u ye: «I lɛ wɔ́b-i?» Nɛ *Yesu ye: «La ku nil, kí la teh nanɲmaal, kí la suh, kí la nɛndeh nib bo, ¹⁹ kí li boh a'naa nin a'baa, kí li yíe a'tɔ́ tɛn

a yíe a'ba ma bo.» ²⁰ Nε unacenfaan nnɔ ye: «N boh ni'ke nε. Bε biε ki pɔre' nni?» ²¹ Nε *Yesu ye: «A yíe á li yé unimɔn kí tí gben la, jo kí tí kuɔre a ηmɔbe tibont tà, kí taa ilike kí de bicεεkdenb, kí li ηmɔbe lifaal paaki bó, ηɔ kí baa kí lá paan n'bo.» ²² Unacenfaan nnɔ cii' nnɔ ma nnɔ, u'yεnm saa', nε u siere' ki bure', kime u ηmɔbe lifaal ki gbien'.

²³ Nε *Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, nĩ faa ki gbien' nin ufàadaan rí kɔ Uwien ya bεl ni.» ²⁴ Nε ki ye: «N tí tɔkeh nε imɔn nε, nĩ faa nin ufàadaan rí kɔ *Uwien ya bεl ni ki cen' nɔkma rí càare' mikpɛpienbonm ni.» ²⁵ U'panpaankaab cii' nnɔ ma nnɔ, nĩ beke' bε cεen, nε bi ye: «Nì te nnɔ la, ηmε li fre kí ηmεre?» ²⁶ *Yesu caan' bi'bo inun, nε ki tɔke' bε ki ye: «Binib nε ηa rí fre, Uwien wɔn ηa gbele' niba.»

²⁷ Nε Pier ye: «Tinbi wɔn la, ti dàan' ti'bont kε nε ki paan' a'bo-a! Ti li ε bε ya kpεle?» ²⁸ Nε *Yesu tɔke' bε ki ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, Unil ya Bijε lá li kèle kibεrbiεk bo, kí li ηmɔbe ukpíεke kí gbien uηendunfaan ni. U ya yo nε ninbi bà pε n'bo nnɔ mɔ li kèle mubεrbiεmu piik nin mule bo, kí bu Israyel yaab ya baamul piik nin ile nnɔ tibuur. ²⁹ Wà kε dàan' u'den bii u'ninjiεb bii u'ninsiεb bii u'naa bii u'baa bii u'bumu bii u'kpàan n'yel bo la, u li ε ni'ke bolm kobk, ki li ε limiel là ηa ηmɔbe gbenm mɔ. ³⁰ Bisenlierb lá li paan puoli ki yebe. Puoli yaab mɔ lá li liere usen ki yebe.»

20

Ufàadaan uba pèn' u'paatieb ma bo

1 «Uwien ya bel naan ufàadaan wà fii' kutenḡesənsənku wə́ n̄ t̄i nuun paatieb bé n̄ lá sən u'kpàabu ni ya tuonl ne. 2 U laa' biba, ne ki tək'e' bé ki ye: «N li pè ne liwentunl ya paaku ne». Bi tuo' ne u wuən' bé u'kpàabu. 3 Uwien pende', ne u jon' kidaak bó ki t̄i laa' bitəb se ki'ni, ka ḡməbe tuonl. 4 Ne u tək'e' bé ki ye: «Ni'mə́ n̄ jo kí t̄i sən n'kpàabu ni. Ni sən ki kpaan' ma bo la, n li pè ne nnə́ ne», 5 ne bi bure'. Liwenyul, ne u tí liebe' kidaak bó, ki t̄i laa' bitəb mə́ se ki'ni, ne u tək'e' bi'mə́ nnə́. Uwien dere', ne u tí liebe' kidaak bó, ki tí t̄i tien' nnə́. 6 Uwien móndeh uyo wà nnə́, ne u tí liebe' kidaak bó, ki tí t̄i laa' bitəb mə́ tí se ki'ni, ne u tək'e' bé ki ye: «Bé tien' ne ni tun' ki se nə́ nnə́ ka sən̄h niba?» 7 Ne bi ye: «Ta laa' wà li de te tuonl ne» Ne u ye: «Ni'mə́ n̄ li joh kí t̄i sən n'kpàabu ni.»

8 «Uwien lu' ma nnə́, ne ufàadaan nnə́ tək'e' u'tonsənb ya ciən ki ye: «Yin paatieb nnə́ ní kí lá pè bé bi'paaku. Cin kí li paanh bà paan' puoli bó ní nnə́ kí t̄i fəre bà liere' usen.» 9 Bà baa' liwenmónl nnə́ baa' bé n̄ lá teke bi'paaku, ne u pèn' wà ke liwentunl ya paaku. 10 Bà liere' usen nnə́ mə́ baa' bé n̄ lá teke bi'paaku ki maaleh ki teh bi li lé kí gèbre puoli bó yaab nnə́ ne. Ne u pèn' bi'mə́ wà ke liwentunl ya paaku. 11 Bi teke' bi'paaku ma nnə́, ne ki kənh nin ufàadaan nnə́ 12 ki teh: «Bà paan' puoli bó nnə́ sən' kukurku kuba kpein ne. Tinbi ya gben ne ben' liwentunḡmenl. Kutòntònkun̄ n̄i' t̄e. Ne a cère' tinbi nin ben ya paaku kpε-a!» 13 Ne ufàadaan nnə́ tək'e' bi'ni uba ki ye: «N'jə́, ma jin' ḡε. A bi tuo' ki ye a li teke liwentunl ya paaku ne. Na te nnə́-əə? 14 Teke a'like kí li kunh. N yíe n̄ de puoli bó yaab tən n de' ḡε ma bo ne. 15 Ma ḡməbe sən n̄ taa n'like

kí tien n yíe ma bo-oo? N ηmabe tinimànt ma nnò nε cèrè' a ηmabe iponponbe-ee? »

¹⁶ Tò, *Yesu tòke' kí ye: «Nnò nε puoli bó yaab lá li liere usen, nε bisenlierb mò lá li paan puoli bó.»

*Yesu len' u'kuum nin u'mεkrm bó nta bo
(Mark 10:32-34; Luk 18:31-34)*

¹⁷ *Yesu yíe wò ní dùo Yerusalem bó, nε kí taa' u'panpaankaab piik nin bile nnò, kí ñen' ugbε. Bi joh ma nnò nε u tókeh bε kí teh: ¹⁸ «Li cengeh mεn, ti doh Yerusalem bó nε. Ti tí baa' la, bi li taa Unil ya Bijε kí ηukn bitatuarcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb, bε ní bu wò tibuur, kí ye u kpε bε ní ku wò, ¹⁹ nε kí taa wò kí ηukn bà ηa yé Sufmbε, bε ní lè wò, kí ñí wò inalébe, kí yaan kí kpε wò udɔpɔnpɔn bo, nε wienta daali wò ní mεkre bitenkpiib ni.»

*Yesu ya panpaankaab bile ya naa ya miεbu
(Mark 10:35-45)*

²⁰ Nεn saan nε Sebede ya bijieɓ bile ya naa taa' bε ní *Yesu saan, kí lá gbaan' u'nintuɔli, kí ye wò ní pu wò nibonn niba. ²¹ Nε u niire' wò kí ye: «A yíe ba?» Nε u ye: «A lá jin' a'bel la, á cèrè n'bijieɓ bile bie ní li kε a'saan. Uba ní li kε a'nɔjie bó, utò mò a'nɔgen bó.» ²² Nε *Yesu jiin' bε kí ye: «Na ben ni mieh nni nibonn nà. Ni li fre kí ji n li ji ijend yà nnò-ɔɔ?»* Nε bi ye: «Ti li fre.» ²³ Nε u ye: «Imòn, ni li ji n li ji ijend yà nnò. Ama binib bà li kèle n'nɔjie bó nin n'nɔgen bó nnò wɔn na yé min nε li gènde bε. N'Baa nε li de mifennm nnò u bonde' mè kí ble' binib bà nnò.»

²⁴ Nε u'panpaankaab piik bà sien' nnò cii' Sebede ya bijieɓ nnò tòke' *Yesu kí ye bà, nε bi'benku ni

* **20:22** Yesu taa' kunennenku kuba nε kí wuɔn' ijend nnò yebe kí kpε ma bo. Kun si: kí ñu kijendyiek ni.

ben' bi'bo. ²⁵ Ne *Yesu yin' be ki take' be ki ye: «Ni ben ni te ma unɛndun wuu ni. Ba ye idu ya berb nnɔ wɔbndeh i'nib ne, ne ba nmɔbe ticient nnɔ wɔngeh be bi'tuɔm kpɛ ma bo. ²⁶ Na ri li te nnɔ ninbi ni. Ni'ni wà yie wɔ ri li ye ucien la, wɔ ri tien u'ba ni'tonsɔnl. ²⁷ Wà yie wɔ ri li ye usenlier la, wɔ ri tien u'ba u'yonb. ²⁸ Kimɛ *Unil ya Bijɛ na baa' unɛndun wuu ni be ri sɔn ki de wɔ. U baa' wɔn ne ri sɔn ki de binib, ki kpo na ki de binib ba yebe ki wiɛ.»

Yesu likre' ijùn ile

(Mark 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹ *Yesu nin u'panpaankaab ñeh Seriko ya du ni uyo wà nnɔ ne linigocienl paan' bi'bo. ³⁰ Ijùn ile ke sɛngbaal ki cii' bi ye *Yesu ne gɛbreh, ne i wuureh ki teh: «Yonbdaan, *Dafid ya yaabile, muɔ te micɛɛkm.» ³¹ Ne linigol nnɔ tɛngeh i'bo ki teh ye ri nmile, ama i tũreh ki wuureh ne ki teh: «Yonbdaan, *Dafid ya yaabile, muɔ te micɛɛkm.» ³² Ne *Yesu sere' ki yin' ijùn nnɔ, ne ki niire' ye ki ye: «Ni yie ri tien ba ki de ne?» ³³ Ne i ye: «Yonbdaan, ti yie ti likre ne.» ³⁴ *Yesu muɔ' ye micɛɛkm cɛɛn, ki me' i'nun, ne i likre' i ya taan bo, ki paan' u'bo.

21

Binib kpiɛkreh Yesu u ti kɔn' Yerusalem ni

(Mark 11:1-11; Luk 19:28-40; San 12:12-19)

¹ *Yesu nin u'panpaankaab ti neke Yerusalem, ki tuo' Betifaaje ya du, u te Olifi ya siin ya juɔl bó. Bi ti tuo' ni'saan ma nnɔ, ne *Yesu sɔn' u'panpaankaab ni bile ² ki take' be ki ye: «Li joh men udu wà te inun bó nɔ ni. Ni ti kɔn' u'ni la, ni li pɔk ki le unjuunñɔ

uba lùo, u'buk se u'saan. Ní lore wə, kí taa wən nin u'buk kε ní. ³ Unil ye nε niba la, ní ye: «Yonbdaan nε ciεke yí.» Bi li pək kí cère ní taa yí kí bure nε.»

⁴ Ní tien' ηə *Uwien ya ñəbonsəknl là len' nà nnə nè í tien. Nε u là ye:

⁵ «Təke mən Siyən yaab kí ye bi'berciεn we ní. U te suoo nε, ki jεke ηηuunñə nin u'buk.»

⁶ Nε *Yesu ya panpaankaab bile nnə bure', ki tí tien' u len' ma nnə, ⁷ ki tuke' ηηuunñə nin u'buk nnə ki baa' Yesu saan, nε ki taa' bi'liεr ki paan' i'bo, *Yesu jεke'. ⁸ Binib ligol taah bi'liεr ki pèreh usen ni. Bitəb mə bεreh tifεr kí lá pèreh. ⁹ Nε linigol là le usen nin là pε puoli nnə wuureh ki teh: «Osana*, *Dafid ya yaabil. Uwien ya mən m í li te wà we ní Yonbdaan ya yel bo nnə bo. Osana, Uwien wà te paaki bó.»

¹⁰ Tə, *Yesu tí baa' Yerusalem ni ma nnə, nε udu nnə kε jεnge', binib niireh ki teh: «U lε daan bε nε?» ¹¹ Nε linigol nnə ye: «U yé *Yesu *Uwien ya ñəbonsəknl wà ñen' Nasaret Galile ya tinfenm ni nnə nε.»

*Yesu ηəre' ikpenkpend Uwien ya duku ya luo bo
(Mark 11:15-19; Luk 19:45-48; San 2:13-22)*

¹² *Yesu kən' Uwien ya duku ya luo bo, nε ki ηəre' binib bà kuəreh tiwεnt nin bà daanh nnə kε ki ñen'. Ki tuture' bilikkpendb ya teb nin bà kuəreh inenjel nnə mə ya biεmu ki gbəbe'.

¹³ Nε ki təke' bε ki ye: «Ní kεle' *Uwien ya gbənkuní ki ye: «Bi li yin u'duku ikaare ya duku nε, ama ninbi taah kù ki teh binasub ya tantaanbùol nε.» »

* **21:9** Osana ya tingi si: Uwien si ukpieke nε.

14 Nɛn saan nɛ ijùɔn nin iwɔ̀b bàareh *Yesu saan Uwien ya duku ya luo bo, nɛ u cèreh ì faakreh. 15 *Bitɔ̀tuɔ̀rciɛnb nin *Yiko ya wɔ̀nwɔ̀knb laa' *Yesu tien' miyɔ̀km ya bont tà nnɔ, ki ciì' mubumu wuureh Uwien ya duku ya luo bo ki teh: «Osana, *Dafid ya yaabil» ma nnɔ, nɛ bi'benku ni ben' u'bo. 16 Nɛ bi tɔ̀ke' wɔ̀ ki ye: «ŋa ciìh mubumu muu lienh ki teh ba nɛ-ɛɛ?» Nɛ u ye: «N ciìh. Na laan kaan' *Uwien ya gbɔ̀nku ni nì kɛle' nà saan ki ye: «Uwien cère' mubumu nin mucɛnfɛndmu pèkeh wɔ̀ nnɔ nɛ-ɛɛ?» » 17 *Yesu len' nnɔ ma nnɔ, nɛ ki siere' ki dàan' bɛ, ki ñɛn' Yerusalem ni, ki jon' ki tì gɔ̀n' Betani ya du ni.

*Yesu wiɛ' bukɛnkɛnbu buba miñàum
(Mark 11:12-14, 20-24)*

18 Nì faa', *Yesu liɛbeh Yerusalem bó ma nnɔ, nɛ mikònm cuo' wɔ̀. 19 U laa' bukɛnkɛnbu buba se sɛngbaal, nɛ u jon' bu'saan, ka laa' kɛnkɛn bu'bo. U laa' tifɛr baba nɛ bu'bo, nɛ ki tɔ̀ke' bù ki ye: «ŋa ji li lùon bil fiebu.» Nɛ busubu nnɔ kuore' bu'kɛkɛ i ya tàan bo.

20 U'panpaankaab laa' nnɔ ma nnɔ, nɛ nì cuo' bɛ miyɔ̀km cɛɛn. Nɛ bi ye: «O! Bɛ tien' busubu nnɔ pɔ̀k ki kuore' nɔ nnɔ?» 21 Nɛ *Yesu ye: «N tɔ̀keh nɛ imɔ̀n nɛ, ni teke' Uwien ki jin', ka maaleh milele la, ni'mɔ̀ li fre kí tien nnɔ. Na yé ni li tien nɛn baba nɛ. Ni tɔ̀ke' lijuɔ̀l liɛ ki ye lè ní fii kí tì lu miñunciɛnm ni la, nì li tien nnɔ nɛ. 22 Ni miɛ' Uwien nibonn nà kɛ ni'kaare ni, ki teke' ki jin' la, u li de nɛ nɛ.»

*Bi niire' Yesu wà de' wɔ̀ usɛn wɔ̀ ñ tien u teh nà nɔ
(Mark 11:27-33; Luk 20:1-8)*

23 *Yesu kɔn' Uwien ya duku ya luo bo, ki wɔknh binib Uwien ya gber, nɛ bitɔtuɔrcienb nin Sufmbɛ ya ciɛnb nɛkn' wɔ ki niire' wɔ ki ye: «A ηmɔbe usɛn á tien a teh nà nɔ-ɔɔ? Nηmɛ nɛ de' ηɛ u ya sɛn-i?» 24 Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N'mɔ li niire nɛ iniire iba kpein nɛ. Ni fre' ki jiin' nni la, n'mɔ li tɔke nɛ n ηmɔbe usɛn wà ki teh n teh nà nɔ. 25 San là siih binib Uwien ya ñunm ma nnɔ, ηmɛ là de' wɔ usɛn-i? Uwien bii binib-i?» Nɛn saan nɛ bi tɔkeh tɔb ki teh: «Ti ye Uwien nɛ de' wɔ usɛn la, u li niire tɛ kí ye bɛ tien' ta là teke' wɔ ki jin'-i? 26 Ti tí ye binib nɛ de' wɔ usɛn la, ti fenge linigol nnɔ mɔ, kime bi'kɛ maaleh ki teh San là yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl nɛ.» 27 Nɛ bi jiin' wɔ ki ye: «Ta bɛn.» Nɛ *Yesu mɔ jiin' bɛ ki ye: «N'mɔ ηa bɛn, ka ní tɔke nɛ n ηmɔbe usɛn wà ki teh n teh nà nɔ mɔ.»

Ninjieɓ bile ya kpenjɛnm

28 *Yesu tí len' ki ye: «Maale mɛn kí liike n li tɔke nɛ nà nɔ ya tingi. Ujɛ uba nɛ là te ki ηmɔbe bijieɓ bile, nɛ ki tɔke' uciɛn ki ye: «N'bukɛ, jo kí tí sɔn bukpaabu ni dinnɔ.» Nɛ u ye: 29 «Ma we.» Ní pukn' waamu, nɛ u lèbre' u'yɛnmaale ki jon' ukpaabó. 30 Nɛ ujɛ nnɔ jon' uwaal saan ki tɔke' mɔ ki ye: «N'bukɛ, jo kí tí sɔn bukpaabu ni dinnɔ.» Nɛ u ye: «N'baa, n li jo,» nɛ ka jon'.» 31 Nɛ *Yesu niire' bɛ ki ye: «Mubumu mule nnɔ ni, ki lɛ tien' ki'baa yíe nà?» Nɛ bi jiin' ki ye: «Ukpíɛke nnɔ.» Nɛ u ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, *bilɛnpotekb nin ijɛnkpend li kpiɛ kí kɔ Uwien ya *bel ni nin nɛ. 32 Kime San baa' ní ki lá wuɔn' nɛ usɛn wà mɔn, nɛ na teke' wɔ ki jin'. Ama bilɛnpotekb nin ijɛnkpend nɛ teke' wɔ ki jin'.

Nin ni laa' bi teke' wə ki jin' ma ke nnə na lèbre' ni'tetem, ní teke wə kí ji.»

Bikpàab bà bre ya kpɛnjɛnm
(Mark 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ «Li cengeh mɛn mikpɛnjɛntəm. Udendaan uba nɛ là te ki ɲməbe bukpàabu, ki caan' bukpàabu nnə ni tisir tà bi taah tu'bii ki ɲɛh fɛn nnə, nɛ ki beke' ki linde' bù, ki gbɪn' kubùoku kùà bi li ɲmɛngeh isibii nnə bu'ni, ki caan' kininbɛntaak bu'ni, ki taa' bù ki guun' bikpàab biba, nɛ ki bure' usɛn. ³⁴ Uyo wà isibii nnə tĩ ben' nnə, nɛ u sən' u'tonsənb bikpàab nnə saan, bɛ rí tĩ teke wən ukpɛdaan ya bó ní. ³⁵ Bitonsənb nnə tĩ baa' ma nnə, nɛ bikpàab nnə cuo' bɛ, ki ñi' uba, ki ku' utə, ki yèke' utə itɛn. ³⁶ Nɛ ukpɛdaan nnə tí sən' bitonsəntəb bi yebe ki gèbre' bikpiɛkb nnə. Nɛ bikpàab nnə tí tĩ tien' bi'mə nnə. ³⁷ Nɛ u fəre' ki sən' u'bije bi'saan, ki maaleh ki teh u yé u'bije ma nnə, bi li tĩ bo wə nɛ. ³⁸ Ama bikpàab nnə laa' u'bije we ní ma nnə, nɛ bi təkɛ' təb ki ye: «Wən nɛ yé u'faajil, cère mɛn tí ku wə, ɲə lifaal nnə rí juore ti'yaal.» ³⁹ Nɛ bi cuo' wə, ki ñɛn' ukpɛgbɛ, ki tĩ ku' wə.» ⁴⁰ *Yesu niire' ki ye: «Tə, ukpɛdaan nnə lá baa' ní uyo wà la, u li tien bikpàab nnə mila?» ⁴¹ Nɛ bitətuərɛiɛnb nin Sufmbɛ ya ciɛnb nnə jiin' wə ki ye: «U li ku bibiɛrdɛnb bugbɛn mikubiɛrm nɛ, kí taa u'kpàabu nnə kí de bikpɛtəb bɛ rí li diɛnh wə isibii uyo wà u yíe.»

⁴² Nɛ *Yesu ye: «Na kaan' *Uwien ya gbənkɛ ni ní kɛle' nà saan ki ye:
«Litɛnl là bidumɛb wiɛ' lè nnə,
lɛn nɛ lá tien' litɛnkpiɛkl là cə kuduku nnə nɛ-ɛɛ?
Yonbdaan nɛ tien' nnə,

nε nǎ ηmɔbe kuŋuɔrku ti'nun bɔ.›

⁴³ «Nεn nε cɛrɛ' n tɔkeh nε ki teh Uwien li fie u'bel ni'saan, kǎ taa lɛ kǎ de linibol là li teh u yǎ nà.

⁴⁴ [Wà kε lu' litɛnl nnɔ bo la, u li kɔkuɔ nε. Litɛnl nnɔ lu' wà bo la, li li mɛmɛrɛ wɔ nε.]»†

⁴⁵ Bitɔtuɔrciɛnb nin *Farisiɛnmbɛ cii' nnɔ ma nnɔ, nε ki bɛndɛ' ki ye *Yesu tɔkeh bi ya gbɛr nε.

⁴⁶ Nε bi'nun mɔn bε n cuo wɔ, ama bi fɛngɛ' linigol nnɔ, kimɛ linigol nnɔ tuo' ki ye *Yesu yɛ *Uwien ya nɔbonsɔknl nε.

22

Tipiikuɔnjier ya kpɛnjɛnm

(Luk 14:15-24)

¹ *Yesu tí pɔn' bε mikpɛnjɛnm ki ye: ² «Uwien ya *bɛl naan ubɛr wà tien' u'bijɛ ya piikuɔn, ³ ki sɔn' u'tonsɔnb bε n tǎ yin binib bà u yǎ bε n baa kǎ lá ji nnɔ nε. Bi yin' bε, nε bi yǎ' ka baa'. ⁴ Nε u tí sɔn' bitonsɔntɔb bε n tǎ tɔke bε kǎ ye u bonde' u'jier kε ki gben'-a. U kɔrɛ' u'najɛ nin u'wɛnkobr tà gbɛngɛ, ki bonde' tibont kε ki gben'-a, ki ye bε n baa nǎ, ⁵ nε ba tɔngɛ'. Biba bure' bi'kpàan bɔ, bitɔb mɔ bure' bi'kpɛnkpende. ⁶ Bà sǎn' nnɔ cuo' bitonsɔnb nnɔ, ki jɛndɛ' bε, ki ku' bε. ⁷ Ubɛr nnɔ ya benku ni ben' ki gbien', nε u sɔn' u'sojambɛ, bi tǎ ku' binikub nnɔ, ki sɛ' bi'du. ⁸ Nε u tɔke' u'tonsɔnb ki ye: «Upiikuɔn ya jier bonde'-a. Ama binib bà n yin' bε nnɔ ηa kpɛ bε nǎ ji tijier nnɔ. ⁹ Li joh mɛn udu ni nin isɛnnaan, kǎ tǎ yin nǎ ni li lɛ binib bà kε, bε n baa kǎ lá ji upiikuɔn ya jier nnɔ.» ¹⁰ Nε u'tonsɔnb nnɔ jon' udu ni nin isɛnnaan, ki tǎ yin' nǎ bi laa' bà nnɔ kε, bà mɔn nin

† **21:44** Bi kpɛ' ki kele' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 44 ηa te tu'ni.

bà bre kɛ. Nɛ bi baa' ki gbe kuduku kùà bi jinh tijier ku'ni nnɔ.

¹¹ «Uɓɛr kɔn' wɔ́ rí liike binib bà baa' bɛ rí ji tijier nnɔ, nɛ ki laa' uje uba ɲa guo upiikuɔn nnɔ ya kpɛlcɛr. ¹² Nɛ u niire' wɔ́ ki ye: «N'jɔ, a tien' mila kí kɔn' ní niɛ saan, ka guo piikuɔn ya kpɛlcɛr-i?» Nɛ wa jii'n wɔ́. ¹³ Nɛ ubɛr nnɔ tɔke' u'tonsɔnb ki ye bɛ rí cuo wɔ́, kí lòle u'nuɔ nin u'tàan, kí ñɛn wɔ́ kí tí wiɛ saali licinñunl ni. Nɛn saan nɛ u li te ki muɔh, ki ɲmɔnh iñɔgbɛn. ¹⁴ Kimɛ binib bà Uwien yih bɛ nnɔ yebe nɛ, ama u gɛndeh bà nnɔ nɛ ɲa yebe.»

Sesa ya lɛnpolike

(Mark 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ Tɔ, *Farisiɛnmbɛ jon' ki tí taan' ki gbiere' ki liike' bi li tien ma kí dɛle kí cuo *Yesu miyɛnfuom ni. ¹⁶ Nɛ ki sɔn' bi'panpaankaab nin ubɛr Herod yaab ya biba *Yesu saan. Nɛ bi tí tɔke' wɔ́ ki ye: «Cɛnbaa, ti bɛn ki ye a tɔkeh tigbɛmɔnt nɛ, ki wɔngɛh tɛ Uwien ya sɛn mɔnmɔnm, ka fɛnge uba, ka boh uba ki cɛn' utɔ. ¹⁷ Nɛn bo, tɔke tɛ a maaleh ma bo. Ti ɲmɔbe usɛn tí li pɛh lɛnpo ki dienh ubɛrciɛn Sesa* bii ta ɲmɔbe?»

¹⁸ *Yesu bɛn bi'cekn kpɛ ma bo, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Ninbi iñuɔn ilele ya nibɛ, bɛ tien' ni bɪkreh nni? ¹⁹ Wuɔn nni mɛn lɛnpo ya likbu.» Bi taa' milikbim miba ki wuɔn' wɔ́ nɛ, ²⁰ u niire' bɛ ki ye: «ɲmɛ ya nɛnnɛnku nin u'yel te mi'bo?» ²¹ Bi ye: «Uɓɛrciɛn Sesa,» nɛ u ye: «Taa mɛn nà yé Sesa yaann kí de Sesa, kí taa nà mɔ́ yé Uwien yaann kí de Uwien.» ²² Bi cii' nnɔ ma nnɔ, nɪ cuo' bɛ miyɔkm cɛɛn, nɛ bi dɔan' wɔ́ ki bure'.

* **22:17** Bi là yih Erom yaab ya bɛrciɛn kɛ bɛrciɛn Sesa nɛ.

Bitenkpiib ya mɛkrm ya gber
(*Mark 12:18-27; Luk 20:27-40*)

²³ Nɛn daali nɛ Saduseyɛnmbɛ biba baa' *Yesu saan. Bɛn nɛ lienh ki teh bitenkpiib ɲa ɲ mɛkre nnɔ. Bi niire' wɔ iniire ²⁴ki ye: «Cɛnbaa, Moyis là len' ki ye: «Unil ya ninjɛ kpo' ki cère' u'po, ka ɲmɔbe buk la, wɔ ɲ kere ukpopii nnɔ, kí maa mubumu kí de u'ninjɛ wà kpo' nnɔ.» ²⁵Tɔ, ninjiɛb bilole biba nɛ là te ti'ni, nɛ ukpiɛk lá kuɔn' upii, ki kpo' ka maa' buk. Nɛ ulie kere' ukpopii nnɔ, ²⁶ki mɔ kpo' ka maa' buk. Wà tɔ u'bo nnɔ mɔ tien' nnɔ. Bi'kɛ bilole tien' nnɔ, ki kpo' ka maa' buk. ²⁷Nɛ upii nnɔ mɔ tɪ tonde' ki kpo'. ²⁸Tɔ, bitenkpiib lá mɛkre' uyo wà la, ɲmɛ li si upii nnɔ? Kimɛ bi'kɛ kuɔn' wɔ ki tɪ bòn' nɛ.» ²⁹Nɛ *Yesu jii'n' bɛ ki ye: «Na bɛn nà kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni, ka bɛn Uwien ya tuɔm kpɛ ma bo. Nɛn nɛ cèreh ni tùreh. ³⁰Bitenkpiib lá mɛkre' la, jɛb ɲa ɲ kuɔn piib, piib mɔ ɲa ɲ kun cɛr. Bi li te tɛn *Uwien ya tondb nɛ paaki bó. ³¹Bitenkpiib ya mɛkrm mɛn la, na kaan' Uwien là tɔke' nɛ tigbɛr tà nnɔ nɛ-ɛɛ? ³²U là ye: «Min nɛ yé *Abraham nin *Isaak nin *Sakɔb ya Wien.» Uwien ɲa yé tɛnkpiib ya Wien, u yé bà fuobe ya Wien nɛ.»

³³Linigol nnɔ cii' *Yesu tɔke' bɛ nnɔ ma nnɔ, nɛ nɪ cuo' bɛ miyɔkm cɛɛn.

Li ɛ wɔbl yé likpiɛkl-i?
(*Mark 12:28-34; Luk 10:25-28*)

³⁴*Farisiɛnmbɛ cii' *Yesu len' ki jin' *Saduseyɛnmbɛ, nɛ ki taan' u'saan. ³⁵Bi'ni bà bɛn yiko mɔnmɔnm nnɔ ya uba, nuunh wɔ ɲ dele kí cuo *Yesu nɛ ki niire' wɔ ki ye: ³⁶«Cɛnbaa, yiko ya gbɔnku ni, li ɛ wɔbl cɛn' wɔbl kɛ wɔbl-i?»

37 Nε *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «*Li yíe a'Yonbdaan Uwien nin a'fèl kε nin a'tetem kε nin a'yenmaale kε.*

38 Lεn nε yé liwɔbkpiεkl ki cεn' wɔbl kε wɔbl.

39 Liwɔbliel naan likpiεkl là sɔ: «*Li yíe a'tɔ ten a yíe a'ba ma bo.*

40 Moyis ya gbɔnt kε nin *Uwien ya ñɔbonsɔknb là len' nà kε nnɔ te iwɔb ile yà ni sɔ.»

*Uwien ya Nigendkε Kristo nin Dafid ya gber
(Mark 12:35-37; Luk 20:41-44)*

41 *Farisienmbε taan' ma nnɔ, nε *Yesu niire' bε

42 ki ye: «*Ni maaleh *Uwien ya Nigendkε Kristo bo ki teh ba? Njme ya yaabil si wɔ?*» Nε bi ye: «**Dafid ya yaabil nε.*»

43 Nε u ye: «*U yé *Dafid ya yaabil la, nǐ tien' mila, *Mifuoñaanm là cère' *Dafid yin' wɔ Yonbdaan-i? Kimε *Dafid là len' ki ye:*

44 *Yonbdaan Uwien tɔke' n'Yonbdaan ki ye:*

Kèle n'nɔjie bó,

kí tǐ baa' uyo wà n li cère á te a'nenndb kε bo litaal.

45 «**Dafid là yin' Uwien ya Nigendkε Kristo u'Yonbdaan la, u ji tien' mila ki liebe' ki yé u'yaabil-i?*»

46 *Yesu len' nnɔ ma nnɔ, uba mɔnɔn ña fre' ki laa' ñɔbonl ki jijn' wɔ. Kí ñε nen daali ma, uba ña ji kaabe' ki niire' wɔ niire.

23

*Li ben men Yiko ya wɔnwɔknb nin Farisienmbε bó
(Mark 12:38-40; Luk 11:43-45; 20:45-47)*

1 Nεn saan nε *Yesu tɔke' inigol nin u'panpaankaab ki ye: 2 «*Yiko ya wɔnwɔknb nin *Farisienmbε nε ñmɔbe usen bε nǐ li tɔkeh Moyis ya yiko ya tingi.*

3 Nεn bo, bi tɔkeh nε nà kε nnɔ, nǐ li tuonh, kí li teh bi ye ma. Ni nǐn la sɔnh bi sɔnh

ma bo, kimε bi lienh nà nnə ba teh nεn. ⁴ Bi lùoh ituk yà kpiεke nε ki cèreh binib tukeh, ama ben bugben ηa toh be ní taa bi'nəbil mənən kí me yè. ⁵ Bi teh bi'bont ke binib nε ní li ñuəreh be. Nen bo nε bi taah Uwien ya gber ya ñəbon ki teh itil* iba ni, í piε ki cen' bi'təb ye, ki ñieh ki piendeh bi'lier ya ñəgben. ⁶ Bi yíe be ní li kaah binikpekpiεkb ya kánkàan nε tinacent ni, ki yíe be ní li kaah inun bó ya biemu bo itáan ya dur ni, ⁷ ki yíe binib ní li gbaandeh ki fuondèh be mudaamu ni, ki yih be <Cenbaa>. ⁸ Ninbi la li nuunh binib ní li yih nε cenbaa, kimε ni ηməbe Cenbaa uba kpein nε. Ni'ke yé ninjieb nε. ⁹ Ni la yih uba ni'baa uηendun wuu ni, kimε ni ηməbe Baa uba kpein nε, u te paaki bó. ¹⁰ Ni la li nuunh uba ní li yih nε u'ciεn, kimε ni ηməbe uciεn uba kpein nε. Wən nε yé Uwien ya Nigendke *Kristo. ¹¹ Ni'ni wà yé usenlier la, wə ní li yé ni'tonsənl. ¹² Wà kpiεke' u'ba la, Uwien li yuən wə. Wà jii'n u'ba tingi la, Uwien li kpiεke wə.»

Ni bre iñuən ilele ya nib bo

(Mark 12:40; Luk 11:39-42, 44, 47-52; 20:47)

¹³ *Yesu tí len' ki ye: «Ninbi, *Yiko ya wənwəknb nin *Farisiεnmbε, iñuən ilele ya nibε, ní bre ni'bo, kimε ni piindeh bunañəbu binib la kə Uwien ya bel ni nε. Ninbi ηa ní kə len, ka ní tuo binib bà yíe be ní kə nnə mə ní kə. [¹⁴ Ninbi *Yiko ya wənwəknb nin *Farisiεnmbε, iñuən ilele ya nibε, ní bre ni'bo, kimε ni jinh ki pendeh bikpopiib, nε ki kàareh ní wuəkreh, ki lεrèh ki teh ni yé binimənb nε. Nen bo

---

* **23:5** Sufmbε là kieh Uwien ya gber ya ñəbon nε ki teh itil ni ki kpiεh bi'yutun.

nε Uwien li dεre ni'tub kí cεn u li dεre binitəb ya tub ma bo.]†

15 «Ninbi *Yiko ya wənwəknb nin *Farisiεnmbε, iñuəñ ilele ya nibε, nǐ bre ni'bo, kimε ni cuonh ni'kε saan, ki puonh ikpen, ni'nun mǎn ní lε unil uba kpein mǎnən kí tien wə unil wà pε yiko bo nε. Ni tǐ laa' wə la, nε ni teh wə unil wà kpε utudεre umu wà ɲa rí kpiin ni bolm mile ki cεn' ninbi.

16 «Ninbi bisεnwuəñjuənbε, nǐ bre ni'bo; ni təkεh ki teh: <Unil pole' Uwien ya duku la, na yé niba,> ki liebe' ki teh: <Unil pole' miñðkm mà te ku'ni nnə la, wə rí tien u pole' ki ye ma nnə.> 17 Ninbi ijərjùəñ, ni lε bonn cεn' nitənn-i? Miñðkm nnə bii Uwien ya duku kùa cère' miñðkm nnə yé Uwien yaam-i? 18 Ni tí təkεh ki teh: <Unil pole' Uwien ya ponpuol la, na yé niba,> ki liebe' ki teh: <Unil pole' tibonpukaar tà te li'bo nnə la, wə rí tien u pole' ki ye ma nnə.> 19 Ninbi ijùəñ, ni lε bonn cεn' nitənn-i? Tibonpukaar nnə bii Uwien ya ponpuol là cère' tibonpukaar nnə yé Uwien yaar-i? 20 Nεn bo, unil pole' Uwien ya ponpuol la, u pole' Uwien ya ponpuol ki kpəbn' nà kε te li'bo nnə mə nε. 21 Unil pole' Uwien ya duku la, u pole' Uwien ya duku ki kpəbn' Uwien wà te ku'ni nnə mə nε. 22 Unil pole' kutaaku la, u pole' Uwien ya biek ki kpəbn' Uwien wà kè ki'bo nnə mə nε.

23 «Ninbi *Yiko ya wənwəknb nin *Farisiεnmbε, iñuəñ ilele ya nibε, nǐ bre ni'bo, kimε ni gbiinh ni'ninjo nin ni'kεn nin ni'məsiyuole bolm piik nε, ki taah miba ki dienh Uwien, nε ki dàandeh nà yé nibonmǎnn yiko nnə ni. Nεn si: tinimənt

† 23:14 Bi kpie' ki kele' tigbənt tà nnə ya tuba ni migbiirm 14 ɲa te tu'ni.

nin micεcεkm ya muəm nin mitekjim mà mən. Ni bi li teh nen ne, ki la sunde tibontər tà sien' nnə bó. ²⁴ Ninbi bisenwuənjuənbε, ni ceh ki ñendeh uḡmaḡmaasi ne. Ama ki ji ñuh ki kpəbeh ñəkmaḡmen.

²⁵ «Ninbi *Yiko ya wənwəknb nin *Farisienmbε, iḡuən ilele ya nibε, ñ bre ni'bo, kimε ni ñikndeh ki cendeh isen nin tiyer ya puoli ne. Ama tù gbe ni sun' tibont tà nin ni'nunfəke cəreh ni lenh tà ne. ²⁶ Ninbi Farisienjuənbε, kpιε men kí cende tu'benku ni, kí yaan tu'puoli bó mə í wende.

²⁷ «Ninbi *Yiko ya wənwəknb nin *Farisienmbε, iḡuən ilele ya nibε, ñ bre ni'bo, kimε ni naan ikul yà bi pende' yè ne. Saali mən, ne benku ni gbe inikpəb nin tijəknt ke ya bol. ²⁸ Ni'mə te nnə ne. Binib likeh ne la, bi teh ni yé binimənb ne, ama iḡuən ilele ya gber nin itùonbiere ne gbe ni'fel bo.»

²⁹ «Ninbi *Yiko ya wənwəknb nin *Farisienmbε, iḡuən ilele ya nibε, ñ bre ni'bo, kimε ni mēh *Uwien ya ñəbonsəknb bà là te uyo bo nnə ya kul ne, ki məngreh binimənb ya kul, ³⁰ ne ki lienh ki teh: <Ti bi là te ti'yaajeb ya yo la, ta bi li tuo tinbi nin ben í kpaan buñəbu kí ku *Uwien ya ñəbonsəknb.> ³¹ Ni lienh nà nnə ne wəngēh ki teh ni yé binib bà là ku' *Uwien ya ñəbonsəknb nnə ya yaabii. ³² Ni'yaajeb là sən' itùonbiere yà nnə, sən men kí tonde yè. ³³ Iwε ninbi, ni yé iwaaleb ne, ni li tien mila kí ñε utudere wà li tu ne umu wà ḡa í kpiin ni? ³⁴ Nen bo ne n li sən *biñəbonsəknb nin biyēnfodēnb nin *Yiko ya wənwəknb ni'saan. Ni li ku biba, kí kpε bitəb idəpənpən bo, kí ñi bitəb mə inalēbe ni'táan ya dur ni, kí li tuənh idu ki jēndeh bε. ³⁵ Nen ne cère' Uwien li dεre ni'tub binib bà

bi là ku' be ba bii' niba nnɔ ke bo, kí cin unimɔn Abɛl, ki tí baa' Baraki ya bije Sakari, wà ni là ku' wɔ Uwien ya duku ya dubenku nin Uwien ya ponpuol ya sɛsiɛke nnɔ. ³⁶ N tɔkeh ne imɔn ne, Uwien li dɛre fɛnfɛnnɔ ya nib ya tub tibont nnɔ ke bo.»

*Yesu kpiɛndeh Yerusalem bo
(Luk 13:34-35)*

³⁷ Ne ki ye: «Yerusalem, Yerusalem, a kuuleh *Uwien ya ñabonsɔknɔ, ki yèkreh u sɔnh binib bà a'saan iten ki kuuleh be. Uyo ke n là yíe ní taan a'nib n'ba saan ten ukuoñɔ taakeh u'bumu u'fiɛbe ni ma bo, ne ba tuo'. ³⁸ Liike men Uwien sɛln' ne ni'kɔnkuɔn ma. ³⁹ N tɔkeh ne ne, na ji li le nni kí tí baa uyo wà ni li len ki ye: «Uwien ya mɔnm ní li te wà we ní Yonbdaan ya yel bo nnɔ bo.» »

24

*Bi lá li bere Uwien ya duku
(Mark 13:1-2; Luk 21:5-6)*

¹ *Yesu siere' Uwien ya duku ya luo bo ki ñen' ki joh, ne u'panpaankaab nekn' wɔ ki wuɔn' wɔ bi men' Uwien ya duku ma bo. ² Ne u ye: «Ni laa' tibont tuu ke-a? N tɔkeh ne imɔn ne, kuduku kuu nɔ ya tenl liba mɔnɔn ña lá li juore kí li pe tɔl bo, bi lá li bere ku'ke ne.»

*Ijɛnd ya yo lá li te ma bo
(Mark 13:3-13; Luk 21:7-19)*

³ Yesu jon' ki tí kèle' Olifi ya siin ya juɔl bo, ne u'panpaankaab baa' u'saan bi'baba, ki lá niire' wɔ ki ye: «Tɔke te, tibont nnɔ ke lá li tien uyo wà. Ku le diɛku ba li wuɔn te kí ye ní kpaan' a'babaayo nin unɛndun ya gbenm-i?» ⁴ Ne u jiin' be ki ye: «Li ben

mɛn, kɪ la cɛrɛ uba n̄ tuln nɛ. ⁵ Kimɛ binib lá li baa kɪ yɛbɛ, kɪ li ɲmɔbɛ n̄ yɛl kɪ tɛh bi yɛ Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nɛ, kɪ tuln binib bi yɛbɛ. ⁶ Ni li cii binib tɔh lituɔl kɔnkɔnm̄ bii fɔnfɔkm̄. Cuo mɛn ni'ba, kɪ la cɛrɛ ni'fɛl n̄ li tiinh, kimɛ ti ya bont kɛ li tien nɛ kɪ yaan, na laan yɛ gbɛngbenyo. ⁷ Linibol liba li jɛkɛ linibotɔl. Libɛl liba ya nib mɔ li jɛkɛ libɛtɔl yaab. Mikɔnm̄ li lu idu ya yɛbɛ ni, kitink li jɛngɛ b̄uol, b̄uol. ⁸ Nɛn kɛ li tɛ tɛn imɛrwien ya cincinm̄ nɛ.

⁹ «U ya yo nɛ bi lá li cuo nɛ, kɪ jɛndɛ nɛ, kɪ ku nɛ. Min bo nɛ inibol kɛ li nɛn nɛ. ¹⁰ U ya yo nɛ binib bà yɛbɛ li wiɛ n̄ sɛn, kɪ li kuɔrɛh tɔb, kɪ li nɛn tɔb. ¹¹ Bitonnɛn̄n̄ɔbonsɔkn̄b li baa kɪ yɛbɛ kɪ lɛrɛ binib bi yɛbɛ. ¹² It̄onbiɛrɛ li yɛbrɛh kɪ joh nɛ. Nɛn nɛ li cɛrɛ binib bà yɛbɛ ya yiem n̄ waakɛ. ¹³ Ama wà kɛ li m̄indɛ kɪ li ɲmɔɲmɔbɛ kɪ t̄i fɔrɛ nnɔ, wɔn nɛ li ɲmɛrɛ. ¹⁴ Bi li kpaandɛ *Uwien ya bɛl ya gbɛmɔnm̄ont̄ tuu uɲɛndun kɛ ni inibol kɛ n̄ cii, nɛ kɪ yaan uɲɛndun n̄ gben.»

*Nibonn nà ɲmɔbɛ ijuɔkɛ ya gbɛr
(Mark 13:14-23; Luk 21:20-24)*

¹⁵ «Tɔ, ni li ɛ ijuɔkɛ ya bonn nà saah tibont tà kɛ m̄ɔn nnɔ sɛ Uwien ya duku ya dubɛnku ni tɛn *Uwien ya n̄ɔbonsɔkn̄l Daniɛl là len' nibonn nnɔ bo ma bo.» (Wà kɛ kàanh la, wɔ n̄ li ciih ni'tingi.) ¹⁶ Uyo nnɔ lá baa' la, binib bà tɛ Sude ya tinfɛnm̄ ni nnɔ, bɛ n̄ sɛn kɪ jo ijuɔn bó. ¹⁷ Wà tɛ kudulɛkaaku ya paaki la, u la jiirɛ kɪ kɔ idɛn ni, kɪ taa niba. ¹⁸ Wà mɔ tɛ ikpàan bó la, u la ji n̄ liɛbɛ kɪ kun, wɔ n̄ t̄i taa u'liɛrgbɛnku. ¹⁹ U ya yo bipiib bà punbɛ nin bà ɲmɔbɛ mubumu m̄uà ɲaanh, li ɲmɔbɛ

micεεkm nε. ²⁰ Li kàareh mεn, Uwien la cère ní sεn kusεnañuaku bii *Saba ya daali. ²¹ Kimε binib li ji ijend kí gbien. Haali uηendun ya cincinm, kí lá baa fεnfennɔ, nib ηa laan jin' i ya jend ya bol, ka ji li li ji yè fiebu. ²² Uwien ηa bi kùore' ijend nnɔ ya wien bo la, uba mɔnɔn ηa bi li ηmεre. U gènde' binib bà nnɔ bo nε cère' u kùore' iwien nnɔ bo.

²³ «U ya yo unil tɔke' nε ki ye: «Liike mεn, *Uwien ya Nigendkε Kristo te niε saan» bii, «u te niε bó» la, ni la tuo. ²⁴ Kimε bitonnεnmɔnkunb li baa. Biba li ye bi yé Uwien ya Nigendkε Kristo nε. Bitɔb li ye bi yé *Uwien ya ñɔbonsɔknb nε. Bi li tien micincilm ya bont nin miyɔkm ya bont, kí tuln binib. Bi li nuunh ní tuo' la, bε ní tuln Uwien gènde' binib bà nnɔ mɔnɔn nε. ²⁵ Li ben mεn, n kpiε' ki tɔke' nε tigber nnɔ ηɔ.

²⁶ «Nεn bo, bi tɔke' nε ki ye: «Liike mεn *Kristo te kupenpelku ni» la, la jo mεn. Bi tí tɔke' nε ki ye: «U buɔ niε saan» la, la teke mεn kí ji. ²⁷ Utemeknde ñεh lenpuoli bó ki tí bàareh nintuɔli bó ma bo nnɔ, Unil ya Bijε ya baam mɔ lá li te nnɔ nε. ²⁸ «Liwεnkpil te nà saan la, inεnyobl taakeh nεn saan nε.»

Unil ya Bijε ya baam ya gber

(Mark 13:24-27; Luk 21:25-28)

²⁹ «I ya dεn ya jend gèbre' la, i ya tãan bo, «uwien li biike, uηmaal ηa ji li wien, iηmaabii li cecere kí lu, tibont tà ηmɔbe mituɔm paaki bó li jenge.»

³⁰ U ya yo bi li lε Unil ya Bijε ya dīεku te paaki bó ní. Nε inibol yà kε te utingben bo nnɔ ní muɔ kí kpiende. Bi li lε *Unil ya Bijε te titεwɔlgbɔnt ni ki we ní, ki ηmɔbe ukpieke nin ufaa ki gbien'.

31 Linatunciɛnl li muo uyo wà nnɔ, u li sɔn u'tonsɔnb Uwien ya tondb bɛ ní jo lɛnpuoli nin nintuɔli nin uɣɛn nin ujie bó, kí cin utingbaan uba kí tí baa utɔ, kí taan Uwien gɛnde' binib bà nnɔ kɛ.»

Bukɛnkɛnbu ya kpɛnjɛnm
(Mark 13:28-31; Luk 21:29-33)

32 «Bukɛnkɛnbu ya tetem yé mikpɛnjɛnm nɛ ni'bo. Ni lá laa' bù tɔh isigben ki teh tifer la, ni bɛn ki ye ní nɛke uñalɛnd nɛ.* 33 Nnɔ nɛ, ni lá laa' nɛn kɛ la, ní li bɛn kí ye *Unil ya Bijɛ nɛkn' ni'nañuɔn saan ɲɔ†. 34 N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, tibont nnɔ kɛ li tien kí lɛ fɛnfɛnnɔ ya nib biɛ ɲa laan kpo' ki gben'. 35 Kutaaku nin kitink li gben. Ama n'gber tun ɲa ɲmɔbe tù ní gben.»

Uba ɲa bɛn lidaali là Unil ya Bijɛ li baa ní
(Mark 13:32-37; Luk 17:26-30, 34-36)

36 «Ama uba ɲa bɛn tibont nnɔ li tien lidaali là bii uyo wà. Paaki bó, Uwien ya tondb ɲa bɛn. U'Bijɛ mɔ ɲa bɛn, Uwien Baa baba nɛ bɛn. 37 *Nowe ya yo là te ma bo nnɔ, Unil ya Bijɛ ya baam mɔ lá li te nnɔ nɛ. 38 Nowe ya yo, uyo wà miwuɔm ɲa laan là jin' kitink nnɔ, binib là jinh nɛ ki ñuh, bijɛb kuɔndeh bipiib, bipiib mɔ kunh ticer, ki tí baa' lidaali là Nowe kɔn' buñɛrciɛnbu. 39 Ba là bɛn ki ye niba li tien bɛ, ki tí baa' uyo wà miwuɔm kun' nin bi'kɛ. Uyo wà Unil ya Bijɛ lá li baa ní nnɔ, ní li te nnɔ nɛ. 40 U ya yo, bijɛb bile li bɔ bukpaabu ni, bi li taa uba kí dàan utɔ. 41 Bipiib bile li nàanh unɛgɔn uba bo,

---

* 24:32 Sufmbɛ donbó ya kɛnkɛnde teh nnɔ nɛ. † 24:33 Bi li fre kí lɛbre Unil ya Bijɛ nɛkn' ni'nañuɔn saan ɲɔ kí yé nà li tien nnɔ ya yo baa' ɲɔ, ní li tien nɛ.

bi li taa uba kí dàan utɔ. ⁴² Nɛn bo, la gɔh mɛn, kime na bɛn lidaali là Yonbdaan li baa ní. ⁴³ Ni bɛn ki ye ududaan bi bɛn uyo wà unasu li baa la, wa bi li dɔ ki gɔh, u bi li kɛ ki gu nɛ nasu la kɔ u'den. ⁴⁴ Nɛn bo, ni'mɔ ní bonde kí li gu, kime uyo wà na maaleh ki teh Unil ya Bijɛ li baa ní nnɔ, u ya yo nɛ u li baa ní.»

Utonsɔnl wà mɔn nin wà bre ya gber
(Luk 12:41-48)

⁴⁵ «U ɛ tonsɔnl ba nɛ ɲmɔbe mibɛnm u'cɛnbaa du u'bo? Wɔn si: wà ya cɛnbaa de' wɔ ticiɛnt wɔ ní li likeh u'den yaab, kí li loh bɛ tijier uyo wà ní kpɛ nɛ. ⁴⁶ Utonsɔnl nnɔ ya cɛnbaa baa' ki laa' u sɔnh lituonl nnɔ li'donbó la, Uwien ya mɔnm li te utonsɔnl bugbɛn bo. ⁴⁷ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, u'cɛnbaa li de wɔ ticiɛnt wɔ ní li likeh u'bont kɛ. ⁴⁸ Ama utonsɔnl nnɔ bre la, u li maale u'fɛl ni kí ye u'cɛnbaa li wuɔke, ⁴⁹ nɛ kí cin kí li ɲih u'tonsɔntɔb, ki pɛ bidɛyib bo, ki jinh, ki ɲuh. ⁵⁰ Utonsɔnl nnɔ ya cɛnbaa li baa ní lidaali là nin uyo wà wa maaleh ki teh u li baa ní. ⁵¹ U li bien u'gbɛnɛnt cɛɛn kí cɛre wɔ ní ɛ iɲuɔn ilele ya nib li ɛ utudɛre wà nnɔ. Nɛn saan nɛ u li te ki muɔh, ki ɲmɔnh iɲɔgbɛn.»

25

Bijɛfɛnb piik ya kpɛnɲɛnm

¹ «Tɔ, Uwien ya bɛl li naan bijɛfɛnb piik bà taa' bi'fr, bɛ ní tí tuobe wà ɲmɔbe upiikuɔn nnɔ usɛn bó nɛ.* ² Bi'ni biɲun yé ijɔr, nɛ biɲun mɔ yé biceknb. ³ Ijɔr nnɔ taa' bi'fr, ka tuke kpɔm. ⁴ Biceknb nnɔ

* **25:1** Uyo bo, *Sufmbɛ ya piikuɔndaali, piice nin u'yul nɛ là tí ní jo kí taa u'jekpen kí tí kuɔn.

taa' bi'fr, ki tuke mikpɔm mɔ ki kpaabe. ⁵ Piice nnɔ wuɔke' ma nnɔ, migùɔnm cuo' bɛ nɛ bi gùɔn'.

⁶ «Kuyɔku ya siik, nɛ bi cii' bi wuureh ufaa bo ki teh: <Liike mɛn, piice nɛkn' ní ɲɔ. Nɛ mɛn kí tuobe wɔ usɛn bó.> ⁷ Nɛ bijɛfɛnb piik nnɔ kɛ finde', ki bondeh bi'fr. ⁸ Nɛn saan nɛ ijɔr inɲun nnɔ tɔke' biceknɔ biɲun nnɔ ki ye: <Pu tɛ mɛn mikpɔm, ti'fr benh yè ní kpiin nɛ.> ⁹ Nɛ biceknɔ nnɔ ye: <Ni yé fɛnm! Ti'kpɔm ɲa ní baa tinbi nin ninbi kɛ. Li joh mɛn bà kuɔreh mikpɔm saan kí tí dɛ.> ¹⁰ Bi bure' bɛ ní tí dɛ, nɛ piice baa' ní. Nɛ biceknɔ biɲun bà bonde' nnɔ paan' piice nnɔ bo, ki kɔn' bi teh nà saan upiikuɔn nnɔ, nɛ bi piin'.

¹¹ «Tɔ, ijɔr nnɔ mɔ lá baa' ní, nɛ ki ye: <Cɛnbaa, Cɛnbaa, piire tí kɔ.> ¹² Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: <N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ma bɛn nɛ.>

¹³ «Nɛn bo, la gɔh mɛn! Kimɛ na bɛn lidaali là bii uyo wà nɛ.»

Bitonsɔnb bita ya kpenjɛnm
(Luk 19:11-27)

¹⁴ «*Uwien ya bɛl tí naan uje wà joh usɛn, ki yin' u'tonsɔnb ki taa' u'faal ki de' bɛ nnɔ nɛ. ¹⁵ U taa' milikbim itur inɲun ki de' uba, ki taa' itur ile ki de' utɔ, ki taa' liturl liba ki de' utɔ mɔ. U de' bi'kɛ bi li fre kí sɔn ma bo nɛ, nɛ ki pɔk ki siere' ki bure'. ¹⁶ Wà teke' itur inɲun nnɔ, i ya tɔan bo nɛ u tien' ukpenkpende, ki laa' kpele itur inɲun ki pukn'. ¹⁷ Wà teke' itur ile nnɔ mɔ tien' ukpenkpende ki laa' kpele itur ile ki pukn'. ¹⁸ Ama wà teke' liturl liba nnɔ jon' ki tí gbin' kubùoku, nɛ ki taa' u'cɛnbaa ya likbim nnɔ ki subn'.

19 «Nì tete, nε bitonsɔnb nnɔ ya cɛnbaa lá liebe' ní, ki yíe wɔ ní bende u'faal kpε ma bi'saan. 20 Nε utonsɔnl wà là teke' itur injun nnɔ tuke' ní, itur injun ki pukn', ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, a là de' nni itur injun nε. Liike, n'mɔ tien' ukpenkpende ki laa' kpεle itur injun ki pukn', yin sɔ.» 21 Nε u'cɛnbaa ye: «Nì mɔn, a yé utonsɔnmɔnmɔn nε, ki sɔn' lituonl mɔnmɔnm. A tien' mɔnmɔnm tibont tà waa ni. N li tien ηε tibont tà yebe ya cɛn. Dɛn kí li poknh nin nni.» 22 Nε utonsɔnl wà là teke' itur ile nnɔ mɔ tuke' ní, ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, a là de' nni itur ile nε. Liike, n'mɔ tien' ukpenkpende ki laa' kpεle itur ile ki pukn', yin sɔ.» 23 Nε u'cɛnbaa ye: «Nì mɔn, a yé utonsɔnmɔnmɔn nε, ki sɔn' lituonl mɔnmɔnm. A tien' mɔnmɔnm tibont tà waa ni. N li tien ηε tibont tà yebe ya cɛn. Dɛn kí li poknh nin nni.» 24 Nε utonsɔnl wà là teke' liturl liba nnɔ mɔ tuke' ní, ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, n bɛn a'bó a'gbɛr faa nε. Nja bule' nà saan la, a ceh nɛn saan nε. Nja cokn' nà saan la, a woreh nɛn saan nε. 25 Nɛn nε cère' n sɛn' bujɛwaanbu, ki taa' a'likbim, ki gbin' kubùoku ki subn'. Liike, a'likbim sɔ.» 26 Nε u'cɛnbaa ye: «Utonsɔnbierɔ sin, ukpaayuon sin, a len' ki ye a bɛn n'bó, ki ye ma bule' nà saan la, n ceh nɛn saan nε, ma cokn' nà saan la, n woreh nɛn saan nε. 27 A bɛn nnɔ ma nnɔ, bε tien' ηa nín taa' n'likbim ki tì ble' banki ηɔ n lá baa ní la, ní lε n'likbim nin kpεle kí pukn-i?» 28 Nε ki ye: «Fie mɛn u'turl liba nnɔ, kí taa kí pukn wà ηmɔbe itur piik nnɔ. 29 Kimε wà ke ηmɔbe la, bi li pukn wɔn nε, wɔ ní li ηmɔbe ki gbien'. Wà ηa ηmɔbe la, bi li tonde kí fie u ηmɔbe nà waamu nnɔ mɔnɔn nε. 30 Utonsɔnbierɔ wuɔ wɔn, wa ηmɔbe kpεle; ñɛn wɔ mɛn kí tì wiε

saali licinñunl ni. Nen saan ne u li te ki muoh, ki ηmōnh iñogben.» »

Unil ya Bijε li bu binib tibuur

³¹ «*Unil ya Bijε li baa ní, ki li tōke nin Uwien ya tondb κε. U ya yo ne u li ηmōbe ukpieke ki gbien', kí kèle u'berbiek bo ten ubercien. ³² Bi li taan unendun ya nib κε u'nun bó, ne wō rí bore be ten upekpaal boreh ipe nin iwòb ma bo, ³³ kí taa ipe kí jon n'nojie bó, kí taa iwòb kí jon u'nogen bó. ³⁴ Nen saan ne ubercien li tōke bà te u'nøjie bó nnō kí ye: «Ninbi bà n'Baa tien' ne u'mōnm nnō, den men kí lá ji libel là u là bonde' lè ki ble' ne haali unendun ya cincinm nnō. ³⁵ Kimε mikònm là cuo' nni, ne ni de' nni tijier n jin'. Uñuñun là cuo' nni, ne ni de' nni miñunm n ñun'. N là yé ucaan, ne ni teke' nni. ³⁶ N là te liñil, ne ni de' nni tiwengolkaar n gole'. N là bun, ne ni baa' ki lá fuonde' nni. N là te lipεkl ni, ne ni baa' n'saan.» ³⁷ Ne binimōnb nnō li niire nni kí ye: «Yonbdaan, u le yo ba ne ti là laa' ηε mikònm ηmōbe ηε, ti de' ηε a jin'-i? Ki laa' ηε uñuñun ηmōbe ηε, ti de' ηε a ñun'-i? ³⁸ Ki laa' ηε a yé ucaan, ti teke' ηε? Ki laa' ηε a te liñil, ti de' ηε tiwengolkaar a gole'? ³⁹ Ki laa' ηε a bun bii a te lipεkl ni, ti baa' ki lá fuonde' ηε?» ⁴⁰ Ne ubercien li jiin be kí ye: «N tōkeh ne imōn ne, ni là tien' nnō ki de' n'yaab ibaan nnō ma nnō, ni tien' ki de' min ne.»

⁴¹ «Ne kí tōke bà te n'nogen bó nnō kí ye: «Ninbi bà Uwien wie' ne miñuum nnō, jende men n'saan, kí tī kō Uwien sère' umu wà wa rí kpiin, ki ble' useñpol nin u'tondb nnō ni. ⁴² Kimε mikònm là cuo' nni, ne na de' nni jier n jin'. Uñuñun là cuo' nni, ne na de' nni ñunm n ñun'. ⁴³ N là yé ucaan, ne na teke'

nni. N là te liñil, nε na de' nni wεngolkaar n gole'. N là bun bii n là te lipεkl ni, nε na baa' ki lá fuonde' nni.» ⁴⁴ Nε bi'mo li niire nni kí ye: «Yonbdaan, u le yo ba nε ti là laa' ηε, mikònm ηmabe ηε bii uñuñun ηmabe ηε bii a yé ucaan bii a te liñil bii a bun bii a te lipεkl ni, nε ta tore' ηε?» ⁴⁵ Nε n li jiin bi'mo kí ye: «N tókeh nε imòn nε, na là tore' n'yaab ibaan nnò ma nnò, na tore' min nε.» ⁴⁶ Bi li le utudere wà ηa ηmabe gbenm. Ama binimònb nnò ben li le limiel là ηa ηmabe gbenm nε.»

26

Bi kpaan' iyε bε ní ku Yesu

(Mark 14:1-2; Luk 22:1-2; San 11:45-53)

¹ Uyo wà *Yesu len' ní'kε ki tí gben' nnò nε ki tóke' u'panpaankaab ki ye: ² «Ni ben ki ye iwien ile gèbre' la, tinbi Sufmbε li jele ti'Pak ya nacenku. U ya yo nε bi li taa Unil ya Bijε kí ηukn binib, bε ní tí kpe wò udòpònpòn bo.»

³ Tò, bitòtuərciεnb nin Sufmbε ya ciεnb taan' bitòtuərciεnb ya ciεn Kayif den u luo bo ⁴ ki kpaan' iyε ki ye bi li bòle nε kí cuo Yesu, kí ku wò. ⁵ Nε ki tókeh tób ki teh: «Ti la cuo wò mεn kunacenku nnò ya yo. Ti cuo' wò u ya yo la, udu ya nib li kpre.»

Upii uba wule' Yesu ya yul bo lεfina

(Mark 14:3-9; San 12:1-8)

⁶ *Yesu là te Betani ya du ni, Simòn, ujend den. ⁷ U jinh uyo wà nnò nε upii uba kòn' ní ki tuke lεfina uba u'daaku faa cεen alabaat* ya dingl ni, bi yih lεfina nnò naar. Upii nnò taa' lεfina nnò kε

* **26:7** Alabaat yé litenl liba ya bol nε li'daaku faa cεen.

ki wuwule' *Yesu ya yul bo. ⁸ U'panpaankaab laa' nnə ma nnə nε bi'benku ni ben', nε bi ye: «Bε tien' u n̄ende' lɛfina wuə nə? ⁹ Ti bi li fre kí kuəre wə kí lɛ ilike yí n̄ li yebe kí taa kí de bijiinb-a!»

¹⁰ *Yesu bende' bi lienh nà bo, nε ki təkε' bε ki ye: «Bε tien' ni ŋaabeh upii wuə ya yɛnm nə nnə? U tien' nni nà mən nε. ¹¹ Bijiinb lí li te ni'saan uyo kε nε; ama min ŋa n̄ li te ni'saan uyo kε. ¹² U taa' lɛfina wuə ki wule' n'gbɛnɛnt bo ma nnə, u bonde' n'subm nε. ¹³ N təkεh nε imən nε, bi li kpaande tigbɛmənmont tuu uɲɛndun ni nà saan kε nnə, bi li len u tien' nà nə bó, ŋə binib n̄ li tien' u'bó.»

*Sudas yie wə n̄ kuəre Yesu
(Mark 14:10-11; Luk 22:3-6)*

¹⁴ *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba, bi yih wà Sudas Iskariyət nnə jon' *bitətuərcienb saan, ¹⁵ ki t̄i niire' bε ki ye: «N taa' *Yesu ki ŋukn' nε la, ni li de nni ba?» Nε bi kaan' ilike ya kur pita ki de' wə. ¹⁶ Nɛn daali nε u cin' ki nuunh u li n̄ɛ isen yà kí taa *Yesu kí ŋukn bε.

*Yesu nin u'panpaankaab jele' Pak ya nacenku
(Mark 14:12-21; Luk 22:7-14, 21-23; San 13:21-30)*

¹⁷ Kpənə wà ŋa ŋməbe n̄əke ya nacenku ya cincindaali, nε *Yesu ya panpaankaab nɛkn' wə ki niire' wə ki ye: «A yíe t̄i tien' ŋε Pak ya nacenku ya jier lɛ saan-i?» ¹⁸ Nε u jiin' bε ki ye: «Ní jo udu bó udaan uba saan, kí t̄i təkε wə ki ye: «T̄i'cɛnbaa ye u'yo baa'-a, wən nin u'panpaankaab li baa kí lá ji Pak ya nacenku ya jier a ya den nε.» » ¹⁹ Nε u'panpaankaab tien' u təkε' bε ma bo, nε ki tien' kunacenku nnə ya jier.

20 Ní juǝre' nε *Yesu nin u'panpaankaab piik nin bile nnǝ kǝle' ki jinh. 21 Bi jinh uyo wǝ nnǝ, nε u tǝke' bε ki ye: «N tǝkeh nε imǝn nε, ni'ni uba li kuǝre nni.» 22 Bi'yεnm saa' ki gbien', nε bi'ke niireh wǝ jεjε ki teh: «Yonbdaan, n teh min ηa nǝ-a?» 23 Nε u ye: «Min nin wǝ taan' ki paan' lisεnl ni nǝ nε li kuǝre nni. 24 Unil ya Bijε li kpo tεn nǝ kele' u'bo *Uwien ya gbǝnku ni ki ye ma bo nnǝ nε. Ama unil wǝ li kuǝre wǝ nnǝ, ni bre udaan bo. Ba bi maa' wǝ mǝnǝn la, nǝ bi li tu.» 25 Nε Sudas wǝ li kuǝre wǝ nnǝ mǝ niire' wǝ ki ye: «Cεnbaa, n teh min ηa nǝ-a?» Nε *Yesu ye: «A ye nnǝ.»

Yonbdaan ya jier

(Mark 14:22-26; Luk 22:14-20; 1 Korεnt 11:23-25)

26 Bi te ki jinh tijier ma nnǝ, nε *Yesu yuure' kpǝnǝ, ki faare' Uwien, ki kǝkuǝ', ki taa' ki de' bε, ki ye: «Teke mεn kǝ ηmǝn, nǝ sǝ yε n'gbεnεnt.» 27 Nε ki taa' midaam mǝ, ki faare' Uwien, ki taa' ki de' bε, ki ye: «Ni'ke nǝ nǝ mεn, 28 nǝ sǝ yε n'sεm. Mεn nε wǝngεh ki teh Uwien cuo' nin binib kujǝtieku. Mǝ li puube binib bǝ yεbe ya kpεle bo ηǝ Uwien nǝ fεre bε bi'biere. 29 N tǝkeh nε nε, ma ji li faa kǝ nǝ daam†, haali kǝ tǝ baa lidaali lǝ min nin ninbi li liεbe kǝ taan kǝ nǝ mε midεfεnm n'Baa ya bεl ni.»

30 Bi gεn' Uwien ya yuon ki gben', nε ki nǝen' ki don' Olifi ya siin ya juǝl bo.

Yesu tǝke' Piεr ki ye u li niε kt ye wa bεn wǝ

(Mark 14:27-31; Luk 22:31-34; San 13:36-38)

31 Tǝ, *Yesu tǝke' u'panpaankaab ki ye: «Kuñǝnku kuu nǝ, nǝ li tu nni nnǝ li cεre ni'ke

† 26:29 Midaam nnǝ yε isibii ya daam mǝ bi yih mε fεn nnǝ nε.

ń sɛn kí dàan nni, kimɛ ní kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «N li ku upekpaal, nɛ upepɛke kɛ ní yɛrɛ.»
³² Ama uyo wà n li mɛkre bitɛnkpiib ni nnɔ, n li liere nɛ kí jo Galile.» ³³ Nɛ Pɛr tɔke' wɔ ki ye: «Nà li tu ɲɛ nnɔ li cère bi'kɛ ń sɛn kí dàan ɲɛ mɔnɔn la, min ɲa ń sɛn kí dàan ɲɛ fiebu.» ³⁴ Nɛ *Yesu ye: «N tɔkeh ɲɛ imɔn nɛ, kuɲɔnku kuu, a li niɛ bolm mita kí ye ɲa bɛn nni nɛ kí yaan ukuoje ń muɔ.» ³⁵ Nɛ Pɛr ye: «Haali bi li ku min nin sin kɛ mɔnɔn la, ma ń niɛ kí ye ma bɛn ɲɛ.» Nɛ u'panpaankaab kɛ mɔ len' nnɔ.

Yesu kàare' niba saan bi yih nè Getsemani
(Mark 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Tɔ, *Yesu nin u'panpaankaab tí baa' niba saan, bi yih nè Getsemani. Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Juore mɛn niɛ saan, ń jɛnde kí tí kàare.» ³⁷ Nɛ ki taa' Pɛr nin Sebede ya bijieɓ bile ki bure'. Bujɛwaanbu cin' ki kɔh wɔ nɛ u'yɛnm saah, ³⁸ nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N'yɛnm saa' ki tí kɛnde' tɛn mikuum nɛ benh nin nni. Ni'mɔ ń juore niɛ saan, ki la gɔh.»

³⁹ U jɛnde' waamu, nɛ ki pùon', ki kàareh ki teh: «O, n'Baa, ní tuo' la, á cère ijɛnd yie ń jɛnde nni. Ama la cère nè ń li yé min yie ma bo, cère nè ń li yé sin yie ma bo.»

⁴⁰ U liebe' ní u'panpaankaab bita nnɔ saan, ki laa' bi dɔ ki gɔh nɛ, nɛ u tɔke' Pɛr ki ye: «O! Na ń fre kí la gùon kukurku kuba mɔnɔn-ii? ⁴¹ La gɔh mɛn, kí li kàareh ɲɔ ki la lu biikm ni. Ni'yɛnm yie, ama mituɔm nɛ pɔre' nɛ.»

⁴² Nɛ ki tí jɛnde' waamu, ki kàare' nle bo ki ye: «O, n'Baa, na ń tuo á jɛnde n'saan ijɛnd yie nɔ la, cère a'yiem ń tien.» ⁴³ U tí liebe' ní u'panpaankaab

bita nnə saan, ki laa' bi tí gəh nε, kimε migùənm nε ñənde' bε.

⁴⁴ Nε u dàan' bε, ki tí jende' waamu, nε ki kàare' nta bo nin i ya ñəbonbaab. ⁴⁵ U tí liεbe' ní u'panpaankaab nnə saan, nε ki təkε' bε ki ye: «Ni biε ki fuoreh nε ki gəh-a! Uyo nεkn' ní ηə! Bi li taa Unil ya Bijε kí ηukn bibiērdεnb. ⁴⁶ Fii mən tí jo. Liike mən, wà kuəre' nni nnə nεkn' ní ηə.»

Yesu ya cuom

(Mark 14:43-50; Luk 22:47-53; San 18:3-12)

⁴⁷ U laan biε ki lienh nε Sudas u'panpaankaab piik nin bile nnə ya uba baa' ní nin linigocienl bi tuke mujusiemu nin ilenben. Bitətuərcienb nin Sufmbε ya cienb nε sən' bε ní. ⁴⁸ Sudas wà kuəre' *Yesu nnə təkε' linigol nnə ki ye: «Ni lá laa' n jon' ki tí ləkn' wà la, wən nínə, ní cuo wə.»

⁴⁹ U pək ki cuon' ki nεkn' Yesu, nε ki ye: «Cεnbaa, n fuondeh ηε,» nε ki ləkn' wə. ⁵⁰ Nε *Yesu təkε' wə ki ye: «N'jə, tien a baa' á tien nà.»

Nεn saan nε binib nnə nεkn' ki lá cuo' Yesu. ⁵¹ Bà te Yesu saan nnə ya uba nère' u'jusiek ki gε' ki paare' bitətuərcienb ya cien ya tonsənl uba ya tubl.

⁵² Nε *Yesu təkε' wə ki ye: «jiin a'jusiek nnə kí cùənl ki'tuəku ni, kimε wà kε kuuleh nin kijusiek la, kijusiek nε li ku u'mə. ⁵³ Nja ben ki ye n miε' n'Baa Uwien la, u li sən ní u'tondb ick ick piik nin ile n'saan fεnfεnnə-əə?† ⁵⁴ N tien' nnə la, nà kεle' *Uwien ya gbənkū ni nnə li tien mila kí tien-i?»

⁵⁵ Nεn saan nε u təkε' linigol nnə ki ye: «Ni tuke mujusiemu nin ilenben ní lá cuo nni tən n yé udukond nε-a! N là kaah idaan kε *Uwien ya duku

† 26:53 Erom ya sojacεkl liba ya sojambe là li baa tən itur iluob.

ya luo bo ki wəknh binib, nε na cuo' nni u ya yo.
⁵⁶ Nεn kε tien' ηɔ *Uwien ya ŋɔbonsəknb là kεle' nà
 *Uwien ya gbənkɔ ni nnə nè rí tien nε.»

Nεn saan nε u'panpaankaab kε sɛn' ki dàan' wə.

Sufmbε ya buur ya cεkl yaab bun' Yesu tibuur

(Mark 14:53-65; Luk 22:54-55, 63-71; San 18:13-14, 19-24)

⁵⁷ Binib bà cuo' *Yesu nnə taa' wə ki jon' bitətuərcienb ya cien Kayif den, *Yiko ya wənwəknb nin Sufmbε ya cienb taan' nà saan nnə. ⁵⁸ Pier pε *Yesu bo, ki te fənfəkm, ki tī baa' bitətuərcienb ya cien den nε ki kə'n' ki tī kèle' biguguurb saan, wə rí liike nī li gben ma bo. ⁵⁹ Bitətuərcienb nin tibuur ya cεkl yaab kε nuunh bi li dule kutonnenku kùa bo kí biin Yesu ηɔ kí ku wə nε. ⁶⁰ Nin binib baa' ki lá nɛn' u'bo kutonnenku ki yεbe ma kε nnə, ba laa' u'biil. Mifəfərm nε biŋəŋmaadenb bile baa' ⁶¹ ki lá len' ki ye: «Ujε wuɔ len' ki ye: «N li fre kí bere Uwien ya duku, kí liεbe kí mε kù iwien ita.» »

⁶² Nε bitətuərcienb ya cien fii' ki sere', ki təke' *Yesu ki ye: «ŋa rí len kí jiin-ii? ŋa ηməbe tuba á len kí jiin binib bà biindeh ηε nɔ-ɔɔ?» ⁶³ *Yesu ηmin, nε bitətuərcienb ya cien təke' wə ki ye: «Uwien wà fuobe ya yel bo, a yé Uwien ya Nigendkε Kristo, ki yé Uwien ya Bijε nε la, təke tε.» ⁶⁴ Nε *Yesu ye: «Sin nε ye nnə. Ama n təkeh nε nε, kí ŋε fɛnfennə kí taa kí li joh, ni li lε Unil ya Bijε kε Uwien, mituəm kε ya daan ya jie bó, ki li lε wə titɛwəlgbont ni paaki bó, u we ní.»

⁶⁵ U len' nnɔ ma nnɔ, nɛ bitɔtuɔrcienb ya cien kɛrɛ' wɔn bugbɛn ya liɛrl, § nɛ ki ye: «U suke' Uwien nɛ. Ta ji nuunh mɔ̀nkunl. Ni cii' u suke' Uwien ma bo. ⁶⁶ Ni maaleh mila?» Nɛ bi ye: «U kpɛ mikuum nɛ.»

⁶⁷ Nɛn saan nɛ bi cɛrɛh u'nun bó tiñinsɛnt, ki kureh wɔ, nɛ bitɔb mɔ kpɔ̀breh wɔ itɛnpɛ, ⁶⁸ ki tɔkeh wɔ ki teh: «A yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo la, bukɛ wà ñi' ɲɛ.»

Pier niɛ' ki ye wa bɛn Yesu

(Mark 14:66-72; Luk 22:56-62; San 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Tɔ, Pier kɛ uluo bo, nɛ upiitonsɔnl uba baa' ki lá tɔke' wɔ ki ye: «A'mɔ là te nin Galile ya *Yesu wuɔ nɛ.» ⁷⁰ Nɛ Pier niɛ' bi'kɛ ya nun bó ki ye: «Ma bɛn a ye á ye bà.» ⁷¹ U joh bunañɔjɛbu bó, nɛ upiitonsɔntɔ laa' wɔ, ki tɔke' binib bà te ni'saan nnɔ ki ye: «Ujɛ wuɔ mɔ là te nin Nasarɛt ya *Yesu nɛ.» ⁷² Nɛ u tí niɛ' ki pole' ki ye: «Ma bɛn ujɛ bugbɛn.»

⁷³ Ní pukn' waamu, nɛ binib bà te ni'saan nnɔ baa' ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Nì yé imɔ̀n nɛ, a'mɔ yé *Yesu yaab ya uba nɛ; a'lenm nɛ wɔngɛh a yé nà bó yɔ.» ⁷⁴ Nɛ Pier cin' ki niɛh ki poleh ki teh «Ma bɛn ujɛ wuɔ nɔ. N nɛn' la, Uwien la dàan nni.» Nɛ ukuojɛ pɔk ki muɔ' i ya tàan bo. ⁷⁵ Nɛn saan nɛ Pier tiɛrɛ' *Yesu bi tɔke' wɔ ma ki ye: «A li niɛ bolm mita kí ye ɲa bɛn nni nɛ kí yaan ukuojɛ ní muɔ nnɔ.» Nɛ ki ñɛn' saali, ki tí muɔ' ki gbiɛnde' cɛɛn.

---

§ 26:65 Sufmbɛ bo kí kɛrɛ liliɛrl ya tingi si: unil ya benku ni ben' bii u te uyɛnsaa ni nɛ.

27

Bi tuke Yesu ki jon' Pilat saan tibuur
(Mark 15:1; Luk 23:1-2; San 18:28-32)

¹ Ni faa' kutεηηεsαnsαnku, nε bitαtuαrciεnb nin Sufmbε ya ciεnb κε kεle' ki bonde' ki liike' bi li tien ma kί ku Yesu. ² Bi lōle' wα, nε ki taa' wα ki tī ηukn' gobina Pilat.

Sudas kpo' ma bo
(Ituon 1:18-19)

³ Tα, Sudas wα kuαre' *Yesu nnα laa' bi bun' *Yesu tibuur ki ye u kπε mikuum ma nnα, u'yεnm ηaabe' ki gbien', nε u jiin' ilike ya kur pita nnα, wα rί tī de bitαtuαrciεnb nin Sufmbε ya ciεnb, ⁴ nε ki tαke' bε ki ye: «N bii' nε. N kuαre' unil wα ηa ηmαbe biil nε.» Nε bi ye: «Na yé ti ya gber, a'yaar nίnα.» ⁵ Nε u taa' ilike ya kur nnα ki wiε' Uwien ya duku ni, ki siere', nε ki jon' ki tī jon' u'ba.

⁶ Tα, bitαtuαrciεnb gεngεnde' ilike ya kur nnα, nε ki ye: «Ni yé misεm ya like nε. Ti'yiko ηa rί tuo tī taa yī kί kpīen Uwien ya duku ya liklekl ni.» ⁷ Bi gbiere' ki liike' bi li tien yī ma, nε ki taa' yī ki de' umaar ya kpàabu, bε rί li subeh bicεnb. ⁸ Nεn bo nε bi yih ni'saan «Misεm ya kpàabu» haali nin fenfenno.

⁹ Ni tien' *Uwien ya nαbonsαknl Seremi là len' ma ki ye: «Bi taa' ilike ya kur pita nε; Israyel yaab là kpaan' udaan ya daaku ubiεn wα nnα, ¹⁰ nε ki de' umaar ya kpàabu. Yonbdaan là tαke' nni ki ye nnα nε.»

Pilat bun' Yesu tibuur
(Mark 15:2-5; Luk 23:3-5; San 18:33-38)

¹¹ *Yesu se gobina Pilat ya nun bó, nε u niire' wα ki ye: «Sin, a yé Sufmbε ya ber nε-εε?» Nε Yesu

jiin' wə ki ye: «Sin nε ye nnə.» ¹² Bitətuərɕienb nin Sufmbε ya ciεnb biindeh Yesu, ama wa len' tuba. ¹³ Nε Pilat təkε' wə ki ye: «ŋa ciɪh bi biindeh ŋε mibiinm mà kε ya bol-ii?» ¹⁴ Ama *Yesu ŋa jiin' wə ŋəbonl liba mənən. Nεn nε cuo' wə miyəkkm cεεn.

Bi bun' Yesu tibuur ki ye u kpε mikuum
(*Mark 15:6-15; Luk 23:13-25; San 18:39-19:16*)

¹⁵ Sufmbε ya Pak ya nacenku kε nacenku ya yo la, Pilat tí n̄ n̄en lipεkl ya nil wà linigol yíe wə nε kí wiε. ¹⁶ U ya yo ki laa' unil uba te lipεkl ni u'yel kpére', bi yih wə *Yesu Barabas. ¹⁷ Linigol taan' ma nnə, nε Pilat niire' lè ki ye: «Ni yíe n̄ n̄en ŋmε lipεkl ni? *Yesu Barabas bii *Yesu wà bi yih wə *Kristo nnə?» ¹⁸ Pilat niire' nnə, kime u bεn ki ye bitətuərɕienb nin Sufmbε ya ciεnb ŋməbe kinεnk nε *Yesu bo. Nεn nε cère' bi taa' wə ki lá ŋukn' wə.

¹⁹ Uyo wà Pilat kε ki buh *Yesu tibuur nnə, nε u'po sən' ki təkε' wə ki ye: «La taa a'gber kí kuən uje wà ŋa ŋməbe biil nə ya gber ni. Kime uje bugben bo, n dεkn' tidεknt kuñənkku kuu tū wiεbe nni cεεn.»

²⁰ Ama bitətuərɕienb nin Sufmbε ya ciεnb sure' linigol nnə ki ye lε n̄ təkε Pilat wə n̄ wiε bε Barabas, kí ku Yesu. ²¹ Nε Pilat tí niire' bε ki ye: «Bijεb bile biε ni, ni yíe n̄ wiε u la?» Nε bi ye: «Wiε Barabas.» ²² Nε Pilat niire' bε ki ye: «Nnə la, *Yesu wà bi yih wə *Kristo nnə, n li tien wə mila?» Nε bi'kε ye: «Bε n̄ kpε wə udəpənpən bo.» ²³ Nε u tí niire' bε ki ye: «U tén ki bii' li lε biil nε?» Nε bi tūəreh ki wuureh ki gbiekeh ki teh: «Bε n̄ kpε wə udəpənpən bo.»

²⁴ Pilat laa' wa n̄ fre kí tien niba, bi kpireh ki joh nε, nε u taa' miñunm, ki nire' bi'nun bó, nε ki ye: «Ma te uje wuə ya kuum ni. N̄i yé ni ya gber

ne.» ²⁵ Ne bi'ke ye: «Cère u'kuum ní li yé tinbi nin ti'bumu ya gber.» ²⁶ Pilat wi'e' be Barabas, ki cère' u'sojambe ñi' *Yesu inalebe, ne u taa' wɔ ki de' be be ní tĩ kpe wɔ udɔpɔnpɔn bo.

Sojambɛ lɛh Yesu

(Mark 15:16-20; San 19:2-3)

²⁷ Tɔ, Pilat ya sojambɛ nnɔ taa' *Yesu ki kɔn' Pilat den uluo bo, ne ki taan' bi'cekɩ ya sojambɛ ke, ki guɔn' ki linde' wɔ, ²⁸ ki gore' wɔ, ne ki taa' kuliermónmónku kuba ki goln' wɔ, ²⁹ ki taa' ikonkon ki lònɩlòn' uyukpekpie ki kpele' u'yul, ki taa' lilɛnɛnl ki ŋukn' u'nojie ni, ne ki gbaandeh u'nun bó, ki leh wɔ ki teh: «Sufmbɛ ya bɛrɔ, ti fuondeh ŋɛ-a!» ³⁰ Ne ki cɛreh u'bo tiñinsɛnt, ki taah lilɛnɛnl nnɔ ki kpaakeh u'yul bo. ³¹ Bi lè' wɔ ki tĩ gben', ne ki gore' kuliermónmónku nnɔ, ki taa' u'wɛngolkaar ki jiin' ki goln' wɔ, ne ki taa' wɔ ki bure' be ní tĩ kpe udɔpɔnpɔn bo.

Bi kpe' Yesu udɔpɔnpɔn bo

(Mark 15:21-32; Luk 23:26-43; San 19:17-27)

³² Bi tĩ ñɛh udu ni ma nnɔ, ne ki cende' uje uba bi yih wɔ Simɔn, u yé Sirɛnn ya du ya nil ne. Bi cuo' uje bugben ki wɔbn' wɔ, wɔ ní tuke *Yesu ya dɔpɔnpɔn. ³³ Bi tĩ baa' niba saan, bi yih nè Golgota, ni'tingi si: «Kuyukpɔbku ya Bùol.» ³⁴ Ne ki taa' midaam mà cuuke' nà to kɛkɛri ki de' Yesu, ki ye wɔ ní ñu. U lèn', ne ki yi'e' ka ñun'.

³⁵ Sojambɛ nnɔ kpe' wɔ udɔpɔnpɔn bo. Ne ki taa' u'wɛngolkaar ki fùɔre' imúɔn ki gbiire' tũ, ³⁶ ne ki ke ni'saan ki gu wɔ. ³⁷ Bi là kele' nà cère' bi kpe' wɔ nnɔ ki tɛbn' u'dɔpɔnpɔn bo u'yul bó. Bi là kele' ki ye: «Sufmbɛ ya bɛr *Yesu sɔ nɔ.» ³⁸ Bi kpe' idukond

ile mɔ u'saan idɔpɔnpɔn bo, bi kpɛ' uba u'nɔjie bó,
ki kpɛ' u'tɔ u'nɔgen bó.

³⁹ Binib bà gèbreh ni'saan nnɔ sukreh wɔ ki
gònbeh iyul ki tɔkeh wɔ ⁴⁰ ki teh: «Sin wà ye a li
bere Uwien ya duku kí liɛbe kí mɛ kù iwien ita
nnɔ, ηmien a'ba-a! A yé Uwien ya Bijɛ la, jüire ní
udɔpɔnpɔn wuu bo-a!»

⁴¹ Nɛ bitɔtuɔrcienb nin Yiko ya wɔnwɔknb nin
Sufmbɛ ya cienb mɔ leh wɔ ki teh: ⁴² «U ηmien'
binitɔb nɛ, ka ní fre kí ηmien u'ba-a! U yé Israyɛl
yaab ya bɛr la, wɔ ní jüire ní udɔpɔnpɔn wuu bo
fɛnfɛnnɔ, ηɔ tí teke wɔ kí ji. ⁴³ U du Uwien bo nɛ,
ki tɔke' ki ye u yé Uwien ya Bijɛ. Uwien yíe wɔ la,
wɔ ní ηmien wɔ fɛnfɛnnɔ.»

⁴⁴ Nɛ idukond yà bi kpɛ' yè u'saan idɔpɔnpɔn bo
nnɔ mɔ sukreh wɔ nnɔ.

Yesu ya kuum udɔpɔnpɔn bo

(Mark 15:33-41; Luk 23:44-49; San 19:28-30)

⁴⁵ Tɔ, kuwensiiku ya yo nɛ ní ci' ki bíike' utingbɛn
kɛ bo ki tí baa' kutaajuɔku tikur tuta ya yo. ⁴⁶ Ní
tuoh tikur tuta ya yo nɛ *Yesu wuure' ufaa bo ki
ye: «Eli, Eli, lama sabaktani?» Ní'tingi si: «N'Wien,
n'Wien, bɛ tien' a wiɛ' nni?»

⁴⁷ Binib bà se ni'saan nnɔ ya biba ηa cii' u wuure'
ki ye bà mɔnmɔnm nɛ ki ye: «U lii yih Eli nɛ.» ⁴⁸ Nɛ
bi'ni uba sɛn' i ya tãan bo ki jon' ki tí yuure' ticitɔnt,
ki lá sèkn' midɛηmiηmiikm miba ni, ki taa' ki tuun'
lilɛnbɛnl bo, ki tɛnde' ki kòle' u'nɔbu ki ye wɔ ní
muɔre. ⁴⁹ Nɛ bà sɛn nnɔ ye: «Dàan, tí liike *Eli li
baa kí lá ηmien wɔ bii wa ní baa.»

⁵⁰ Nɛn saan nɛ *Yesu tí wuure' ufaa bo, nɛ ki kpo'.

⁵¹ U ya yo nɛ kukpɛlcɛkpɛkpiɛku kùà bore' Uwien

ya duku ni bolm mile nnɔ kɛrɛ' ku'siik ni paaki ki tĩ ci' tingi. Kitink jɛnge', itɛn yɛyɛkre', ⁵² ikul bibiire', nɛ Uwien cɛrɛ' binib bà là pɛ u'sɛn bo ki kpo' nnɔ mɛkre' ki yɛbe. ⁵³ Bi ñɛn' ikul ni, nɛ *Yesu mɛkre' uyo wà bitɛnkpiib ni nnɔ, bi kɔn' Uwien ya du Yerusalem ni, ki cɛrɛ' binib laa' bɛ ki yɛbe.

⁵⁴ Sojambɛ kobk ya ciɛn nin sojambɛ bà te *Yesu saan ki gu wɔ nnɔ laa' kitink jɛnge' ma, ki laa' tibont tà kɛ tien' nnɔ, nɛ nĩ cuo' bɛ bujɛwaanbu ki gbien', nɛ bi ye: «Imɔ̀n, uje wuɔ mɔ̀nbe ki yé Uwien ya Bijɛ nɛ.» ⁵⁵ Bipiib biba mɔ̀ là te ni'saan ki yɛbe, ki se fɔnfɔkm ki likeh. Bi là ñɛn' haali Galile nɛ ki pɛ u'bo ki toreh wɔ. ⁵⁶ Bi'ni biba si: Mari Madelenn nin Saak nin *Yosɛf ya naa Mari nin Sebede ya bijjɛb ya naa.

Yesu ya subm

(Mark 15:42-47; Luk 23:50-56; San 19:38-42)

⁵⁷ Nĩ juɔrɛ', nɛ ufaadaan uba baa' ní ki yé Arimate ya nil, bi yih wɔ *Yosɛf. U mɔ̀ là yé *Yesu ya panpaankɛ nɛ. ⁵⁸ U jon' Pilat saan ki tĩ tɔke' wɔ ki ye u tuo' la, wɔ ń cɛ̀be wɔ *Yesu ya gbɛnɛnt. Nɛ Pilat de' usɛn ki ye bɛ ń cɛ̀be wɔ tù. ⁵⁹ Nɛ *Yosɛf taa' *Yesu ya gbɛnɛnt, ki taa' kukpɛlɛfɛ̀nku ki tɛntɛn' tù, ⁶⁰ ki taa' tù ki tĩ ble' ufele uba ni, ki binde' kutɛngbengbenku kuba, ki biin' bufɛnañɔbu nɛ ki bure'. U là cɛ̀rɛ' bi cube' ufele nnɔ kujɔtɛnku kuba ya kele ni nɛ ki de' wɔn bugbɛn. Ba laan là subɛ' nil len.* ⁶¹ Mari Madelenn nin Maritɔ nnɔ mɔ̀ là te ni'saan, ki kɛ likul nnɔ ya nun bó.

Sojambɛ gu Yesu ya kul

* **27:60** Sufmbɛ là subɛh bitɛnkpiib nnɔ nɛ.

⁶² Lidaali là bi bondeh *Saba ya daali nnɔ gɛ̀bre', nɪ faa' nɛ bitɔtuɔrciɛnb nin *Farisiɛnmbɛ taan' ki jon' Pilat saan, ⁶³ ki tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ti tiere' ki ye utonnɛndaan nnɔ là fuobe ma nnɔ, u là ye u kpo' la, wienta daali u li mɛkre bitɛnkpiib ni. ⁶⁴ Nɛn bo, cɛre sojambɛ rí li gu u'kul, ki tɪ baa' wienta daali, ɲɔ u'panpaankaab la baa kí lá suu kí ñɛn u'gbɛnɛnt, kí tɔke binib kí ye u mɛkre' bitɛnkpiib ni nɛ. Bi tien' nnɔ la, ku ya tonnenfɔrkaaku li cɛn kukpiɛku.» ⁶⁵ Nɛ Pilat ye: «Sojambɛ sɔ. Li joh mɛn ki tɪ cɛre bɛ rí li gu u'kul ni yíe ma bo.» ⁶⁶ Nɛ bi bure' ki tɪ pɔle' ki dieke' litɛnl là bi likul nnɔ, ki cɛre' sojambɛ nnɔ gu.

28

Yesu mɛkre' bitɛnkpiib ni

(Mark 16:1-10; Luk 24:1-12; San 20:1-10)

¹ *Saba ya daali gɛ̀bre', kutaaku kùà li faa nnɔ, nɛ Mari Madelenn nin Maritɔ wɔre' ki fii' ki jon' bɛ rí tɪ gɔnde likul nnɔ. ² I ya tàan bo nɛ kitink jɛnge' ki gbien', nɛ Yonbdaan ya tond uba ñɛn' paaki bó ní, ki lá biire' litɛnl nnɔ ki binde' lɛ, ki kɛ̀le' li'bo. ³ U windeh tɛn utɛmɛknde, nɛ u'wɛngolkaar pɪɛn tein. ⁴ Sojambɛ bà gu likul nnɔ laa' wɔ ma nnɔ, bujɛwaanbu cuo' bɛ cɛɛn. Bi'gbɛnɛnt ɲɔh, nɛ bi fɪfɪke'.

⁵ Nɛ utond nnɔ tɔke' bipiib nnɔ ki ye: «Ninbi, la fɛnge mɛn. N bɛn ni nuunh *Yesu wà bi là kpɛ' wɔ udɔpɔnpɔn bo nnɔ nɛ. ⁶ Wa ji te niɛ saan. U mɛkre' tɛn u là len' ma bo nɛ. Dɛn mɛn, kí liike u là dɔ nà saan. ⁷ Jo mɛn tonm kí tɪ tɔke u'panpaankaab kí ye u mɛkre', ki liere' bɛ ki bure' Galile bó ɲɔ. Bi li tɪ lɛ wɔ nɛn bó nɛ. N ɲmɔbe tun nɛ rí tɔke nɛ.»

⁸ Nε bipiib nnɔ pɔk ki siere' likul nnɔ saan; bujɛwaanbu ηmɔbe bε, ama bi'yɛnm mɛn sɔnge cɛɛn nε bi tiinh ki joh bε rí tĩ tɔke *Yesu ya panpaankaab Uwien ya tond nnɔ tɔke' bε nà nnɔ.

⁹ Bi joh ma nnɔ nε *Yesu cende' bε usɛn ni, ki fuonde' bε. Nε bi gbaan' u'nintuɔli, ki cuo' u'taan ki puke' wɔ. ¹⁰ Nε u tɔke' bε ki ye: «La fɛnge mɛn. Li joh mɛn kí tĩ tɔke n'panpaankaab kí ye bε rí li joh Galile. Bi li tĩ lɛ nni nɛn bó nε.»

Bi pèn' Sojambɛ ilike bε rí tɔke kí ye Yesu ηa mɛkre'

¹¹ Uyo wà bipiib nnɔ joh nnɔ, nε sojambɛ bà gu *Yesu ya kul nnɔ ya biba jon' Yerusalem, ki tĩ tɔke' bitɔtuɔrciɛnb bi laa' nà kɛ. ¹² Nε bitɔtuɔrciɛnb nin Sufmbɛ ya ciɛnb taan' ki kèle' ki gbiere', nε ki ñɛn' ilike ï yebe ki de' sojambɛ nnɔ, ¹³ ki tɔke' bε ki ye: «Li joh mɛn kí li tɔkeh binib kí teh ni dɔ kuñɔnku ki gɔh, nε u'panpaankaab baa' kí lá sun' kí ñɛn' wɔ likul nnɔ ni. ¹⁴ Pilat cii' la, tinbi nε li duɔn u'yɛnm kí ñɛn nε len.»

¹⁵ Sojambɛ nnɔ teke' ilike nnɔ, nε ki jon' kí tĩ tien' bi tɔke' bε kí ye ma bo. Nɛn bo nε bi kpaandeh tigber nnɔ Sufmbɛ ni haali nin dinno.

*Yesu sɔn' u'panpaankaab uɣɛndun ni ni'kɛ saan
(Mark 16:14-18; Luk 24:36-49; San 20:19-23; Itɔn 1:6-8)*

¹⁶ Tɔ, *Yesu ya panpaankaab piik nin uba nnɔ jon' Galile ni, lijuɔl là *Yesu là yiɛn' bε li'bo nnɔ bo. ¹⁷ Bi laa' wɔ ma nnɔ, nε ki gbaan' u'nintuɔli kí puke' wɔ. Ama bi'ni biba jieh. ¹⁸ Nε *Yesu nɛkn' bε kí tɔke' bε kí ye: «Uwien de' nni mituɔm kɛ paaki nin tingi. ¹⁹ Nɛn bo, li joh mɛn inibol kɛ saan, kí tĩ tien bε n'panpaankaab, kí sɔi bε Uwien ya ñunm, Baa

nin Bijε nin *Mifuoñaanm ya yel bo, ²⁰ kí wɔkn bε
bε ní li boh n tɔke' nε nà kε nnɔ. Ní li bεn kí ye n te
ni'saan uyo kε kí tí baa uɣɛndun ya gbenm.»

Uwien ya Jɔtiefɛnku ya gbɔnku
The New Testament in the Ngangam language of Togo
 copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Ngangam

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Ngangam

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 29 Jan 2022
f30fbe0b-cda1-5a60-a4ee-8be80c6caef6